

Till läsningen: Rhezelius' läsning avviker på flera punkter: **uisiarn · uk · emkier ... fula fap ...**; i F 1 1 finnes läsningen 14—17 **kuna**. — Hadorph och Leitz: **uibiarn · uk · m ki - - ... kuna fap ...** — Celsius: **uibiarn · uk · emki - ... kunt fap ...**

Vibiorn är ett i runinskrifterna vanligt namn (ett 20-tal belägg); se vidare Sö 226. — Runföljden 14—17 uppfattas av Bureus, Rhezelius i F 1 1 och Hadorph som **kuna**; då Celsius undersökte inskriften, var r. 17 tydligen skadad. Man torde därför kunna räkna med att här ha det vanliga mansnamnet *Gunni*; detta namn, kortnamn till mansnamn på *Gunn-*, är belagt omkring 25 gånger i svenska runinskrifter.

Vilket namn som döljer sig i den skadade runföljden 10—13 är omöjligt att uttala sig om med någon säkerhet. I *UFT* uppfattas det, efter Hadorphs läsning, som »Miken (= Mycken)»; sannolikare förslag skulle kunna framföras.

1100. Sundbro, Bälinge sn.

Pl. 98, 99.

Litteratur: B 465, L 145, D 1:193. J. Bureus, Fa 6 s. 79 n:r 159 (Bureus' egen uppteckning), s. 210 n:r 218 (Rhezelius), Fa 5 n:r 65, Fa 1 s. 16, Fa 13 s. 361, Fa 14 s. 263; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 71; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 25; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 161, 2, s. 617; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 278; R. Dybeck, Bälinge sn år 1863 (ATA); M. Stolpe, Några ord till upplysning om bladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 11 (1883), s. 237; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 100; Hj. Larsen, Skrivelse till Riksantikvarien den 12/9 1930 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 465); Dybeck, teckning (D 1:193).

Den fragmentariska runstenen står rest i en grässlänt, 2 m. NNÖ om vägen Åkerby k:a—Forkarby, 75 m. ÖSÖ om landsvägsbron över Sundbrobäcken, 120 m. VNV om skälet vid vägen till Uppsala, 45 m. VNV om U 1097 och 1098. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» samt på Ekonomiska kartbladet »Bälinge» (1952).

Bureus (i Fa 6): »Sundbro i Bälinge»; Rhezelius (F 1 1): »Bäling Sochn, Widh Sundbro melan gårdana». — I *Ransakningarna* finnes uppgift om »Enn steen weed Johann Nielssons Lada»; det är åtminstone möjligt, att uppgiften åsyftar U 1100. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes påskriften »Sundbro by i Bäling Sochn» (B 465: »Sundbro By»; L 145: »Sundbro by»). Vidare står ett med blyerts gjort tillägg ovanför det inklistrade träsnittet: »på öster sijdan emot bron som går öfver ån». — O. Celsius, som undersökte inskriften den 26 augusti 1725 och den 25 mars 1727, anger stenens plats på följande sätt: »Bäling och Sundbro. mellan byn och ån i åbacken åfwan för wägen.» — Dybeck (Anteckning 1863): »I Sundbro bybacke, nära ån och bron, ligger ett stycke af en runsten.» *Sveriges runurkunder*: »Stycket ligger i en backslutning i Sundbro nära allmänna vägen och bron.» — v. Friesen: »Stenen på höger hand (norr) om vägen.» Hj. Larsen anger platsen med utgångspunkt från U 1097: »Ett tjugotal m. längre åt V på norra sidan om landsvägen ligger en runsten med den runristade sidan uppåt.» Vid runinskriftsinventeringen 1942 låg stenen fortfarande på samma sätt; den restes år 1948 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Röd granit med fläckig yta. Höjd 1,24 m., bredd 1,23 m. Ytan är jämförelsevis jämn och ristningen i stort sett tydlig. På några ställen äro dock linjerna mycket grunda, vilket icke utslutande kan bero på vittring utan måste förklaras av att ristaren har huggit ristningen ojämnt. Ornamentet nedtill är otydligt. Det bevarade stycket utgör stenens nedre del. Redan då Bureus och Rhezelius granskade inskriften, var den lika fragmentarisk som nu.

Inskrift:

... a þorkir · bap · ybir rista r- ...

... Þorgæirr bað Öpir rista r(unar).

»... Torger bad Öpir rista runorna.»

Till läsningen: Av 1 a återstår endast övre hälften av hst och en svag bst t. h. om hst. Intet sk kan spåras före 2 þ, som har förlorat nedre delen. 3 o har bst endast t. h. om hst. 5 k och 6 i äro ej stungna. 11 y är stungit; pricken är grund men säker. Sk saknas efter 14 n, vilket kan bero på att en slinga korsar runbandet. I 19 a är bst kort och grund t. v. om hst. Av r. 21 återstår endast ett obetydligt stycke. — Bureus: þorkir · bap ybir r... — Rhezelius (F a 6): uorkir · bap ykir risti... — Hadorph och Leitz: ·þorkir × bap · ubir rista. (Den sista runan, 19 a, är felaktigt placerad.) — Celsius: ... · · · þorkir · bap · ybir rista. Celsius anmärker: »Mehr än halftva stenen är borta.» Läsningen kommenterar han på följande sätt: 2 þ »måste vara þ och eij þ (S) ty det böijer sig till en semicirculum». 8 b »är ett riktigt B»; 11 y »är stungit certissime». — Dybeck: Av r. 1 iakttages ett kort stycke av hst:s övre del. Sk efter 7 r uppfattas som kryss. Sk saknas efter 10 þ. 11 u. 19 a är, liksom i *Bautil*, felaktigt placerad. — v. Friesen: þorkir × bap × ybir rista. Egendomligt nog har v. Friesen icke observerat de sista sex runorna; han anmärker nämligen till rista: »Sista ordet ej nu läst men hos D[ybeck] (och B[autil]).»

I *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762) förmodar Brocman, att meningen är den, »at Thorder ritat och Ubbe ristat därpå». Anledningen till denna tolkning är bl. a., att Brocman har missuppfattat runföljden 8—10 bap. Samma ovanliga uttryckssätt förekommer på U 544 (*hultur · bap · ybir · rista runa þisa*) och på U 880 (... ap · ybir rista · runa). Om den i alla tre fallen förekommande ack. ybir (ybir) i stället för väntat ybi se U 544. Verbet *bidia* förekommer också på liknande sätt i ristarsignaturen på den närbelägna U 1102.

Om det ganska vanliga mansnamnet *Þorgæirr* och om skrivningen med r i stället för det historiskt riktigare n se U 126.

Ristningen begränsas nedtill av en s. k. repstav. Detta ornament påträffas upprepade gånger på ristningar i dessa trakter; se U 1079.

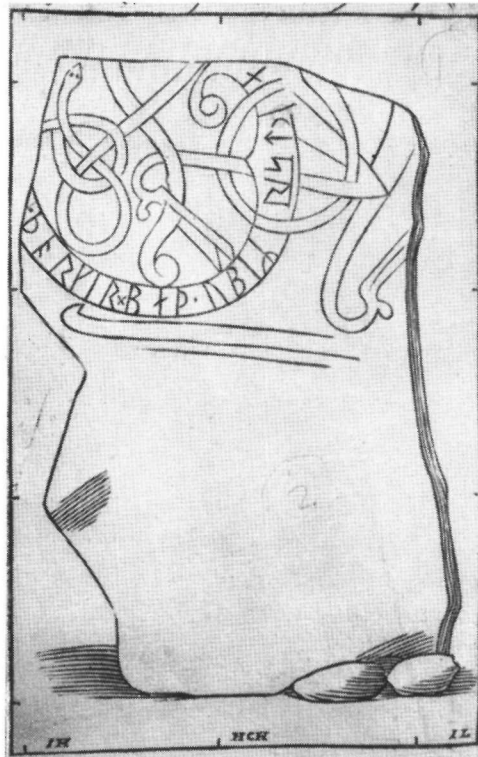

Fig. 376. U 1100. Sundbro, Bälinge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 465).

1101. Sundbro, Bälinge sn.

Litteratur: J. Bureus, F a 6 s. 79 n:r 162 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 67.

Den enda kända uppgiften om detta fragment lämnar Bureus. Han anför i F a 6 inskriften som den sista av de av honom kända fyra inskrifterna från »Sundbro i Bäling». Någon avbild-

ning av fragmentet finnes icke; det har tydligen tidigt fallit i glömska och har icke heller senare kunnat uppsåras.

Inskrift (enligt Bureus):

... auk · abtir · stur ...

5 10

... ok aftik Styr(biorn?) ...

»... och efter Styr(björn?) ...»

Det är givet, att runföljden 9—12 **stur** utgör ett namn eller snarast början av ett namn. Det enda i runinskrifterna vanliga namnet på *Styr-* är som bekant *Styrbiorn*; om detta namn se Sö 339, där dock belägget från U 727 Tängby, Löts sn skall utgå. Det osammansatta namnet *Styrr* har däremot i vårt land varit mycket ovanligt; det finnes endast två säkra belägg från runinskrifterna. Ett av dessa belägg är emellertid från Bälinge härad; se U 1067.

Om ytterligare en runsten, som numera finnes vid Sundbro, men som ursprungligen har stått vid Forkarby, se U 1080.

1102. Svista, Bälinge sn.

Litteratur: B 456, L 143. J. Bureus, F a 6 s. 106 n:r 228 (Bureus' egen uppteckning), s. 211 n:r 226 (Rhezelius), F a 5 n:r 62, F a 1 s. 16, F f 6 n:r 27; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 75, F l 1 n:r 67; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 24; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 299; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA); UFT h. 11 (1883), s. 236; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 115.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (i F a 10: 1), teckning (i F l 1); Bureus, kopparstick (i F f 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 456).

Denna sedan länge försvunna runsten fanns enligt Bureus (i F a 6) i »Bäling sunan Swiestadh widh Almund wägen». (Bureus gjorde sin undersökning av inskriften »7¹/₄ pom. 27 Maj 1629».) F f 6: »Swiestadh Sunnan Stående.» — Rhezelius (i F a 6): »J Swiesta i gärdet»; F a 10: 1: »Bäling Sochn Widh Swistadh»; F l 1: »Bäling Sochn, Vthi Swiesta gärdet sunnan byen.» — *Ransakningarna*: »Swijstad i Södre gierdet en stehn påskrifwen.»¹ — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Swista i Bälिंगz sochn» (B 456: »Suista»; L 143: »Svistad»). — O. Celsius, som granskade inskriften den 18 maj 1726, anger stenens plats endast såsom »Swijestad i Bäling». Efter Celsius' besök försvann runstenen. Dybeck nedlade tydligen en avsevärd möda på att uppsåra U 1102 och 1103. I reseberättelsen för år 1864 skriver han: »Fem särskilda gånger besöktes Svistad ... för tvänne der fordom befintlige runstenars tillrättaskaffande; men förgäfvdes. En 80-årig i byn född fjerdingsman hade hvarken sett eller hört dem omtalas. Om en midt på en bergshöjd norr om byn stående bautasten berättade gubben åtskilligt och lemnade mig två i slutningen af samma höjd funna stenyxor.»² I *UFT* meddelas, att stenen »eftersöktes förgäfvdes 1856 af C. F. Säve».

Höjd omkring 2,10 m., framsidans bredd omkring 1 m.

¹ Om andra fornminnen vid Svista lämnas i samma källa följande uppgifter: »Item Ättebackar eller griffter uthi Sitte-bärgzängen. Nock enn stehn weed barn spiället, uthi hwilcken finness ett säthe uthugget, som en människia der suttet hafwer, berättass der penningar lagde wahra af dem, som rummet besichtigat hafwa.» Samma uppgifter, praktiskt taget ordagrant återgivna, finnas i Palmskiöldska samlingen (Palmsk. 274, s. 657, UUB).

² Också andra fornminnen vid Svista omtalas i reseberättelsen: »Grafkullarna i ängen vester ut från byn och nära sockenvägen som leder till Erentuna äro märkvärdiga för deras låga belägenhet, och borde åtminstone en eller annan af dem undersökas. Flere hundrade sådane kullar lära för 15—16 år sedan gått förlorade vid de odlingar, hvilka Kammarjunkaren v. Engeström lätit verkställa i hagarne vid Kiplingeberg och annorstädes.»

Fig. 377. U 1102. Svista, Bålinge sn.
Efter teckning av Rhezelius i F a 10: 1.

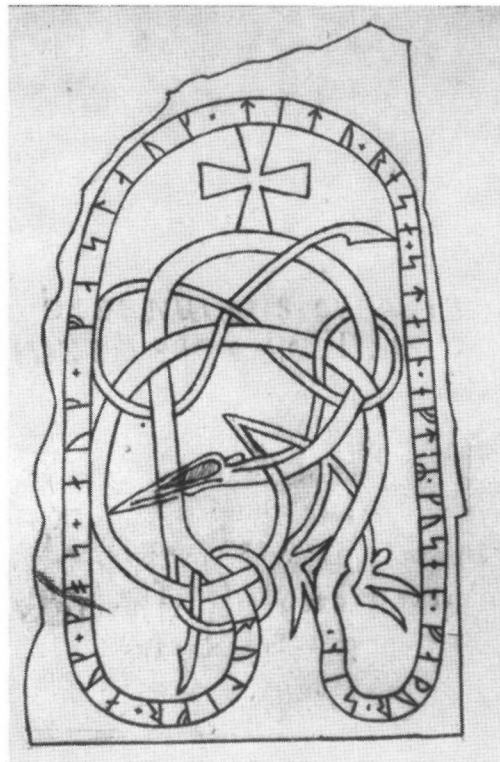

Fig. 378. U 1102. Svista, Bålinge sn.
Efter teckning av Rhezelius i F 11.

Inskrift (enligt B 456):

rolifr × **auk** + **gos** + **auk** + **faslauk** × **litu** × **risa** · **stain** · **eftir** + **kustin** × **fapur** × **sin** · **stuopkel** +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
hap · **opyaken akua**
 65 70 75

Rolæifr ok Gás ok Fastlaug letu reisa stæin æftir Guðstæin, faður sinn. Stodkell bað Oþvagin haggva.

»Rolev och Gås och Fastlög läto resa stenen efter Gudsten, sin fader. Stodkell bad Otvagen hugga.»

Till läsningen: Bureus (i F a 6) har icke observerat runföljden 55–76, som har stått på stenens högra smalsida: **rolifr** · **auk** · **kos** + **auk** · **faslauk** · **litu** · **resa** · **stain** · **eftir** · **kusten** · **fapur** · **sin** +. Rhezelius gör sig i F a 6 skyldig till samma förbiseende som Bureus: **rolifr** + **auk** + **kos** + **auk** + **faslauk** + **litu** + **resa** + **stain** · **eftir** · **kusten** · **fapur** · **sin** . . (På teckningen i F a 10: 1 är runan 41 stungen: alltså **gusten**). — Den förste som har iakttagit ristningen på stenens högra sida är Hadorph, vilkens läsning här har lagts till grund. (På träsnittet har 46 **n** snarast återgivits som **l**; bst är emellertid i detta fall något lägre än i inskriftens övriga l-runor. Att läsningen **n** är den riktiga framgår av samtliga andra läsningar.) — Celsius: **rolifr** × **auk** + **gos** + **auk** + **faslauk** + **litu** + **resa** · **stain** · **eftir** + **gusten** · **fapur** · **sin** ×. »På andra sidan af samma steen, eller snarare uthan på den ena kanten»: **stuapkil** · **hap** · **apuakin** · **akua**.

Inskriftens första namn *Rolæifr* (*Hrodlaeifr*) förekommer säkert styrkt i sex runinskrifter, två sörmländska (Sö 107 och 200) och fyra uppländska (U 464, 678, 1102 och 1116); jfr Sö 200, där

54 – 547487. *Upplands runinskrifter*.

Fig. 379. U 1102. Svista, Bälunge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

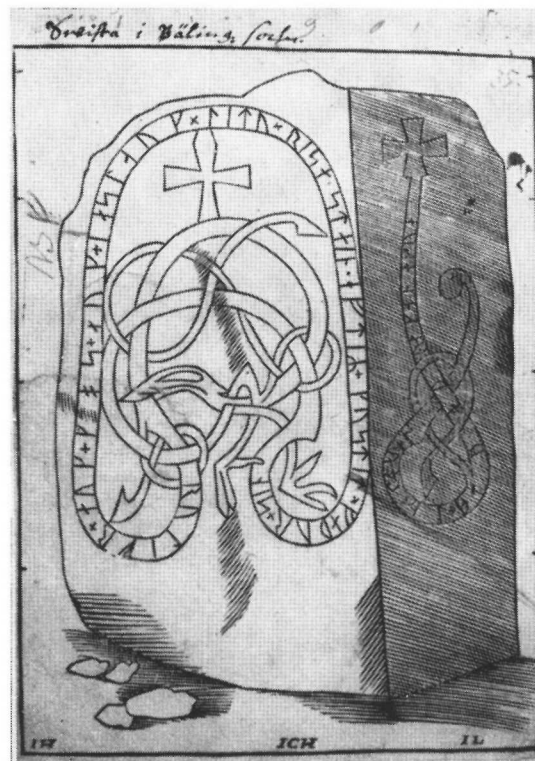

Fig. 380. U 1102. Svista, Bälunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 456).

dock belägget från L 165 Berga, Åkerby socken [= U 1069] såsom alltför osäkert bör utgå. — Runföljden 10–12 **gos** återger med all sannolikhet kvinnonamnet *Gas*. Detta namn är eljest endast känt från ytterligare en runinskrift, nämligen Sö 7. Övriga belägg, som ha anförts från inskrifterna, grunda sig på oriktiga läsningar.¹ Detta kvinnonamn motsvaras av det ovanliga men säkert styrkta mansnamnet *Gasi*, 'gäskarl'; om detta och andra fågelnamn nyttjade som personnamn se *Nordisk kultur* 7, s. 45 och 261. — Om kvinnonamnet *Fastlaug*, som är jämförelsevis vanligt i runinskrifterna (ett 10-tal belägg), se U 1140 och där anförd litteratur. — Runföljden 41–46 **kustin** innehåller faderns namn. Detta kan knappast åsyfta något annat än det från fornsv. kända namnet *Gusten*, av ett äldre *Guðstæinn*. U 1102 erbjuder såvitt känt det enda belägget från runinskrifterna; namnet har uppenbarligen varit ovanligt.

Inskriftens avslutande sats, runföljden 55–76, har stått i en slinga på stenens högra smalsida. Om satsens formulering (... *bað* ... *hagva*) se U 1100, där några liknande uttryckssätt vid signerandet av runinskrifter anföras. Namnet på den man, som gav ristaren uppdraget att hugga Svistastenen, skrives **stuopkel**. Detta återger otvivelaktigt det eljest endast från två runinskrifter, båda uppländska, kända mansnamnet *Stoðkell* (U 524: **stupkihl** och U 952: **stopkil**). Ristaren skriver, enligt den här återgivna läsningen, sitt namn **opyaken**, vilket säkerligen avser mansnamnet *Oþvaginn*. (Möjligheten, att de två stungna runorna, **y** och **e**, bero på felläsning, bör kanske framhållas; det kan ha varit naturliga fördjupningar i stenytan, som ha uppfattats som huggna. Man bör

¹ Sålunda upptager E. Brate i *Södermanlands runinskrifter*, s. 4, fyra belägg på namnet. Utom på Sö 7 och U 1102 skulle det förekomma på en av Örkestenarna (U 1118) och på U 1028 Lena kyrka. De två senare inskrifterna, U 1118 och 1028, lämna emellertid inga exempel på detta namn. Anledningen till att de ha upptagits är, att Liljegren i *Runurkunder* anför äldre, felaktiga läsningar; se L 177 och L 228.

lägga märke till, att Celsius uppfattar de två runorna som ostungna; han läser **apuakin**.) Om namnet *Öpvaginn*, som utom i U 1102 förekommer säkert styrkt i U 1012 och 1119, se U 1012 och *Nordisk kultur* 7, s. 188.

U 1102 är den enda hittills kända runristning, som Otvagen har signerat. Hans stil erinrar om Öpirs, men det är icke möjligt att närmare uttala sig om hans ristaregenskaper, eftersom originalet har gått förlorat. E. Brate framhåller (i *Svenska runristare*, 1925) som utmärkande för Otvagens ornamentik »den skarpa vinkeln på slingan och ringar av ormens hals och stjärt».

1103. Svista, Bälinge sn.

Litteratur: B 450, L 144. J. Bureus, Fa 6 s. 149 n:r 255 (Bureus' egen uppteckning), s. 211 n:r 227 (Rhezelius), Fa 5 n:r 63, Fa 1 s. 16, Fa 10: 2 n:r 61 b, Ff 6 n:r 28; J. Rhezelius, F11 n:r 68; O. Verelius, *Manuductio ad runographiam scandicam* (1675), s. 52; *Ransakningarna 1667–84*; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 25; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 79 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 195; R. Dybeck, *Reseberättelse för år 1864* (ATA); UFT h. 11 (1883), s. 236.

Avbildningar: Bureus, teckning (i Fa 10: 2), kopparstick (i Ff 6), återgivet i Verelius a.a.; Rhezelius, teckning (i F11); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 450).

Denna stora runristning på ett jordfast block, som i likhet med den andra runinskriften från Svista (1102) sedan länge är försvunnen, fanns enligt Bureus (i Fa 6) »J Swiestad i Bäling när norre byn». Rhezelius (i Fa 6): »Der Sammestädes», alltså »J Swiesta i gärdet». Fa 10: 2: »Sunnan Swidiestad i Bäling. S.» Bureus anger vid sidan av sin teckning, att ristningen är »liggiande»; dessutom uppger han tidpunkten för undersökningen: »1636 3 Aug 3 p.» Ff 6: »Swiestadh Den liggande med wende Runor» (samma uppgift finnes i Fa 5). Ovan teckningen i F11 finnes följande platsuppgift: »Bäling Sochn. I Swista gärdet är och denna häll.» I teckningens högra kant lämnas uppgiften, att »Detta är opp»; i dess vänstra kant står: »Detta är neder widh Jorden.» — Om uppgifterna i *Ransakningarna* se U 1102. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Swiestad i Bäling sochn kulliggande med wänderuner» (B 450: »Sviestad kulliggande

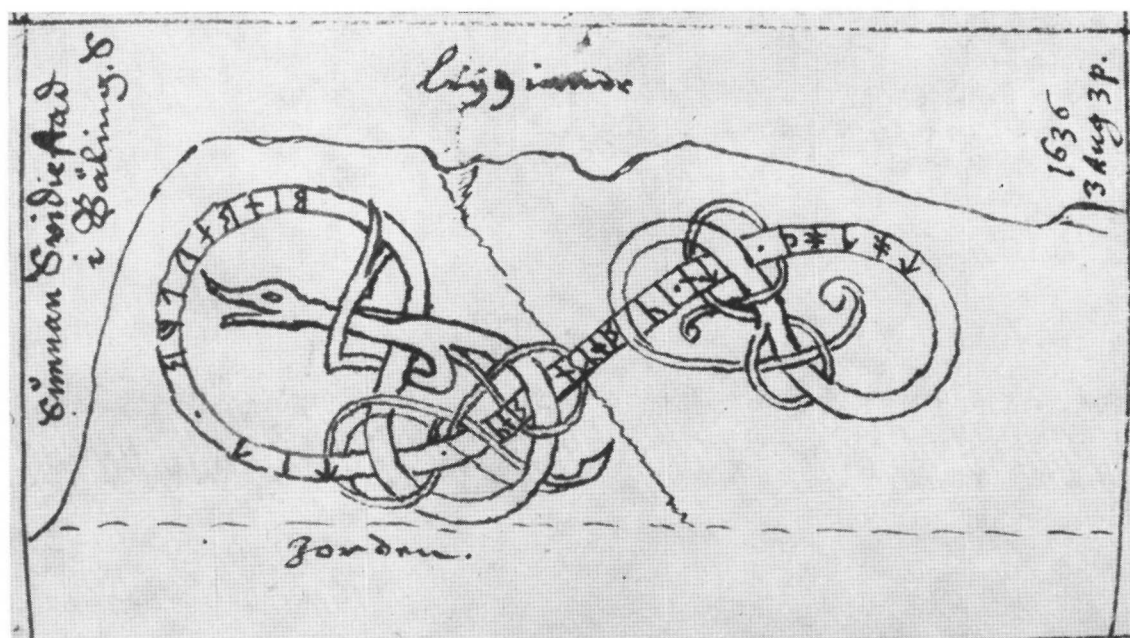

Fig. 381. U 1103. Svista, Bälinge sn. Efter teckning av Bureus.

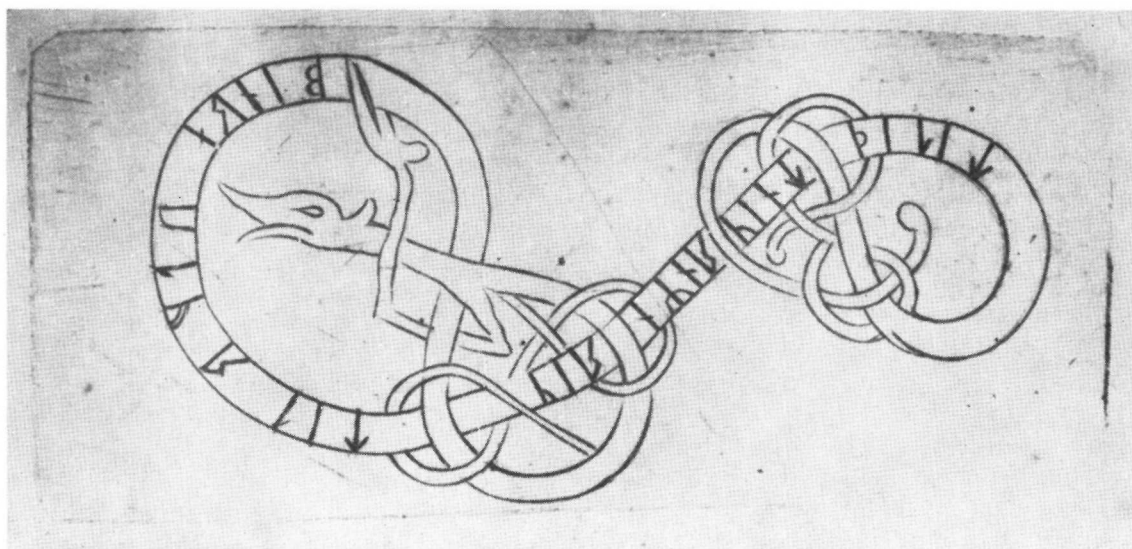

Fig. 382. U 1103. Svista, Bälunge sn. Efter kopparstick av Bureus.

sten med vände Runor»; L 144: »Svistad»). — O. Celsius, som undersökte ristningen den »18 Maji 1726», anger dess plats endast som »Bäling Sⁿ Swijestad»; han lämnar emellertid några uppgifter om monumentets utseende: »1. Emedan stenen är högre och slätare på vänstra handen, derför är skriften där begynt, fast än skulle han gå baklänges. hwilket war dem lika mycket. 2. denne stenen är jordfast, och temlig lång, men ej högre än att man kan öfver ryggen på honom liggande¹ se runorna, och dem läsa . . .» Detta är den sista granskningen av den försvunna ristningen. Om Dybecks fruktlösa efterforskningar se U 1102. I *UFT* meddelas, att icke heller »denne sten kunde . . . återfinnas 1856», d. v. s. då den eftersöktes av C. F. Säve. Senare efterforskningar ha likaledes varit fruktlösa.

Höjd omkring 1,35 m., bredd omkring 3,20 m. Av avbildningarna framgår, att blocket var sprucket mitt över ristningen; se fig. 381, 383 och 384.

Inskrift (enligt Celsius):

biarnulfr · lit · gera merki · at · þorot ·

5 10 15 20 25

Biarnulfr let gærva mærki at Þronð(?).

»Björnulv lät göra minnesmärket efter Trond(?)»

Till läsningen: 17 **m** har enligt Celsius haft utseendet **⚓**; han anmärker: »**⚓** är visserligen förhuggit på en ände, och sedan det andra med till satt.» Om runföljden 24–28 framhålles, att den skall läsas »non dilit, sed Dorot». — Bureus (i F a 6): **biarnulfr · lit · kera · marki · at · þolot**. Ovan inskriften anmärkes: Hebreo more. Vände Runor.» — Rhezelius (i F a 6): **biarnulfr · lit · kera · merki · at þolot**. — Hadorph och Leitz: 6 **u** saknas, vilket beror på att runan felaktigt har uppfattats som avslutningen av rundjurets nos; se fig. 384. Pricken i 18 **e** tecknas som ett kort, snett upp åt höger gående streck. Runföljden 24–28 läses, säkerligen riktigt, **þorot**.

Inskriftens personnamn ha båda varit mycket sällsynta. Det första, *Biarnulfr*, som är sammansatt av de två vanligaste namnen i runinskrifterna, är eljest i inskrifterna endast belagt på en silverskål från tidig medeltid, funnen i Kungsgården, Gamla Uppsala. På skålens baksida finnes

¹ Ordet tillagt ovan raden.

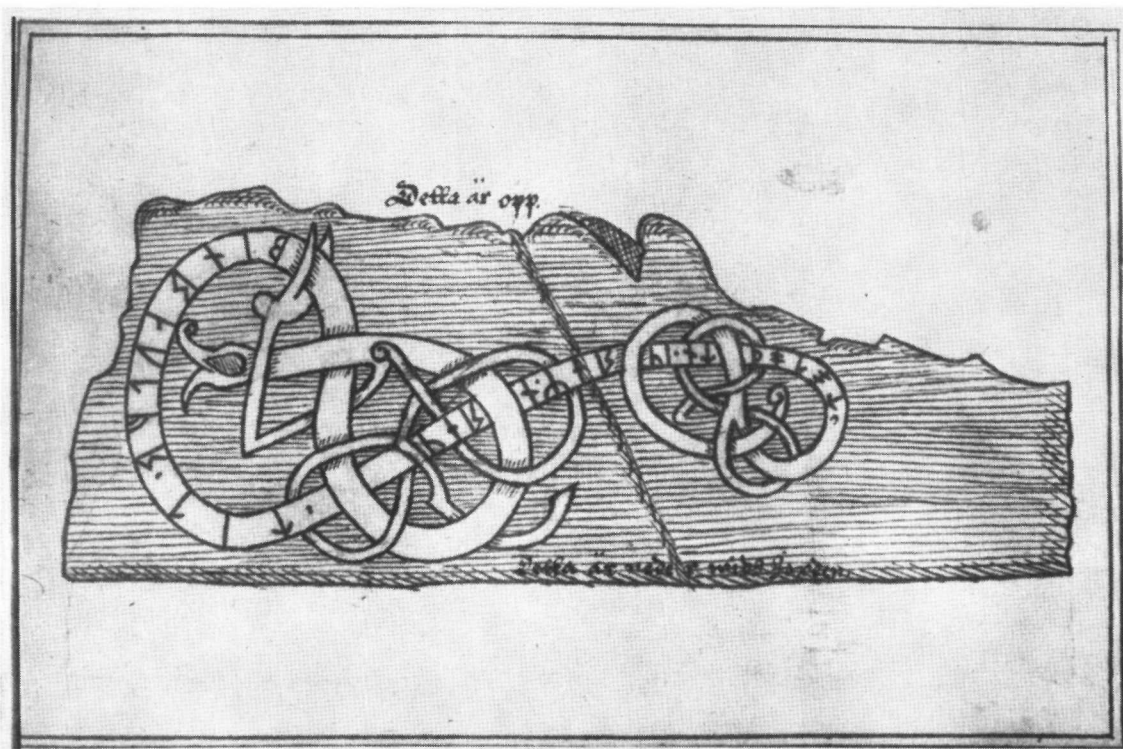

Fig. 383. U 1103. Svista, Bälunge sn. Efter teckning av Rhezelius.

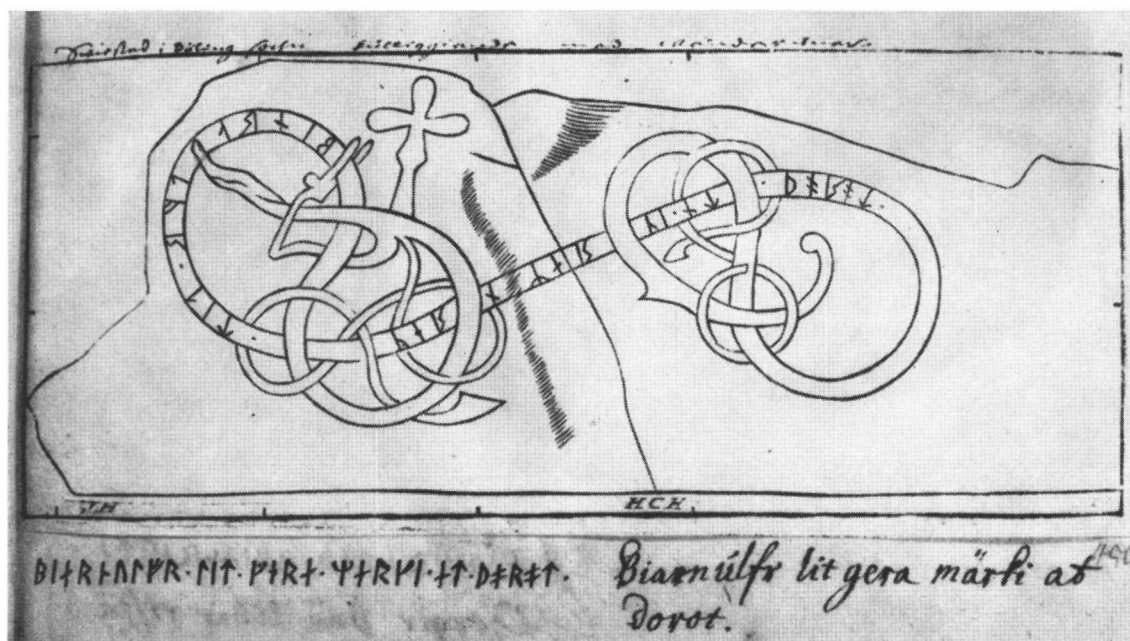

Fig. 384. U 1103. Svista, Bälunge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 450).

bl. a. namnet **birnulf**. (Skålen förvaras på SHM och har inv.n:r 8889.) Om namnet se vidare *Nordisk kultur* 7, s. 66, 111, 261. Namnet på den döde är flertydigt. Skrivningen **porot** (ack.) torde snarast återge det i runinskrifter och medeltida källor väl styrkta mansnamnet *þrondr*; se U 1127.¹

Anmärkningsvärt är, att inskriften genomgående är ristad med vändrunor, samt att det icke omtalas i vilket förhållande Björnulf har stått till Trond. Av avbildningarna att döma beror knappheten i formuleringen ingalunda på platsbrist; efter sista runan återstår en avsevärd del av slingan. Också avståndet från inskriftens början till ormhuvudet är betydande.

I *Historiske Anmärkning* (1723) upptager P. Dijkman U 1103 till behandling under överskriften »Swista By wid stora Landsvägen». Han påpekar, att det är en »Steen med Ormbild och långklöfwat foot». Inskriften kommenterar han på följande sätt: »År det anmärkning wärdt, at denna Steens Inscription består af idel **Wände-Runor**, så at de äro ritade ifrån wänster och til höger, och komma altså til at läsas från wänster och til höger, så at om det woro en durchsiktig materia orden woro ritade på, stodo de rätt, der man finge ansee dem på baksidan.» Fortsättningen av kommentaren ägnas inskriftens första namn: »*Biarnulf*, är ett sammansatt ord af twänne, nemligen, *Biarn* och *Ulf*, det är Biörn och Ulf, hwilket namn tycks gifwa den eftertancka, at denna Man, eller dess Förfäder warit starcka slagskämpar, uti hwilken frimodighet de gamle finnas satt sin största wärdslige ähra . . . Det wi säja, Biörn, hafwa de gamla sagt *Biarn*, at *I* och *A* med tiden gådt i liud af Ö. Eljest finnes de sagt *Birn*, *Biörn*, *Bern* . . . Af detta ord *Biarn-ulf* tycks wårt mans namn Brynil, Brynolfr, Brynolphus, hafwa sitt ursprung, allenast man achtar, at uti orden är transpositio literarum af *I*, *R*, *U* och *Y* inkommit i senare tider. Ty wi weta, at de gamla kallat Kors, kross.» Dijkmans tanke, att »Brynolfr, Brynolphus, hafwa sitt ursprung» av namnet *Biarnulf* är givetvis oriktig. Förleden i de av Dijkman nämnda namnen är ju subst. *brynja*, f. Om namnet *Bryniulf*, som förekommer på en närbelägen runsten, se U 1106.

1104. Tuna, Bälinge sn.

Pl. 100, 101.

Litteratur: B 462, L 149, D 1: 203. J. Bureus, F a 6 s. 210 n:r 222 (Rhezelius), F a 5 n:r 70; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 73; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 27; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 115; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA); M. Stolpe, Några ord till upplysning om bladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 11 (1883), s. 237; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 94; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 462); Dybeck, teckning (D 1: 203).

Runstenen står 500 m. Ö om Tuna, vid en körväg, som i sydöstlig riktning går över gårderna mot det 700 m. i ÖSÖ liggande Äskelunda. »En valvbro, igenrasad och övervuxen, med rustbädd av stockar under brofästena, ligger 180 m. SV om runstenen. Den stora landsvägen har tydligen en gång gått fram på denna plats» (S. B. F. Jansson, a. a.) Runstens plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på Ekonomiska kartbladet »Jumkil» (1952).

Enligt Rhezelius (i F a 6) fanns stenen »J Tuna gärde öster byen». (I F a 5 är inskriften överstruken.) F 1 1: »Bäling Sochn Å Tuna gärde öster frå Byn.» *Ransakningarna* 1667–84: »Tuhngiärdet enn steen uthuggen.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Tuna gård i Bälingz sochn» (B 462: »Tuna by»; L 149: »Tuna gård»). Ovanför träsnittet finnes en mycket tunn blyertsanteckning av följande lydelse: »J Tuna kärssgärde wid gårdzgården en stor uprester steen. 9. grannar i byn.» — O. Celsius lämnar i *Svenska runstenar* ingen platsuppgift; han har icke själv varit vid stenen. — I sin reseberättelse för år 1864 skriver Dybeck: »Runstenen i Tuna östra gärde låg med inskriften nedåt. Han omvändes, men ingen ville åtaga sig att nu

¹ Namnet skrives där **purot** (ack.). På grund av en felaktighet i Liljegrens *Runarkunder* n:r 628 (**purut** i st. f. **burut**) har man tidigare trott sig äga tre belägg på namnet *þoroddr* i de uppländska runinskrifterna; se U 17 (s. 27). Jfr S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Norrtäljetrakten* (1945), s. 82 f. och U 530.

resa honom. Aftryck togs.» *Sveriges runurkunder*: »Är vid en egoväg i Tuna östra gärde.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» uppges, att stenen är »liggande» mellan Tuna och Äskelunda. Ännu vid runinskriftsinventeringen i Uppsala län 1942 låg stenen omkull. Den var då »övertäckt av sten och ris». Vidare meddelas, att runstenen hade »brustit i två delar. Rotändan utgöres av den del, som ligger djupt nedsjunkna framför runstens huvuddel.» Enligt anvisningarna i inventeringsberättelsen restes och lagades stenen genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1948.

Ljusröd granit. Höjd 2,20 m., bredd nedtill 1,70 m. Ristningen är genomgående grund och delvis mycket svårläst. Ornamentslinjerna äro på flera ställen besvärliga att reda.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 462):

[nis]uik[er] · ok · gyriþ · þo litu · rita meri · yti · si[k]is · sutu · nasi · ok · kitil · -e- · iogu runir a ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 þisa . . .

. . . ok Gyriðr þau letu retta mæрки æftir . . . Nasi ok Kætill þær hioggu runar a þessar.

» . . . och Gyrid de låto uppresa minnesmärket efter . . . Nase och Kättil de höggo in dessa runor.»

Till läsningen: Före 4 **u** finnas numera inga säkra spår av runor. 6 **k** är, liksom övriga **k**- och **g**-runor, vänt (stupat). I 7 **e** finnes mitt på hst en fördjupning, som gör intryck av att vara huggen. Av 8 **r** återstå numera endast korta stycken av hst och bst. I 10 **k** finnes mellan hst och bst en fördjupning, som sannolikt är naturlig. 11 **g** är stunget med en tydlig prick; detsamma gäller följande runa, 12 **y**. Sk saknas efter 17 **o**. I 18 **l** kan man iakttaga en felristning, som senare av ristaren har rättats: under l-bst finnes en tydlig þ-bst, varför runan ser ut som en binderuna **lþ**. Ristaren har tydligen börjat med **þ**, en tanklöshet som förklaras av att föregående ord, **þo**, börjar med denna runa; sista runan i ordet före **þo**, **gyriþ**, slutar med **þ**, vilket givetvis har bidragit till den felaktiga upprepningen av runan. 19 **i** är ej stunget, ej heller 23 **i**. I 25 **a** är bst svag men säker. Sk saknas efter 25 **a**. 27 **e** är stunget. Ovan 27 **e** börjar en flagring, som har tagit bort nedre delen av hst i följande runa, som snarast gör intryck av att ha varit **r**. 30 **y** är säkert. I 33 **s** är nedre leden huggen upp till ramlinjen; runan har alltså »stolsform». I 34 **l** finnes en fördjupning, som sannolikt är naturlig. R 35 är otydlig; den har sannolikt varit ett vänt **k** eller ett **r**. I 41 **u** är övre delen av bst bortfallen i en djup flagring. 49 **i** är troligen icke stunget. 51 **i** har förlorat nedre hälften av hst. Till vänster om toppen av 52 **l** går en skåra, som säkerligen icke är huggen. Av r. 53 återstå endast delar av hst. 54 **e** är säkert. R. 55 är skadad genom bortfall; nedtill synas spår av en bst, som göra det sannolikt, att runan har varit **r**. 58 **g** är stunget. Sk saknas efter 59 **u**. Avståndet mellan 61 **u** och 62 **n** är stort. Detta beror på att ristningsytan här på grund av sin ojämnhet har varit olämplig att rista. I 62 **n** är bst skadad till höger om hst; även hst är skadad. 63 **i** är säkert. Sk saknas efter 64 **r**. 67 **i** är ej stunget.

Rhezelius: ni - uikir · og · kyriþ · þo lþitu · rita miri yti · sikis · sutu oasi · ok · kitil · aþio gurt hibapisasu. — Hadorph och Leitz: nisuikir · og · uyriþ · þo litu · riti miki uti · sikis · sutii · nasi · ok kitil · iii · iogu runir a þisa . . . — Dybeck: (nisui)kir · ok · kyriþ · þo (·) litu (·) rita (·) miki · uti · si . . . s · sutu · nasi · ok · kitil · -e- · iogu · run . . . Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Alla þ äro här stuprunor. þ i þ|þ| är felristad. þ|þ kan antagas i stället för Liljegrens þ|þ.»

Inskriften var tydligen redan på 1600-talet synnerligen svårläst. Detta beror icke enbart på vittring utan till avsevärd del på ristarna, som icke ha varit skickliga yrkesmän. Huggningstekniken visar, att de icke ha haft någon vana vid arbeten av detta slag. Detta gör, att man måste vara försiktig vid varje rekonstruktionsförsök.

I Peringskiölds *Monumenta* tolkas inskriften på följande sätt: »Æswiger och Gyrid de låto rita märke åth Sigges Son Sothe; men Nasse och Kättill de högge desse Runer». Genom överstrykningar och tillägg

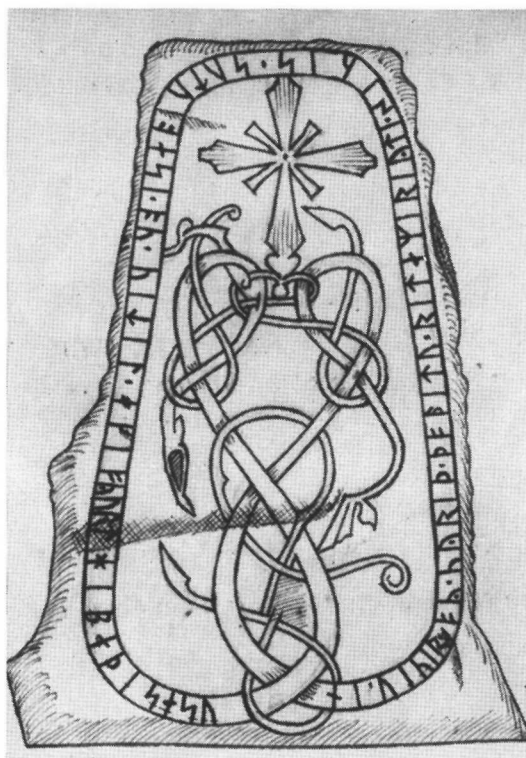

Fig. 385. U 1104. Tuna, Bälunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 386. U 1104. Tuna, Bälunge sn.
Efter träschnitt i Peringskiölds Monumenta (B 462).

har slutet ändrats från »högge Runerna på denna Steen». — En mera fantasifull tolkning lämnas i *UFT*: »Näsveger och Gyrid, de läto rita märke. Borta sökte seger Nase och Kättel; de höggo (dessa run(or)).» — I *Svenska runristare* (1925) översätter E. Brate inskriften på följande sätt: »Näsvig och Gyrid, de läto resa minnesvård efter son, som dog (?). Näse och Kättil, de höggo dessa runor på (stenen).» Brate anmärker: »Uppgiften om den avlidne är dunkel.» Runföljden 33–41, som han återger som **sinis utu**, är enligt Brate felristad; han frågar sig, om den »är fel för **sun sin is tu** och rättelse därav».

Runföljden 1–8 [**nisuik**er] innehåller ett mansnamn, vilket framgår av pronomenet *pau* (**po**) och av att den andre »resaren» har varit en kvinna, *Gyriðr*. Man torde då kunna räkna med, att runföljden innehåller namnet på Gyrids man. De tre första runorna i mansnamnet äro numera fördräfvade, men av äldre läsningar att döma har namnet börjat med runorna **nis**. I så fall kan namnets första sammansättningsled ha varit *Næs*; jfr det väl styrkta *Næsbiorn*, på U 445 ristat **nisbiarn**. Svårare att komma till rätta med är namnets senare led. Man skulle kunna gissa på *-vig* och, liksom Brate, återge namnet som »Näsvig», men något sådant namn är icke känt; förslaget är att betrakta som en osäker gissning. Eftersom 5 **i** och 6 **k** äro jämförelsevis säkra, kan runföljden icke ha återgivit ett namn *Næsulf*.

Vad ristarna ha åsyftat med runföljden 33–41 är likaledes dunkelt. Att man här har att söka namnet på den som stenen har rests efter är uppenbart. Vidare kan det betraktas som troligt, att runföljden döljer namnet på en son eller dotter. Mer torde icke med någon som helst säkerhet kunna sägas. Brates med tvekan framställda rekonstruktionsförslag **sun sin is tu** '(efter) son sin, som dog' är alltför djärvt och osannolikt.

Inskriftens tre övriga namn, *Gyriðr*, *Nasi* och *Kætill* äro fullt klara. Det förstnämnda, som är ett kvinnonamn, är hittills belagt på 13 uppländska runstenar (U 77, 100, 226, 324, 328, 329,

421, 479, 618, 623, 626, 637, 1104) och har sålunda varit ganska vanligt. (I sörmländska inskrifter finnes endast ett belägg, Sö 116.)

Nasi och *Kætill* äro namnen på de män, som ha ristat U 1104. Om det förstnämnda se U 1074; det senare tillhör de vanligare mansnamnen i de uppländska inskrifterna.

Som ovan har framhållits visa runformer, huggningsteknik och skrivningar, att *Nasi* och *Kætill* icke ha varit några vana runristare. Detta betyder emellertid icke, att de ha saknat konstnärlig uppfattning. Ornamentiken på U 1104 gör onekligen, trots en påfallande valhänthet i linjeföringen, ett ganska ståtligt intryck med sitt skickligt inpassade kors och sin balanserade, symmetriska ristning. Inga vägande skäl kunna anföras för att de båda ristarna skulle ha utfört någon annan nu känd runristning. Det är möjligt, att U 1104 är deras enda försök. E. Brate tycker sig visserligen (i *Svenska runristare*) finna en »ganska nära överensstämmande ristning» i U 1053, men likheterna äro alltför allmänna och olikheterna i detaljerna för många, för att det skulle kunna betraktas som sannolikt, att *Nase* och *Kætill* skulle ha ristat också U 1053.

Den sats i vilken de båda ristarna uppege sina namn, alltså runföljden 42–69, har fått en ovanlig formulering, i det att ett ord *a* (**a**) har inskjutits mellan **runir** och **pisa**. Pronomenet **pisa** är här pl. fem. ack.; jfr t. ex. U 59: **rista** : **runar** : **pisa** och U 80: **ristu** × **runar** × **pisa**. Det bör emellertid framhållas, att ristningen är skadad omedelbart efter sista runan i **pisa**, varför pronomenets form icke är fullt säker. Det kan ursprungligen ha stått **pisar**.

U 1104 torde vara en jämförelsevis ung runristning. Ornamentiken och former som **logu**, **runir**, **po** och **ok** tala för att stenen knappast kan ha ristats och rests förrän alldeles vid 1000-talets slut.

1105. Åloppe, Bälinge sn.

Litteratur: B 463, L 152. J. Bureus, F a 6 s. 211 n:r 225 (Rhezelius), F a 5 n:r 71; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 76; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 30; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 118; UFT h. 11 (1883), s. 238; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 116.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 463).

Denna sedan länge försvunna, redan på 1600-talet svårt skadade runsten fanns enligt Rhezelius »J Ålöpe Södre gärde» (F a 6). F a 5: »Ålöpe.» F 1 1: »Bäling Sochn Vthi Ålöpe gärde ligger denne sten.»

Enligt *Ransakningarna* 1667–84 fanns på »Åhlöppe Södre gierdet enn stehn påskrifwen». — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Ålöpe i södre gärdet. wid vägen»¹ (B 463: »Ålöpe»; L 152: »Ålöpe»). Dessutom finnes i *Monumenta* en tunn blyertsanteckning, som omtalar, att på denna plats »många ättehögar och stenlagde grafar äre, endeles på bärgzhällar upkastade, och endeles i backarne mellan tuna och denna by på släta gärdet, somblige af bönderne upryde till åker.» Om stenens tillstånd meddelas, likaledes med tunn blyertsskrift: »å sida liggandes — kullfallen och afspulken». — O. Celsius återger i *Svenska runstenar* (F m 60) inskriften efter Hadorphs och Leitz' träsnitt. Hans uppteckning saknar sålunda självständigt värde. I *UFT* meddelas, att stenen var »okänd 1856», dvs. då C. F. Säve sökte efter den.

Höjd omkring 2 m., bredd omkring 0,90 m.

Inskrift (enligt Rhezelius):

... · lit ... sigfast + fa + pur ...

... let ... Sigfast, faður ...

»... lät ... (efter) Sigfast, (sin) fader ...»

¹ De två sista orden tillagda med blyerts.

Fig. 387. U 1105. Älöppe, Bälinge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 388. U 1105. Älöppe, Bälinge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 463).

Till läsningen: Det förefaller som om före 1 l och efter 3 t åtminstone ett 10-tal runor hade gått förlorade. Av 4 s återstår endast övre delen. Hst i 13 p består av en korsande slinglinje.

Hadorph och Leitz: f - - . . . iil . . . sikk-st · fapür . . .

Endast runföljderna 1-3 och 4-15 voro på 1600-talet i behåll. Om mansnamnet *Sigfastr*, som är ganska vanligt i runinskrifterna, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100 och *Nordisk kultur* 7, s. 90, 119 och 266.

Upptill prydes ristningen av ett enkelt kors, och dessutom finnes mitt på ristningsytan det i dessa trakter vanliga lilla korset med de karakteristiska tvärstrecken vid armarnas ändar. Om E. Brates med tvekan gjorda försök att med stöd av förekomsten av detta s.k. korsade kors attribuera U 1105 till Likbjörn se U 1074.

1106. Äskelunda, Bälinge sn.

Pl. 101, 102.

Litteratur: B 458, L 150, D 1: 201. J. Bureus, Fa 6 s. 211 n:r 223 (Rhezelius), Fa 5 n:r 72, Fa 1 s. 17; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 74; Ransakningarna 1667-84; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 204; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 28; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 27 d, 2, s. 117, 631; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA); UFT h. 11 (1883), s. 237 f.; H. Hildebrand, Sveriges medeltid (1898-1903), s. 53, Medeltiden (i: Sveriges historia

intill tjugonde seklet, bd 2, 1905), s. 89; S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdsstenarna (i: Personhistorisk Tidskrift 18, 1916), s. 7; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 99; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarien den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 458; träsnittet är avritat av Celsius i F m 60: 2, s. 631); R. Dybeck, teckning (i D 1: 201 och i Hildebrand a. a.).

Runstenen står i Äskelunda, på gårdsplanen till en villa Ekedal, 40 m. NNÖ om en gammal vägbro. 26 m. åt NNV står den andra Äskelundastenen (U 1107). Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Junkil» (1952).

Rhezelius uppger (i Fa 6), att de två runstenarna finnas »J Eskelunda Eng». Fa 5: »Äskelunda.» Ovan teckningen av U 1106 i F 1 1 läses: »Bäling Sochn Denne sten finnes i Eskelunda Eng.» — I *Ransakningarna* 1667–84 omtalas egendomligt nog endast den ena av Äskelundastenarna: »Eskelunda Äng Enn steen.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Eskelunda eng i Bälings sochn» (B 458: »Eskelunda»; L 150: Ekelunda äng»). — Celsius (i F m 60: 1): »Eskelunda och Bäling Sochn wid Upsala. uppå ängen lusen, strax wid bron.» — Dybeck omtalar i sin reseberättelse för år 1864, att »öfver nästan hela den större Eskelundastenen är på sednare tid ett uthus uppfördt. Man hade för närvarande icke tid att frigöra och resa honom, men genom gräfning och grundmurens öppnande blottades ristningen, som noga granskades.» I *Sveriges runurkunder* lämnar han följande upplysningar om stenens plats: »Denne runsten är invid ett uthus i Eskelunda östra gård och ej långt från en bro. Här var fordom en äng, som het *Lusen* (?=Lösen).» Om man bortser från några missvisande ändringar av ordalydelsen i *Sveriges runurkunder*, upprepas i *UFT* Dybecks platsbeskrivning: »Stenen står vid ett uthus i Eskelunda östra gård, helt nära en bro. Här är en äng, som heter 'Lusen' (=Lösen?).»¹ — Vid mitt första besök på platsen år 1942 låg stenen fortfarande omkull på samma sätt som då Dybeck undersökte den. Stenen befann sig då »alldeles intill nordvästra väggen av ett uthus till den numera obebodda östligaste gården i Äskelunda, i vinkeln mellan uthuset och avträdet». Stenen var då helt »dold av ris och nässlor». Jag föreslog i inventeringsberättelsen, att stenen skulle grävas fram, flyttas 20 m. åt NNV och där resas. Tyvärr kunde Riksantikvarieämbetet icke utföra det föreslagna arbetet förrän i samband med de omfattande runstensrestaureringarna sommaren 1948. Vid den tiden hade tomten, där stenen låg, planerats och ordnats; uthusen hade rivits, och en mindre trädgård hade anlagts på platsen. Där stenen låg, var nu ett trädgårdsland, och eftersom »en flyttning av den relativt stora stenen skulle medfört betydande arbete och dessutom skadat stora delar av den nyplanerade trädgården, restes stenen där den låg» (G. Olson, Rapport över resningen 1948).

Ljusgrå granit. Höjd 1,95 m., bredd 1,80 m. Ytan är ojämn, med många fördjupningar. Ristningen är djup och tydlig. Nedtill har ristningsytan fallit bort, varvid delar av ornamentiken och några runor ha gått förlorade. På några ställen kan skissering iakttagas.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

iurun[tr·uk·] bryniulfr · ikifastr litu risa · stin / at · asbiarn · faþur sin ybir risti

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Jorundr ok Bryniulfr, Ingifastr letu reisa stein at Asbiorn, faður sinn. Öpir risti.

»Jorund och Brynjulv, Ingefast läto resa stenen efter Åsbjörn, sin fader. Öpir ristade.»

Till läsningen: Före 1 i finnas ett par fördjupningar, men ingen av dem gör intryck av att vara huggen. Efter 5 n har ristningsytan flagrat av; på detta skadade parti har funnits plats för minst tre runor. (Av äldre läsningar att döma blev stenen skadad redan under 1600-talet, efter

¹ Spärrningarna i citatet gjorda av S. B. F. J.

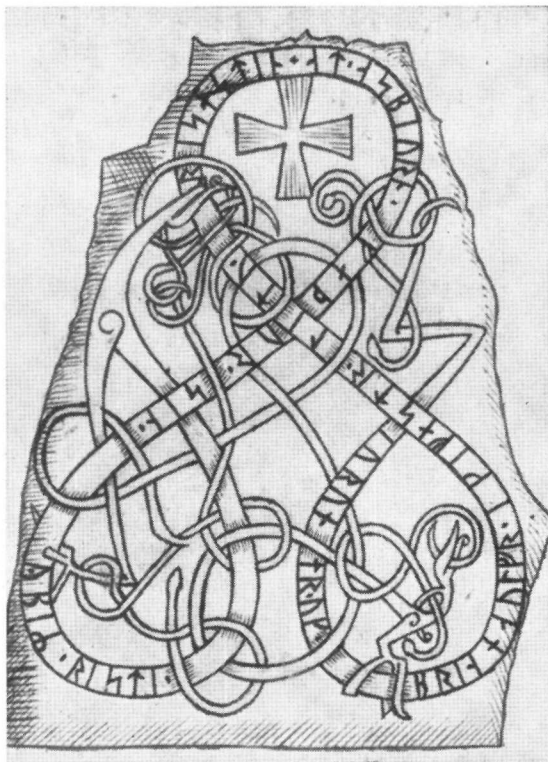

Fig. 389. U 1106. Äskelunda, Bälunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

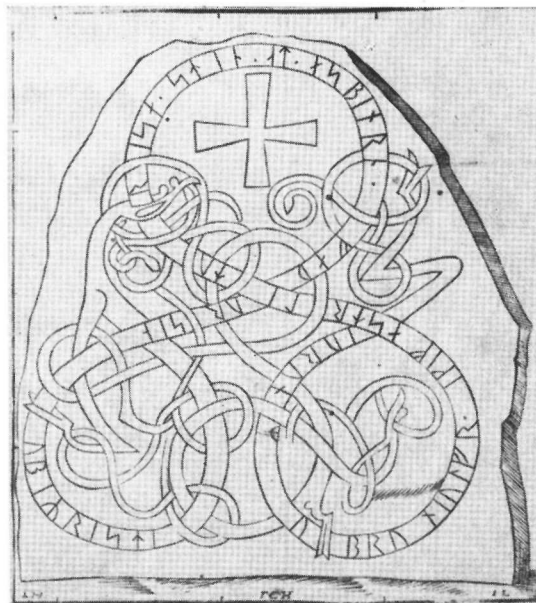

Fig. 390. U 1106. Äskelunda, Bälunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 458).

Rhezelius' besök.) Möjligen kan i skadan en kant av en hst spåras och i flagringens botten, nära 10 b, en obetydlig rest av en runa. Före 10 b finnas flera ojämna fördjupningar men intet säkert sk. 12 y är tydligt stunget. Avståndet mellan 12 y och 13 n är stort (18 cm), vilket beror på att ytan mellan dessa runor har varit otjänlig till ristning. 20 k är ej stunget. Efter 26 r finnas två fördjupningar, vilka emellertid icke göra intryck av att vara huggna. Detsamma gäller två fördjupningar efter 30 u. 28 i är ej stunget, ej heller 32 i. Under 36 t är en hylla i stenen; endast svaga spår finnas här av huvudstavens nedre del. Sk efter 38 n är snedställt (✓). 39 a har bst endast t. v. om hst. Sk saknas efter 52 r. Före 56 y finnes en kort, snedställd linje, som möjligen skall uppfattas som sk; den förefaller emellertid att ha en grund fortsättning, och är måhända snarare att bedömas som en ursprunglig skissering till en ornamentslinje. 56 y är tydligt stunget. Sk saknas efter 59 r och efter 64 i. — Rhezelius (i Fa 6): **iu-run-tr · uk · brinn-ulfr · uk · ikifastr · litu · risa · stin + at · asbiurn · fa-pur · sin · ybir · risti**. På teckningen i Fl 1 finnes icke det uk som i Fa 6 oriktigt har insatts mellan det andra och tredje namnet. — Hadorph och Leitz: **iu-run-ṁ . . . u bruniulfr · ikifastr litu risa · stin · at · asbinrn · fa-pur sin ubir risti**. — Celsius' avskrift saknar självständigt värde. — Dybeck (D 1: 201): **iu-run (·) bruniulfr · ikifastr (·) litu (·) risa · stin · at · asbiarn · fa-pur (·) sin (·) ybir (·) risti (·)**. Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Tomrummet, som är mellan de två första namnen och upptages af en skroflighet, har knappt egt några runor. Det af några uppgifna UK efter [bör vara före] IKIFASTR finnes icke å sten.»

Inskriftens samtliga namn äro väl kända. Det första, i slutet skadade namnet, har varit mansnamnet *Iorundr*. Om inskriften här icke hade kunnat suppleras efter Rhezelius' läsning — stenen var lyckligtvis, då han undersökte inskriften, ännu oskadad — skulle man ha varit tveksam om

hur runföljden borde uppfattas: man skulle nämligen också ha kunnat uppfatta den som kvinnonamnet *Iorun* (*iurun*). På sådant sätt har runföljden också hittills i allmänhet tolkats.¹ I stället få vi ytterligare ett belägg på det isynnerhet i Uppland vanliga mansnamnet *Iorundr* (*Iarundr*). Detta namn är nu känt från följande uppländska inskrifter: U 43 (*iarut*, ack.), 72 (*ioruntr*), 307 (*iaruntr*), 323 (*iuruntr*), 347 (*iaruntr*), 413 (*iarut*, ack.), 425 (*iuruntr*), 426 (*iarunt*, ack.), 753 (*iorunt*, ack.), 762 (*iaruntr*), 779 (*iuruntr*), 917 (*iurunt*, ack.), 920 (*iō-untr*), 977 (*iyruntr*), 989 (*ioru-dr*), 995 (*iuruntr*), 1006 (*iuruntr*), 1048 (*iorut*, ack.), 1085 (*iarunta*, gen.), 1106 (*iuruntr*) och U 1170 Österunda kyrka (*ierunt*, ack.). Utanför Uppland förekommer det däremot jämförelsevis sällan: Sö 21 och 260 (på Sö 292 möter formen *Iorundi* [*at* + *iaruta*]), Öl 25 och Vg 92. Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 265.

Mansnamnet *Bryniulfr* är hittills känt från tre uppländska runstenar (U 252, 905 och 1106), från två sörmländska (Sö 125 och 155) och en västgötsk (Vg 59). Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7, s. 67, 111, 198, 206, 264. — *Ingifastr* är ett av vanligare namnen i de uppländska inskrifterna; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Även faderns namn, *Asbiorn*, förekommer ofta.

U 1106 är ett typiskt exempel på Öpirs konst; ristaren visar sig här från sin bästa sida.

J. Schefferus påpekar i *Upsalia antiqua* (1666), i samband med andra av »Vbir» signerade ristningar, att ristarens namn också förekommer »in monumento Æskialundensi in Parochia Bæling». Inskriften, som Hadorph hade lämnat författaren upplysning om (Quod communicavit mihi Dn. Hadorfus), anföres; den tolkas på följande sätt: »Iurunder et Bryanulfer et Igifaster erigi fecerunt lapidem in memoriam Æsbiorni patris sui. Vbir runas incidit.»

1107. Äskelunda, Bälinge sn.

Pl. 102, 103.

Litteratur: B 464, L 151, D 1: 202. J. Bureus, Fa 6 s. 211 n:r 224 (Rhezelius), Fa 5 n:r 73, Fa 1 s. 17; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 75; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 29; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 116, 557; C. Säve, Brev den ¹⁹/₆, ²⁰/₁₀ 1862 och ¹³/₉ 1863 till G. Stephens (ATA); UFT h. 11 (1883), s. 238; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 113; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); S. Ekbo, Studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken (1943), s. 138; B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 208; G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den ⁹/₁₂ 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 464; träsnittet har avritats av O. Celsius i F m 60: 2); R. Dybeck, teckning (D 1: 202).

Runstenen står 60 m. N om den gamla bron vid Äskelunda, 26 m. NNV om U 1106. Intill äro två stensättningar, den ena rektangulär, den andra rund. Runstenens plats är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Jumkil» (1952).

Enligt Rhezelius (i Fa 6) stodo de två runstenarna »J Eskelunda Eng». Ovan teckningen i Fl 1 finnes platsuppgiften »Bälingz Sochn J samma Eng widh Eskelunda, litet frå den förre» [= U 1106]. — Om uppgiften i *Ransakningarna* 1667–84 se U 1106. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Bäling. Eskelunda Eng»; ovanför denna platsuppgift har tillagts »J samma Eng wid Eskelunda, litet från den förre» (B 464: »Äskelunda»; L 151: »Der-sammastädes» [= »Ekelunda äng»]). — *Sverikes runurkunder*: »Stenen står sexton steg vester om föregående.» I *UFT* upprepas Dybecks lägesangivning. — Vid mitt besök i samband med runinskriftsinventeringen stod stenen »djupt nedsjunken och starkt lutande»; stenen höjdes och restes år 1948 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

¹ Sälunda »översätter» t. ex. E. Brate (i *Svenska runristare*, s. 100) runföljden 1–9 som »Jorun, M-u (?); jfr L 150 och *UFT* h. 11, s. 238.

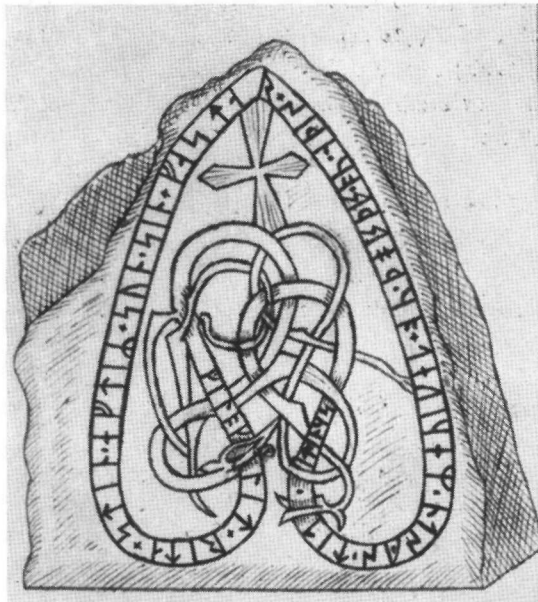

Fig. 391. U 1107. Äskelunda, Bälinge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 392. U 1107. Äskelunda, Bälinge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 464).

Ljusröd granit. Höjd 1,65 m., hela bredden 1,73 m., ristningens bredd 1,26 m. Ytan är gropig, nedtill avflagrad. Ristningen är i stort sett tydlig med ganska klumpiga, knyckigt huggna linjer. Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

gilok lit + r[it]a + sten eftir + sun sen + fastar +
 5 10 15 20 25 30
 skalti \ lit \ sysla merki \ uel \ ok \ þorþr \ ok \ aðis (+)
 35 40 45 50 55 60 65

Gillaug let retta stein æftir sun sinn Fastar. Skaldi let sysla mærki vel ok Þorðr ok Ádis (?).

»Gillög lät uppresa stenen efter sin son Fastar. Skalde lät ordna minnesmärket väl, och Tord och Ádis (?).»

Till läsningen: Före 1 g, som är tydligt stunget, finnas fördjupningar i ristningsytan, men dessa äro icke huggna. Inskriften börjar sålunda utan sk. 2 i är ej stunget, ej heller 5 k; den grunda fördjupningen mellan hst och bst i 5 k är nämligen naturlig. Sk saknas efter 5 k. 7 i är ej stunget. Efter 9 r är ristningsytan avflagrad. Av 10 i återstår numera endast ett kort stycke nedtill. 11 t har gått fullständigt förlorat. Av 12 a återstår, i skadans kant, huvudstaven och ett grünt men säkert stycke av a-bistaven. 15 e och 17 e äro tydligt stungna. Efter 16 n finnes högt i slingan en oregelbunden fördjupning, som möjligen är huggen. I 19 t är den vänstra bst något skadad; bistavens nedre del finnes i kanten av ett bortfall. Efter 24 n finnes, där bst slutar, en uppåtgående fördjupning, som icke verkar att vara huggen. 26 e är tydligt stunget. Bst i 32 a är säker. I runföljden 34–68, som står i högra slingan, äro runorna vända. Före 34 s finnas inga spår av sk. I 38 t och 40 l äro huvudstavarnas nedre delar något skadade genom flagring. 41 i är

ej stunget. 44 y är tydligt. Av 48 m återstå endast huvudstavens och bistavarnas toppstycken; runans övriga delar ha gått förlorade i en stor flagring. 49 e, som är stunget, har förlorat nedre delen och 50 r sin övre del. 51 k är tydligt, trots att det står på ett mycket ojämnt ställe. 54 e är säkert. Som sk vid inskriftens slut tjänstgör samma sk som efter 33 r. — Rhezelius (i Fa 6): **gilok · lit · rita + stin · eftir + sun · sin · fastr + skalti · lit · sysla · meki uel · ok · þorþr · ok · apis**. På teckningen i F1 1 är runföljden 28–33 riktigt återgiven som **fastar**. — Hadorph och Leitz: **gilok lit × ritan sten eftir × sun · sin · fastar × skalti lit · sysla · merki · uel ok · þorþr · ok · apis**. — C. Säve läser 1862 runföljden 6–12 **lit ritan**; 1863 ändrar han sin läsning till **lit + rita +**; Dybeck: **gilok (×) lit × r . . . a × sten × eftir × sun · sin · fastar ×**. Med vänderunor: **skalti · lit · sysla · merki · uel · ok · þorþr · ok · apis ×**. Dybeck anmärker till sin läsning: »Bautils och Liljegrens *ritan* är orätt. — Männe FASTA och APISR?»

Hadorphs oriktiga läsning av runföljden 9–12 (**ritan** i st. f. **rita +**) har satt spår i diskussionen.

I ett brev till G. Stephens den ¹⁹/₆ 1862 skriver Carl Säve: »Du talar i ett af Dina bref om en infinitiv på *an* på Eskelunda — (icke Ekelunda, som är tryckfel!) stenen . . ., näml. *ritan*. Jag tror man ej får bygga mycket på ett så enstaka fall. Först kan det vara ristfel (liksom *Osmunrt* för *-muntr* Lilj. 89), och så kan *ritan* här vara acc. sg. masc., en medelform mell. den isl. *ritinn* och den ursprungligare Fornnord. *ritnan*» . . . Några månader senare (²⁰/₁₀ 1862) återkommer Säve till frågan: »Den 24 Sept., en kall och stormig dag, reste jag till Bälinge blött för att se, om det på runstenen vid Äskelunda . . . verkligen stode: *lit ritan*. Khuru en del af ordet är affagnadt, så står det dock tydligt: *lit ritan*. Jag sänder en afritning af det viktiga stället.» Ett år senare rättar emellertid Säve sin läsning. I ett brev till Stephens den ¹³/₉ 1863 skriver han: »Du vet, att jag aldrig riktigt trott på riktigheten af slut -n uti infinitivus af *lit + ritan* å Äskelundastenen . . . Jag reste derföre ännu en gång dit, d. 21 Aug., för att göra en ny undersökning. Jag fann då, till min skam, att jag sist låtit mig bedragas af skenet. Der står nl. icke, eller har icke stått, R|↑↑↑, utan der står: R|↑↑ + ↑↑↑; och det, som man (och äfven jag under den långvariga och uti kallt och ruskigt väder, d. 24 Sept. 1862, företagna undersökningen) tagit för slut-↑, är intet annat än ett skilje-+ mellan orden. Orsaken till misstaget är, att den stående stammen är ovanligt lång emot tvärarmen i detta kors, och mycket längre, än uti alla andra skiljekors i hela inskriften. Det vill ock synas som att den förste ritaren till figuren i Bautil tvekat, om det skulle vara ett ↑ (n) eller ett + (kors), emedan han sig till minnes, som det tyckes, tecknat ett + utanföre runslingan, hvilket icke finnes å stenen, men hvilket ändock kommit att stå qvar på den tryckta figuren i Bautil. Märk äfven, att intet *n* eller *a* föröfrigt i hela inskriften har qvisten gående tvärs öfver stafven, utan blott half qvist; således ↑ och ↓, aldrig ↑ och ↓. Som jag nu afcalquerat hela stenen, så sänder jag en kopia af det förut misslästa stället. »Vi maa saa lade den Fugl flyve!» — ty så ledsamt det än kan vara att mista en infinitiv på -n, och för mig att hafva gjort ett misstag, så är det dock viktigare, att sanningen kommit i dagen!» — Ännu i S. Ekbos avhandling *Studier över uppkomsten av supinum* (1943) finner man spår av Hadorphs oriktiga läsning **lit ritan**; Äskelundastensens inskrift anföres nämligen av Ekbo (efter L 151) som ett exempel från runsvenskan på en participialkonstruktion vid verb, som betyda 'låta, åvägbringa, göra'.

Av inskriftens fem personnamn äro *Gillaug* och *Þorðr* vanliga. Det förra, moderns namn, är känt från ytterligare ett 20-tal uppländska inskrifter¹. — Den dödes namn, *Fastarr*, har däremot uppenbarligen varit mycket sällsynt; det är eljest endast känt från U 511. Runföljden 34–39 **skalti** kan knappast åsyfta något annat än ett mansnamn *Skaldi*, eljest endast känt som binamn (*Estein skaldi*, 1322; se Lind, *Norski-sländska personbinamn från medeltiden*, sp. 312). Jfr U 1148. — Inskriftens sista namn, runföljden 65–68 **apis**, bereder svårigheter. Namnet har här med tvekan återgivits som *Adis*, men det bör understrykas, att ett sådant förslag bl. a. förutsätter en ovanlig felristning; man skulle i så fall ha väntat skrivningen **atis**.

Den senare hälften av inskriften är originellt formulerad. Innebörden i uttrycket *let sysla merki vel* är 'lät ombesörja', 'lät göra minnesmärket väl'. Verbet *sysla* här på fornvästnordiskt

¹ Ett hittills okänt belägg på detta kvinno-namn finnes på en nyfunnen runsten vid Billby, S:t Pers sn; namnet skrives där **kilauk** (se S. B. F. Jansson i *Förnvännen* 1955, s. 216 f.).

område betydelsen 'besørge noget, sørge for at noget kan blive gjort, istandbragt' (Fritzner); även i fornsvenskan är denna betydelse hos verbet *sysla* (impf. *syste* < *sysliti*) styrkt. I *UFT* kommenteras ordet på följande sätt: »I denna runskrifts *sysla* (SÜSLA) hafva vi ett gammalt nordiskt uttryck för det begrepp, som plägar uttryckas med de halftyska (*om*)*besörja*, (*om*)*bestyra*, *anordna*.» Om andra jämförbara uttryckssätt se U 919.

E. Brate attribuerar (i *Svenska runristare*) U 1107 till ristaren Gudfast, som namnger sig på U 918 och U 1116. Grunden för attributionen är synnerligen svag. Däremot kunna vissa iögonfallande likheter framdragas mellan U 1107 och U 919, som står rest vid Blacksta i Jumkils sn (fågelvägen endast en dryg halvmil VNV om U 1107). Blackstastenen är den enda hittills kända runsten, som har signerats av en ristare med namnet *Porðr*. I likhet med U 1107 är sista satsen på U 919 ristad med vänderunor: **porþr : hiok · runar · þisar · ual**. Vidare kunna anföras överensstämmelser i ordval och skrivningar (*rita sten*, *ok*, *eftia*) och runformer (*n* med ensidig bst, *þ* med bst som upptill utgår från ramlinjen osv.). Olikheter mellan de båda ristningarna förekomma emellertid, varför frågan om *Porðr* också har ristat den osignerade U 1107 icke säkert kan avgöras. U 1107 är icke ristad av någon framstående runmästare; linjeföringen är klumpig och osäker, och som helhet gör ornamentiken ett slappt, nästan virrigt intryck. Ristningen är avgjort obehändigare än U 919.

U 1107 är troligen rest av föräldrarna (*Skaldi* och *Gillaug*) efter en av deras söner (*Fastarr*). Det är då sannolikt, att *Porðr* har varit en broder till den döde. Intet hindrar, att denne *Porðr* är identisk med den man, som har signerat U 919.

1108. Skuttunge kyrka.

Litteratur: B 483, L 173. J. Bureus, Fa 6 s. 63 n:r 86 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 325, Fa 1 s. 74, Fa 13 s. 250, 287; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 50; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 41; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 127, 225; Skuttunge Handlings Book (O N:o 1, ULA), s. 59; UFT h. 5 (1876), s. 62; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA), Skrivelse till Riksantikvarieämbetet den 10/9 1954 (ATA).

Avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 483).

Den sedan 1700-talet försvunna runstenen låg enligt Bureus »I Skuttunge Kyrkedörr (Fa 6); Fa 5: »Skuttunge S.»; »Kyrkedör». Ovan teckningen i Fl 1 finnes följande platsuppgift: »Skuttunge Sochn Vthi Wåkenhus dören ligger Denna.» Enligt *Ransakningarna* 1667–84 låg »J wapnhuuss döhren . . . en stehn påskrifwen»; på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Skuttunge Wapenhus Dör» (B 483: »Vapnhus dör»; L 173: »Vapenhusdörren»). O. Celsius, som undersökte inskriften den 12 juni 1728 (»4 dag Pingst 1728»), anger platsen vara i »Skuttunge Kyrkia i ingången i Wapnhuset». Celsius anmärker, att ett stycke av stenens övre del var »betäckt af dörrpelaren» samt att slutet av inskriften, som stod nedtill till höger på stenen, var »bortnött». Han tillägger: »Skiön ritning.» I *Skuttunge Handlings Book* omtalas stenen: »Uti ingången, eller midt uti dören till wapnhuset, är en Runsten lagd, hwars påskrift går till en del under högra Pelaren.» Detta är såvitt bekant de senaste uppgifterna om U 1108. Stenen söktes förgäves vid runinskriftsinventeringen 1942. I januari 1955 gjordes ytterligare ett försök att finna runstenen, vars inskrift, på grund av att stenens övre del hade varit dold, var ofullständigt känd av granskarna. Golvet bröts upp och det ursprungliga golvet frilades på den plats, där dörren mellan vapenhuset och kyrkan ansågs ha befunnit sig. Det visade sig, att omfattningarna voro borthuggna och att man med stora stenar hade murat igen ingången. Om runstenen sålunda har haft sin plats som tröskelsten i dörren mellan vapenhuset och kyrkan — och icke i den dörr som ledde från kyrkogården

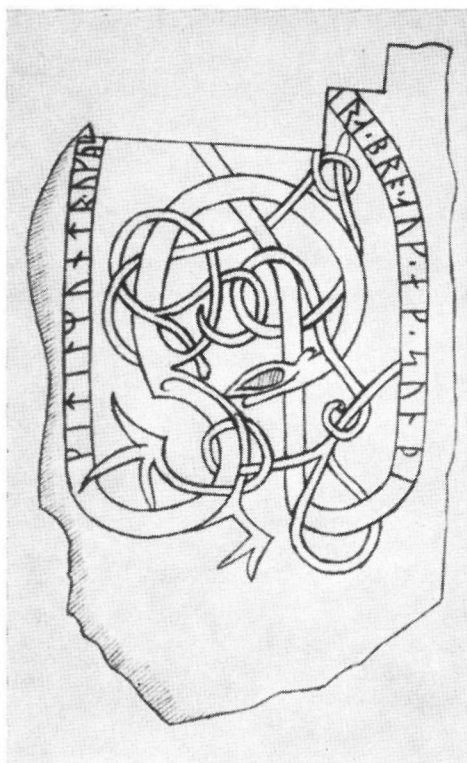

Fig. 393. U 1108. Skuttunge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 394. U 1108. Skuttunge kyrka.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 483).

in i vapenhuset — har den fördärvats eller gjorts oåtkomlig i samband med att denna öppning har murats igen. Detta har givetvis skett, då vapenhuset revs. Trots allt är det icke alldeles otänkbart, att U 1108 kan komma i dagen, när Skuttunge kyrka inom en snar framtid skall restaureras, eller om man i framtiden kommer att gräva upp kyrkogården S om kyrkan.

Höjd omkring 2 m.; största bredd omkring 1,50 m.

Inskrift (enligt Celsius):

kitilmuntr · uk un ... -era · bro · at · kak · sun ... i ...

5 10 15 20 25 30

Kætilmundr ok ... (letu) gæra bro at kak, sun sinn.

»Kättilmund och ... (läto) göra bro efter kak, sin son.»

Till läsningen: Celsius anmärker, att ristningsytan efter 14 n är »betäckt af dörrpelaren ett stycke». Av runan 15 återstod endast nedre hälften, och 16 e hade förlorat övre delen. 16 e markeras som tydligt stungen. Såväl före som efter 30 i var ytan »bortnött». — Bureus (i Fa 6): **kitilmuntr · uk · un ... ra · bro · ak sun ·** — Rhezelius (i Fl 1): **kitilmuntr · uk u- ... ĩra · bro · auk · ak · sun pi ...** — Hadorph och Leitz: **kitilmuntr · uk un ... ra · bro at · kak sun.**

Faderns namn, *Kætilmundr*, är ganska vanligt i svenska runinskrifter (ett 15-tal belägg); också under medeltiden är namnet »rätt vanligt» (Lundgren och Brate). Vilket namn modern har burit kan icke fastställas, eftersom vi endast känna dess två första runor. Det förefaller som om namnet har bestått av omkring sex runor. — Hur sonens namn, **kak** ack., skall uppfattas är ovisst.

Samma mansnamn förekommer på ytterligare tre uppländska runstenar (U 137, 828 och 925) samt på en sörmländsk (Sö 314) och en östgötsk (Ög 135). Om namnet se vidare S. B. F. Jansson i *Runer og Rids, Festskrift til Lis Jacobsen* (1952), s. 14 f. och U 925.

Var den »bro» har legat, som byggdes till minne av **kak**, ha vi ju ingen vetskap om. Vid prästgården korsar landsvägen Skuttungeån; otänkbart är icke, att U 1108 ursprungligen har varit rest vid övergångsstället.

Det är mycket beklagligt, att U 1108 är oåtkomlig för undersökning. Av avbildningarna att döma har ristningen varit en skicklig mästaress verk. Celsius anmärker ju också, att stenen har »Skiön ritning».

1109. Skuttunge kyrka.

Pl. 104.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Skrivelse till Riksantikvarieämbetet den 10/9 1954 (ATA).

Den fragmentariskt bevarade runstenen sitter inmurad i sakristians östra grundmur, 70 cm. S om sakristians nordöstra hörn.

U 1109 kom i dagen i samband med att Skuttunge kyrka omputsades hösten 1954. Några andra delar av runstenen kunde icke upptäckas i sakristiemuren.

Rödaktig granit. Höjd 0,80 m., bredd 1,12 m. Fragmentet utgör rotändan av en stor runsten. Ristningen, som delvis är mycket grund och vittrad, innehåller runinskriftens början och slut.

Inskrift:

gisl . . . -lfs
5

Gisl . . .

»Gisl . . .»

Till läsningen: Före 1 **g** finnes ej sk. 1 **g** är tydligt stunget. 2 **i** är ej stunget. Sk efter 4 **l** är svagt men säkert. Därefter är stenen avslagen; inskriften fortsätter i stenens högra kant med runan 5, som är skadad genom vittring; runan gör snarast intryck av att ha varit **k** eller möjligen vänt **u**. Mellan 6 **l** och 7 **f** finnas inga spår av runor. Efter 8 **s** finnes möjligen ett svagt spår av sk. 8 **s**, som är inskriftens sista runa, står lika högt upp på ristningsytan som 1 **g**. Av detta förhållande framgår, att ristningen har varit välberäknad.

Runföljden 1–4 utgör inskriftens början, 5–8 dess slut. Den förra innehåller det i uppländska inskrifter vanliga mansnamnet *Gisl*. Det har hittills varit känt från U 453, 454, 669, 808, 809, 836, 844, 845, 898, 899, 1005, 1027, 1047. U 1109 ger sålunda det fjortonde uppländska belägget. Utanför Uppland är namnet känt från en östgötsk (Ög 199), en västgötsk (L 1352) och en västmanländsk inskrift (L 1016).

Inskriftens slut kan icke rekonstrueras med säkerhet; möjligen har den slutat med en uppgift om att den döde var t. ex. *broðir* eller *sunni Ulf*s.

Skuttunge prästgård se U 1116 Skuttunge by.

1110. Broddbo, Skuttunge sn.

Pl. 104, 105.

Litteratur: B 490, L 179, D 1: 210. J. Bureus Fa 6 s. 198 n:r 164 (Rhezelius), Fa 5 n:r 43 och 328, Fa 1 s. 12; J. Rhezelius, F1 1 n:r 51; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 44; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 124; F. Burman, Triga supplementorum ad runographiam Svio-Gothicam (i: Nova acta regiae societatis scientiarum Vpsaliensis. Vol. V (1792); R. Dybeck, Skuttunge socken 1864 (ATA); A. L. Th. Pettersson, Några ord till upplysning om bladet »Salsta» (1871), s. 53; UFT h. 5 (1876), s. 63; S. B. F. Jansson, Runskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet ^{16/11} 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F1 1); osignerat träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 490); R. Dybeck, blyertsteckning (ATA), teckning (D 1: 210).

Runstenen står rest i ett gravfält, 250 m. S om Broddbo manbyggnad, 75 m. NNÖ om landsvägen Skuttunge kyrka–Broddbo. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta» samt på Ekonomiska kartbladet »Brunnby» (1952).

Rhezelius anger platsen oriktigt i Fa 6 som »J Börklinge Widh Toolsbo Torp»; Fa 5 (n:r 43): »Tols Torp» (Fa 1: »Tolstorp»). På en mellan sidorna 132 och 133 inklistrad lapp i Fa 5 finnes emellertid den riktiga platsuppgiften: »Skuttunge. Wid Broddebo i backan.» Ovan teckningen i F1 1 finnes platsuppgiften »Skuttunge Sochn. Widh Broddebo i gärdz backan». — *Ransakningarna* 1667–84: »Broddebo: Een steen i giärdet påskrifwin.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Skuttungesochn Bråddbo» (B 490: »Bråddebo»; L 179: »Broddebo»). Celsius' anteckningar om stenen sakna självständigt värde. R. Dybeck lämnar i sin förteckning över fornminnen i Skuttunge socken följande upplysningar om Broddbo: »På en mindre höjd i

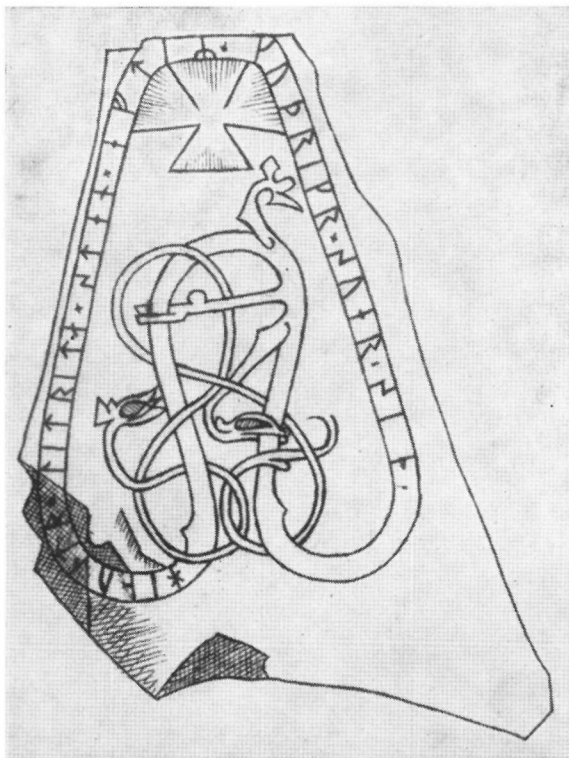

Fig. 395. U 1110. Broddbo, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

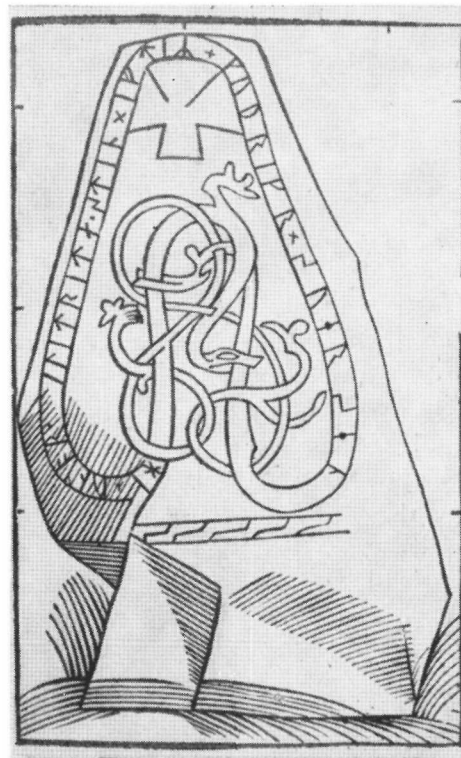

Fig. 396. U 1110. Broddbo, Skuttunge sn. Efter
träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 490).

Fig. 397. U 1110. Broddbo, Skuttunge sn. Efter blyertsteckning av Dybeck.

gärdet mellan Broddbo och allmänna vägen, sydväst från gården äro fem mindre grafkullar, sju stenkretsar, en liten skeppssättning och en bautasten, samt närmare gården en ättehög . . . På den ofvan nämnde höjden vid Broddbo står en skadad runsten, hvilken nyligen blifvit åter rest.» *Sveriges runurkunder*: »Efter att under många år hafva legat inmurad i en källare i Broddbo, vardt denne runsten förliden sommar uttagen, återförd till och rest på sin ursprungliga plats, en höjd söder om gården, der många fornlemningar från hednatiden äro. Det felande afsprängda stycket är ännu icke återfunnet.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» anges runstens plats vara »S. från Broddbo». *UFT* (1876): »Stenen har under många år legat inmurad i en källare vid Broddbo men uttogs 1863 och restes på sitt gamla rum, en höjd söder om gården, der många fornlemningar från hednatiden äro. Ett stycke, som är afsprängdt, saknas.» — Vid runinskriftsinventeringen år 1942 hade stenen fallit omkull. Enligt förslag i inventeringsberättelsen restes stenen genom Riksantikvarieämbetets försorg (G. Olson): »Runstenen, som saknar rotända, fastsattes medelst en dubb i en i markytan liggande flat sten, varefter den senare jämte den synliga delen av dubben täcktes med cementbruk.»

Röd granit. Höjd 1,43 m., nuvarande bredd 0,66 m. Högra delen av stenen är bortslagen, säkerligen i samband med att stenen murades in i källaren på Broddbo; genom denna åverkan har inskriftens slut gått förlorat. Ristningen har på andra ställen blifvit otydlig genom vittring; nedtill är ristningsytan delvis fullständigt bortflagrad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

h[inu]ntr + lit rīta + sten + eftir + kuþrikr [+ suer + sin ·]
 5 10 15 20 25 30 35

hinuntr let retta stæin æftir Guðrikr, svær sinn.

» . . . lät uppresa stenen efter Gudrik, sin svärfader.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. 1 **h** är säkert. Runan 2 har förlorat övre delen genom att ristningsytan här har fallit bort; inga spår av bst finnas. Efter denna skadade runa är ytan bortflagrad 15 cm.; på detta flagrade parti finnes numera endast en ristad linje, vilken möjligen utgör en rest av bst i 4 **u**. Av 5 **n** återstår numera endast nedre hälften. 6 **t** är däremot fullständigt bevarat. Avståndet mellan 6 **t** och 7 **r** är 10 cm.; det stora avståndet förklaras av att ristningsytan på grund av sin ojämnhet har varit olämplig att rista. På samma sätt skall också det onormalt stora avståndet mellan 7 **r** och 8 **l** förklaras. 9 **l** är ej stunget. Sk saknas efter 10 **t**. Av runan 12 återstår endast nedre hälften; det kan därför numera ej avgöras, om runan har varit stungen eller ej. 17 **e** är stunget. 18 **n** har ensidig bst. 19 **e** är stunget. I 24 **k** är bst ovanligt högt ansatt. I 26 **p** utgår bst från ramlinjerna. 28 **i** är ej stunget, ej heller 29 **k**. Efter 30 **r**, som är fullständigt bevarat, är stenen avslagen; genom denna skada har runföljden 31–37 gått förlorad.

Rhezelius (F a 6): **hlnuntr + lit rita + sten + eftia + kuprikr + suer · sin**. — B 490: **hi ... unor · i lit rita · stin × iftia + kuprikr × suer sen**. — Dybeck (stenens högra del, med runföljden 31–37, var då bortslagen och förlorad): **... ni ... r × lit · rita × stin × eftia × kuprikr ...**

U 1110 är, i likhet med U 774, 846 och 1051, rest efter en svärfader. Om ordet *sværr* m. 'svärfader' se U 846. På U 897 finnes det motsvarande feminina ordet *sværa* f. 'svärmoder'.

Runföljden 1–7 har innehållit ett mansnamn, som har slutat på *-undr*. Förleden, som har börjat med **h**, är däremot dunkel. På grund av att ristningen här är skadad, kunna de äldre läsningarna icke kontrolleras. Möjligen skulle man kunna gissa, att ristaren har åsyftat det vanliga mansnamnet *Anundr*.

Svärfaderns namn, *Gudrikr*, har tydligen varit ganska sällsynt. Det är nu belagt i fem runinskrifter: U 29, 355, 649, 1110 samt på en vid Billby, St Pers socken, nyfunnen runsten; om den sistnämnda se S. B. F. Jansson, *Billbysten* ... (i: *Fornvännen* 1955), s. 216 och 218. Samtliga beläggen från runinskrifterna äro sålunda från Uppland. I Lundgrens och Brates namnordbok upptages endast ett säkert belägg från medeltiden, också detta uppländskt (*Gudricus*, 1316). Även på västnordiskt område och i Danmark har namnet förekommit sparsamt. Anmärkningsvärt är, att namnet står i nominativ i st. f. i akkusativ. Jfr t. ex. U 1076 och 1097 (s. 416).

Ristaren har nedtill placerat en (numera försvunnen) s. k. repstav. Om förekomsten av detta ornament se U 1079.

Dragby.

I Fa 5 (s. 133) har Bureus en uppgift om att en runsten skulle finnas »Wid Dragby ... wid Alm. vägen». Uppgiften torde åsyfta U 1111.

1111 Eke, Skuttunge sn.

Pl. 105, 106.

Litteratur: B 489, L 181, D 1: 209. J. Bureus, Fa 6 s. 63 n:r 89 (Bureus' egen uppteckning), s. 198 n:r 165 (Rhezelius), Fa 5 n:r 327, Fa 13 s. 14, s. 380, s. 493, Fa 1 s. 74; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 52; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 45; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 122 b; R. Dybeck, Insändare i Upsala-Posten den 20 Juli 1864, Skuttunge socken 1864 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867–68) s. 672 f.; UFT h. 5 (1876), s. 64; A. Kock, Anmärkningar till läran om *u*-omljudet (i: ANF 10, 1894), s. 353; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 113; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 19/11 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 489; träsnittet återgives i Stephens, a. a. s. 672); Dybeck (D 1: 209).

Stenen står i en stenig, trädbevuxen liten åkerholme i Eke »östra gårde», 600 m. Ö om Eke, 500 m. SSV om den östligaste gården i Norrby, 1,7 km. SSÖ om Skuttunge kyrka. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Skuttunge» (1952).

Enligt Bureus fanns stenen »J Eke gårde strax hos then förra [= U 1115]. Rhezelius anger i F a 6 platsen som »Skuttunge Sochn Widh Eke»; F a 5: »Eke». Ovan teckningen i F 1 1 finnes platsuppgiften: »Skuttunge Sochn, Widh vägen i Eke västra gärdet.» *Ransakningarna* 1667–84: »Ekie Östregiärdet en steen påskrifwen.»¹ På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Eke västra gårde i Skuttunge Sochn Bälings härad» (B 489: »Eke Västra gårde»; L 181: »Eke, V. gärdet»). O. Celsius' anteckningar (i F m 60: 2) sakna självständigt värde. — I sin förteckning över fornminnen i Skuttunge socken av år 1864 skriver R. Dybeck om U 1111: »I Eke östra gårde, vid en byväg, är en större runsten, något lutande.»² *Sveriges runurkunder*: »Å en af de ouppodlade höjderna i Eke gårde, öfver hvilken byvägen mellan Eke och Norrby löper, äro många gamla stensättningar och bland dem denne runsten, som länge haft sin lutande ställning.» *UFT*: »Står vid byvägen mellan Eke och Norrby, bland en mängd gamla stensättningar.» — Vid runinskriftsinventeringen 1942 låg U 1111 omkull; stenen restes på sin gamla plats år 1948 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Grå granit. Höjd över markytan 2,03 m.; stenens hela höjd är 2,50 m.; bredd (nedtill) 1,64 m. Ristningsytan är knottrig, delvis flagrande. Linjerna äro smala med skarpt markerade kanter; numera äro de flerstädes grunda.

Inskrift:

ansuar + auk + þorbiarn + lito + hakua + stin + yftir + faður + sen auk + steniltr + bunta sin tata
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Andsvarr ok Þorbiorn letu haggva stein æftir faður sinn ok Stæinhildr (æftir) bonda sinn Tatta.

»Andsvar och Torbjörn läto hugga stenen efter sin fader och Stenhild efter sin man Tatta.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I 10 þ utgår bst från ramlinjerna; samma form har inskriftens andra þ-runa (38). I 11 o äro bistavarna korta till vänster om hst. 19 i är ej stunget. 21 o är säkert. I 24 k finnes mitt emellan hst och bst en grund fördjupning, som icke gör intryck av att vara huggen; dylika grunda fördjupningar förekomma flerstädes i den knottriga ytan. 29 i är ej stunget. I 31 y finnes en markerad fördjupning, som förefaller att vara huggen. Sk efter 35 n är skadat och därför otydligt. 42 e är stunget med ett kort tvärstreck. Efter 43 n finnas inga säkra spår av sk; en kraftig fördjupning mitt i bandet är utan tvivel naturlig. Sk efter 46 k står på ett ojämnt ställe och är otydligt. 49 e är stunget med ett kort tvärstreck. 51 i finnes på ett mycket ojämnt ställe. 55 b är svårt skadat genom bortfall; endast nedersta stycket av hst samt undre bst finnas numera i behåll. Sk saknas efter 59 a. 61 i är troligen ej stunget. I 62 n är bst grund till vänster om hst. Sk saknas efter 62 n. Runföljden 63–66 tata är säker. Efter 66 a finnas inga säkra spår av sk.

Bureus (i F a 6): þorbiarn · lito · hamkua · sten · ufetir · faður sin · auk · steniltr · bunta · sin. (Bureus har sålunda icke sett inskriftens början och slut. Detta kan bero på att stenen hade sjunkit och stod lutande åt vänster.) — Rhezelius: ansuar × auk × þorbiarn · lito · hkua · stin · yftir · faður · sen · auk · steniltr · bua + ta sin · tata ×. — Hadorph och Leitz: ansuar + auk × þorbiarn · lito · hakua · stin ×

¹ I *Ransakningarna* tillägges: »Ekieäng, som ännu kallass Kyrikiohagen, hwarest seyes gudztjänst vara hållen, finness sielfwe platzen med steenar omlagd.» Samma uppgifter, praktiskt taget ordagrant återgivna, finnas i Palmsköldska samlingen (Palmsk. 274, s. 657, UUB).

² Om fornminnen vid Eke, i det gårde där U 1111 finnes, meddelar Dybeck vidare: »På Eke östra gårde äro mellan 50 och 60 stenkretsar och mindre kullar, här och der mellan åkrarna. Äfven finnes der en bautasten af tre fots höjd.» På Ekegravfältet ha talrika fynd gjorts; se handlingar i ATA.

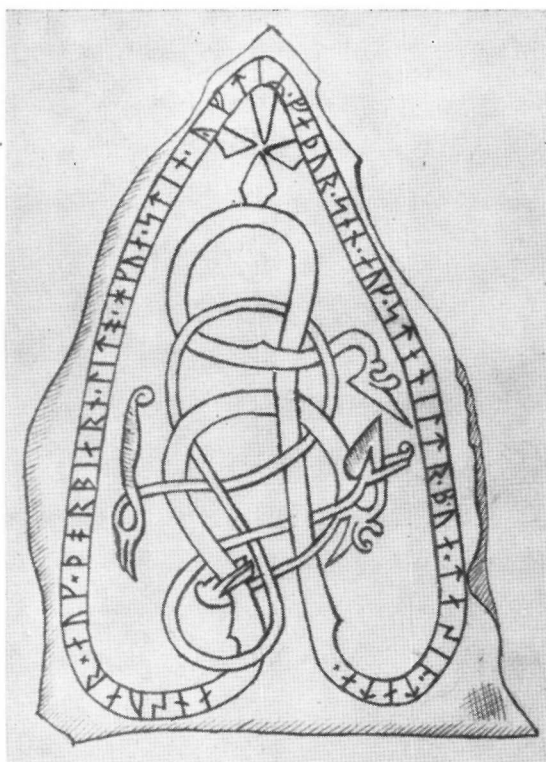

Fig. 398. U 1111. Eke, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

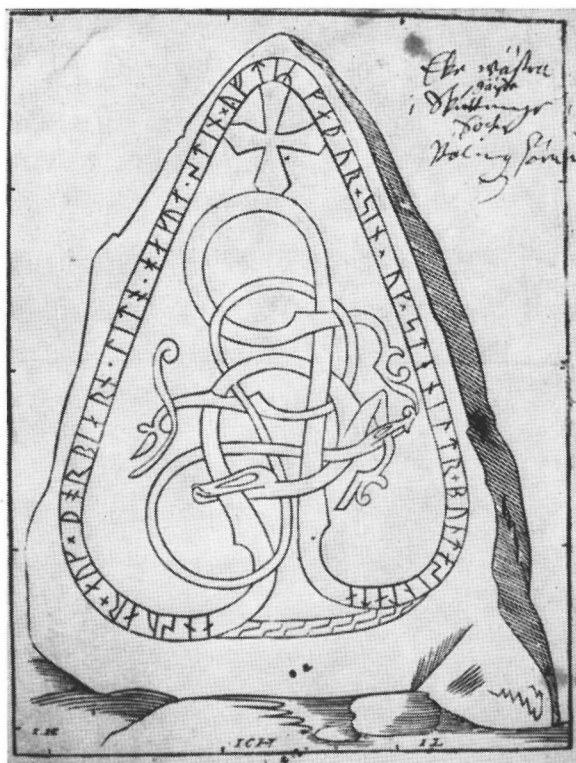

Fig. 399. U 1111. Eke, Skuttunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 489).

yftir faþur × sin × uk × steniltr + bunta sin lata. — Dybeck (D 1:209): ansuar × auk × þorbiarn × lito × hakua × stin × yftir (×) faþur × sen (×) uk × steniltr × bunta (×) sin · tata.

U 1111 är rest efter Tatte av hans två söner, Andsvar och Torbjörn, och av hans hustru Stenhild. Inskriften är något otympligt formulerad, i det att prepositionen *æftir* (eller *at*) har utelämnats efter hustruns namn. G. Stephens anmärker (a. a. s. 673): »The non-repetition of ÜFTIR or AT before BUNTA belongs to the ellipses so common in all our old monuments, runic and manuscript. It is found on *many* other stones.» I Stephens' ord ligger onekligen en avsevärd överdrift.

Om det jämförelsevis vanliga mansnamnet *Andsvarr* (*Assurr*) se U 167 och U 276. (»Af detta eller sådant Namn Answar, synas dhe vara nämde som Tacitus kallar Ansvarios, frisarnas grannar» anmärker Peringskiöld i *Monumenta* 2, bl. 45 v.) — Den andre sonens namn, *Þorbiorn*, tillhör de i runinskrifterna allra vanligaste namnen. — Kvinnonamnet *Stæinhildr* är utom från U 1111 känt från en sörmländsk inskrift (Sö 236: *stineltr*) och en uppländsk (U 956: *stniltr*). Från medeltiden förtecknas i Lundgrens och Brates namnordbok endast ett belegg, också det uppländskt (*stenildis*, 1316). Namnet har alltså tydligen varit sällsynt. — I än högre grad gäller detta om inskriftens sista namn, ristat *tata* (ack.).

Rhezelius läste namnet riktigt, medan däremot Hadorph läste *lata*; så återges efter Hadorph runföljden i Peringskiölds *Monumenta*, i *Bautil* och i Liljegrens *Runurkunder* (1833). Dybeck rättar felet år 1864 i en artikel i *Upsala-Posten*. Efter en skildring av »De sednaste weckornas antiqvariska forskning, särdeles i Bälings, Norunda och Rasbo härader» skriver Dybeck: »Att i öfrigt hundradetals oriktiga läsningar i nämnde verk [= *Bautil*] blifwit rättade, behöfwer knappt nämnas. En enda rättelse

må dock anföras. Inskriften å Ekestenen i Skuttunge socken slutar, enl. Baut. 489 och Liljegr. 181, med: **bunta sin lata**. Detta **lata**, som satt myror i hufwudet på mången både swensk och dansk runforskare, finns icke på stenen, men wäl **tata**; hwarigenom twisten tör wara för alltid sliten.» — Stephens kopierar (a. a. s. 672) Hadorphs och Leitz' träsnitt men rättar, på grund av sin kännedom om Dybecks artikel i *Upsala-Posten*, inskriftens sista ord: »In 1864 it was examined by Dybeck, who announced . . . that the last word was TATA, not LATA . . . No new drawing being yet made public, I have copied Göransson's woodcut [= B 489], only altering the † to ↑ in the last word.» När *Sveriges runurkunder* publicerades, hade Dybeck observerat, att han icke var den förste som hade funnit den riktiga läsningen: »Jag finner, då detta skrives, att äfven Lars Bure (före 1650) bemärkt ↑†↑†, i stället för hwilket Bautil och Liljegren ha ††††. I *UFT* anmärkes: »Tata betyder Tanta (d. ä. den tandade, som har stora tänder); jfr Åkerbystenens (L. 166) [= U 1070] *Tatr* (*Tandr*); B. och L. 181 läste här fordom *Lata*, *La(n)ta* af *Lanti*, hvilket mycket wäl kunnat wara ett namn, isl. *landi*, landsman.»

tata torde återge ett mansnamn, som i nom. har hetat *Tat(t)i*; det förekommer också på Sö 41 (**tati**) och ingår enligt Lundgrens och Brates namnordbok i några svenska ortnamn. Se vidare U 1070, där ett jämförbart mansnamn, ristat **tatr**, förekommer, *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 226, 242, 246 och *Danmarks gamle Personnavne* (1941–48), sp. 1346 f.

E. Brate anser troligt, att U 1111 har ristats av Gudfast, d. v. s. den ristare som har signerat den försvunna U 1116. Detta förefaller sannolikt, även om man numera icke har möjligheter till en kontroll av originalet. Ornamentiken beskrives av Brate på följande sätt: »Runormens hals bildar en ring och stjärten en, den inflätade ormen två. Nedtill finnes ett ornerat band, som sammanbinder vänstra och högra slingan.» Om detta ornament, en s. k. repstav, se U 1079.

1112. Grävsta, Skuttunge sn.

Litteratur: B 486, L 182. Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 45; *UFT* h. 5 (1876), s. 64. Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 486).

Enligt *Ransakningarna* 1667–84 fanns i »Gräfstad åbacka en stehn påskrifwen, så och någre griffter i hästhagerne». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes blyertsanteckningen »gräfstad i Skuttunge» (B 486: »Gräfstad»; L 182: »Gräfstad»).

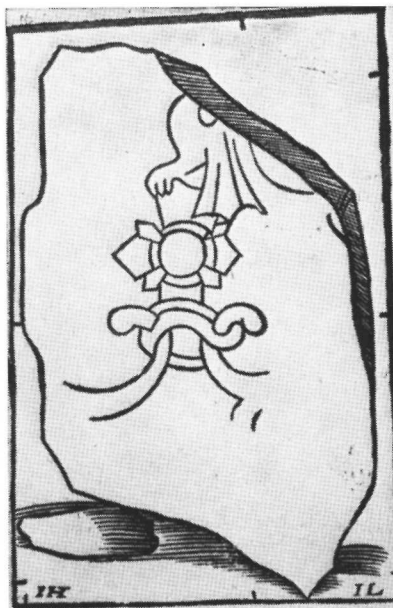

Fig. 400. U 1112. Grävsta, Skuttunge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 486).

U 1112 var redan på 1600-talet skadad och har tidigt gått förlorad. Den söktes förgäves av Dybeck och har av mig vid flera tillfällen efterforskats utan framgång.

Höjd (enligt träsnittets skala) omkring 1 m., bredd omkring 0,70 m. Stenen var, då den avbildades, avslagen upptill. Ursprungligen har den varit avsevärt högre.

Ristningen utgöres av ett kors på vilket en fågel sitter; runt korsets nedre arm är en bandflätning lagd.

Ingen runinskrift torde ha funnits på stenen.

1113. Häggeby, Skuttunge sn.

Pl. 106.

Litteratur: B 488, L 180, D 1: 213. J. Bureus, Fa 6 s. 132 n:r 95 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 333; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 65, F 1 1 n:r 56; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 44; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 123 och 265; R. Dybeck, Skuttunge socken 1864 (ATA), Reseberättelse för år 1864 (ATA); A. L. Th. Pettersson, Några ord till upplysning om bladet »Salsta» (1871), s. 53; UFT h. 5 (1876), s. 64; J. Eriksson, Skrivelser till Riksantikvarien den 19/10 1941 och den 9/11 1942 (ATA); S. B. F. Jansson, Skrivelse till Riksantikvarien den 24/10 1941 (ATA), Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); Skrivelse från Riksantikvarieämbetet till Uppsala läns västra vägdistrikt den 29/10 1941 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Fa 10:1 och F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 488).

Stenen, som endast är fragmentariskt bevarad, står på en grässlätt 100 m. NV om landsvägsbron vid Nyby såg, där gränsen mellan Björklinge och Skuttunge socknar går, 25 m. SÖ om mangårdsbyggnaden på Häggeby n:r 3¹, 8 m. V om Nyby damm, 5 m. N om landsvägen Häggeby-Björklinge kyrka. Den nuvarande platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Björklinge» (1952); en tidigare placering av U 1113 är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Enligt Caspar Cohl (i Fa 6) fanns stenen »i Häggiebybyn i skuttunge Sockn». Fa 5: »Äggeby.» Ovan teckningen i Fa 10:1 finnes platsuppgiften »Skuttunge Sochn. Wedh Eggieby». F 1 1: »Skuttunge Sochn. Widh Eggeby en grindstolpa.» Enligt Ransakningarna 1667–84 fanns i Häggeby två stenar »påskrifne», den ena »weed grindstolpen i byen, den andre i söder giärdet». Med »den andre» stenen åsyftas säkerligen U 1118, som står i ägogränsen mellan Häggeby och Örke. På träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Grindstolpe i Häggby» (B 488: »Egby wid en grund stolpe»; L 180: »Häggby»). Celsius: »Skuttunge och Häggeby, den andra på norra sidan om byn». (På gårdet söder om byn stod enligt Celsius U 1118.) Om stenens utseende lämnar Celsius följande upplysningar: »bortspruckit halfva stenen ofvan till, och ett st. på sidan . . . Stenen är som han wore huggen. Är satt till grindstolpe, som grinden slår emot.»

I sin förteckning över fornminnen i Skuttunge socken meddelar Dybeck följande från Häggeby: »Söder om och nära Häggby är en enstaka, ofvanpå platt kulle, å hvilken står en vacker bautasten af dryga tre alnars höjd. I samma bys norra gärde förekomma lemningar efter flere förstörda hednagrafvar . . . I Häggby by står såsom grindstolpe ett större stycke af en runsten.» I sin reseberättelse för år 1864 skriver Dybeck: »Äfven norr ut i socken förekomma enstaka större ättehögar, såsom vid Häggby (hvarest ock står en stor bautasten, söder om och helt nära byn samt en runsten inuti byn), de fleste i gården och sålunda i fara att förderfvas.» Sveriges runurkunder: »Står såsom grindstolpe norr ut i byn.»

I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» anges platsen vara vid »vägskälet S. från Häggby»; där påpekas, att »öfversta delen är bortslagen».¹ — UFT: »Står som grindstolpe norr ut i byn.»

¹ På Geologiska kartbladet finnes ytterligare en runsten vid Häggeby utmärkt och i beskrivningen anges denna runsten stå »på en krosstenskulle W. vid Häggby». Den sten som står på den angivna platsen är emellertid utan inskrift.

Fig. 401. U 1113. Häggeby, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

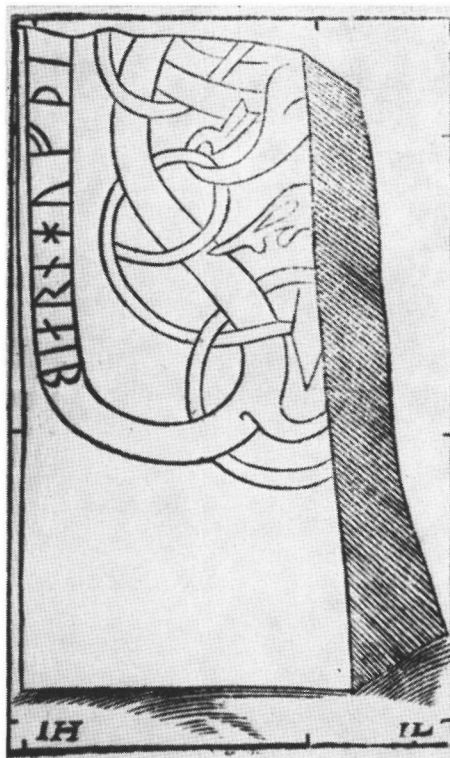

Fig. 402. U 1113. Häggeby, Skuttunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 488).

I egenskap av Riksantikvariens ombud skriver J. Eriksson den 19/10 1941: »Enligt anmodan av Uppsala Läns västra Vägdistrikt anhålles att två runstenar får flyttas, den ena vid Örke [= U 1118], och den andra vid Häggeby i Skuttunge socken. Vid en vägomläggning komma de så nära trafiken att de riskera att skadas. Flyttningen gäller endast någon meter...» Platsen besiktigades av S. B. F. Jansson, som om U 1113 skriver till Riksantikvarien (den 24/10 1941): Runstenen »står i vägskalet Skuttunge kyrka–Harbo kyrka–Björklinge kyrka... Stenen lutar mycket starkt bakåt... Till denna plats har stenen flyttats på senare år. Den stod tidigare som grindstolpe vid Haggby. Den ursprungliga platsen är mig okänd... Det avgjort lämpligaste vore att flytta runstensfragmentet 125 m åt ÖNÖ, till en liten gräsbevuxen slänt, 3 m N om vägen till Björklinge kyrka... Ristningsytan bör vändas åt SSV.» På den föreslagna platsen restes U 1113 hösten 1942.

Ljusgrå granit. Höjd 1,02 m., bredd 0,58 m. Ristningsytan är påfallande jämn och något sliten; ristningen är trots detta jämförelsevis tydlig. Utan tvivel är U 1113 huggen av en van och mycket skicklig runmästare.

Inskrift:

biarnhufpi . . .

5 10

Biarnhofði . . .

»Björnhövde . . .»

Till läsningen: Före 1 b finnes ej sk. 7 u är ej stunget. 10 i har förlorat ett stycke av nedre delen genom flagring. Efter 10 i finnas inga spår av ristning. — Cohl (i F a 6): **biarnhufpi . . .** Omedelbart efter läsningen står: »det mera borta». Också Rhezelius läser inskriften fullt korrekt; mot

Leitz' och Hadorphs träsnitt kan endast den invändningen göras, att 1 **b** har uppfattats som vänt. Celsius anmärker (F m 60: 2, s. 123): »B står rätt på stenen»; Dybeck gör i *Sveriges runurkunder* samma invändning mot det sätt på vilket 1 **b** har återgivits på träsnittet: »Runan **β** är i Bautil oriktigt upptagen såsom vändruna.» Celsius: **biarnhufpi** ... »sedan tvärt af och bortkommit ofwan till.»

Mansnamnet *Biarnhofði* är eljest endast känt från den närbelägna U 1045. Om namnet se U 1045 (s. 305).

Om ytterligare en runsten på Häggeby se U 1118 Örke.

1114. Myrby, Skuttunge sn.

Litteratur: O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 269, Acta Literaria Sveciæ 1727, s. 277; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA).

Den enda kända uppgiften om var denna runsten finnes eller har funnits lämnar O. Celsius i sin anteckningsbok *Svenska runstenar* 2. Celsius uppger där, under överskriften »Skuttunge och Myrby», att stenens plats är »En god half mijhl till skogs på andra sidan om Skuttunge kyrkia. Academiens gård Ytterby ligger straxt der hos». U 1114 har sålunda stått icke så långt från Broddbostenen (U 1110).

Då Celsius den 11 juni 1728 undersökte inskriften, var den svårt skadad. Han anmärker: »Har varit en stor sten och wacker ritning. Men halfdelen wid pass är afb[r]utit och bortkommit.» Vid runinskriftsinventeringen 1942 och även vid senare besök i Skuttunge har jag förgäves efterforskat stenen, senast i juli 1955.

Inskrift (enligt Celsius):

ketil lit · kera bro eftir · selfan sik ok fastr + iftr + i ... -api- ... runor þisar

Katill let gæra bro æftir sialfan sik ok Fastr(?) æftir ... runar þessar.

»Kättil lät göra bro efter sig själv och Fast(?) efter ... dessa runor.»

Fig. 403. U 1114. Myrby, Skuttunge sn. Efter F m 60: 2, s. 269.

Till läsningen: Efter 40 i anmärker Celsius: »Stenen här mitt af.» Under denna anmärkning finnes en ganska otydlig blyertsanteckning: »stenen mitt af ett stort st. borta». Runföljden 41–45: »Denna slängan begynnes här, och har gått ett stycke fram på det afbrutna och förlorade stycket.» Runföljden 46–55 slutligen, **runor pisan**, har stått »öfwerst på sten»; den har utgjort »en half slänga». Runan 41 har tecknats av Celsius som en r-runa med bistavens nedersta led förlorad. Möjligt är att runan har varit **k**.

Katill hör till de vanligare mansnamnen i våra runinskrifter, medan däremot ett namn *Fastr* eljest icke är säkert styrkt. Under sådana omständigheter måste det understrykas, att Celsius' läsning av U 1114 vad detta namn beträffar icke är fullt klar (se fig. 403), varför också detta belägg måste betecknas som osäkert; se vidare U 163.

Mycket beklagligt är, att ristarens namn har gått förlorat; signerade ristningar äro jämförelsevis sällsynta i dessa trakter. Runföljden 41–45 skulle kunna utgöra slutet av verbet *markaði* 'märkte', 'ristade', men Celsius' redogörelse för runföljdens placering förefaller att lägga hinder i vägen för en sådan suppling.

Var den bro har legat, som Kättil lät göra efter sig själv, kan ej avgöras. I närheten av Myrby har det säkerligen flerstädes varit behov av »broar». Den gamla »Vadbron», som ligger ett par kilometer SÖ om Myrby, kan väl knappast ha varit Kättils bro. O. Celsius anför Myrbystenen som exempel på stenar som omtala, att någon har låtit göra bro för sin själ: »Et, quod huc maxime omnium facit, in Myrby parocia Skuttunge: *Ketil lit gera bro eftr selfan sik. Katillus pontem fieri curavit ipse sibi*» (*Acta Literaria Sveciæ*). — Om brobyggen nämnda i runinskrifterna se U 947 (s. 59 f.) och där anförd litteratur.

1115. Norrby, Skuttunge sn.

Litteratur: B 485, L 183. J. Bureus, F a 6 s. 63 n:r 88 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 329, F a 14 s. 242, F a 17 bl. 27, F a 20 s. 39; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 46; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 122; UFT h. 5 (1876), s. 64.

Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 485).

Denna sedan länge försvunna runsten fanns enligt Bureus (i F a 6) »Hos Norby höggar i Skuttunge». *Ransakningarna* 1667–84: »Närby: sunnan om byen enn stehn påskrifw[en] och en Jordhög, der hooss sammaledess någre griffter.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes blyertsanteckningen »Norrby i Skuttunge» (B 485: »Norrby»; L 183: »Norrby»). Celsius återger endast Hadorphs läsning; hans anteckningar om U 1115 sakna alltså självständigt värde.

Höjd omkring 1,70 m., bredd omkring 1,10 m. Stenens högra del var redan på 1600-talet avslagen; genom denna åverkan har inskriftens slut gått förlorat.

Inskrift (enligt Bureus):

huitr okarl ouk ulf l . . . u . . . ris . . .

5 10 15 20

Hvittr ok Karl ok Ulf(?) letu . . .

»Vit och Karl och Ulv(?) läto . . .»

Till läsningen: Mellan runorna 18 och 19 har Bureus markerat fyra skadade runor, som han tydligen betraktade som osäkra. I F a 5 återges de icke; där slutas inskriften med 17 l. — Hadorph och Leitz: *hyilr .: ok arl . ouk ylfor -- a ra.*

Fig. 404. U 1115. Norrby, Skuttunge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 485).

Mansnamnet *Hvittr* är ganska sparsamt belagt, men det är, liksom binamnet *Hviti*, säkert styrkt från hela Norden. Såvitt känt ger U 1115 det enda belägget från runinskrifterna. Belägget torde, trots Hadorphs läsning *hyilr*, kunna betecknas som säkert. Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 50, 200, 272.

Runföljden 6–10 *ok arl* kan knappast uppfattas annorlunda än som *ok Karl*, alltså med dubbel-läsning av 7 k. *Karl* tillhör de vanligare mansnamnen i runinskrifterna. — Det torde vara ovisst, om inskriftens tredje namn har varit *Ulf*. Mot Bureus' läsning *ulf* kan invändas, att man skulle ha väntat *ulfa*; Hadorph läser *ylför*.

Peringskiöld, som utgår från Hadorphs läsning, tolkar i *Monumenta* inskriften på följande sätt: »Hyller och Karl, samt Yllfare de reeste upp Stenen . . .» *UFT*: »Hvil och Karl och Ulfvar(?) re(ste?) . . .»

1116. Skuttunge by, Skuttunge sn.

Litteratur: B 484, L 174. J. Bureus, *F a* 6 s. 63 n:r 87 (Bureus' egen uppteckning), s. 126 n:r 81 (Caspar Cohl), *F a* 5 n:r 326, *F a* 13 s. 14, 237, 265, 314, 354, 380, 493, *F a* 1 s. 74, *F a* 20 s. 39, *F f* 6 n:r 135; J. Rhezelius, *F a* 10: 1 n:r 64; Ransakningarna 1667–84; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam* (1675), s. 74; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 42; O. Celsius, *Svenska runstenar* (*F m* 60) 1, s. 385; R. Dybeck, *Reseberättelse för år 1864* (ATA); *UFT* h. 5 (1876), s. 63; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 112 f.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (i *F a* 10: 1); Bureus, kopparstick (i *F f* 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 484).

Denna numera tyvärr försvunna runsten fanns enligt Bureus »J Skuttunge Prestegärde» (*F a* 6); Cohl: »Wedh skutunge Prästegård»; *F a* 5: »Skutunge Präståkeren.» Ovan kopparsticket i *F f* 6 läses: »Skuttunge Sochn. Prestäckren.» Rhezelius: »Skuttunge Sochn. Widh Prästegården i

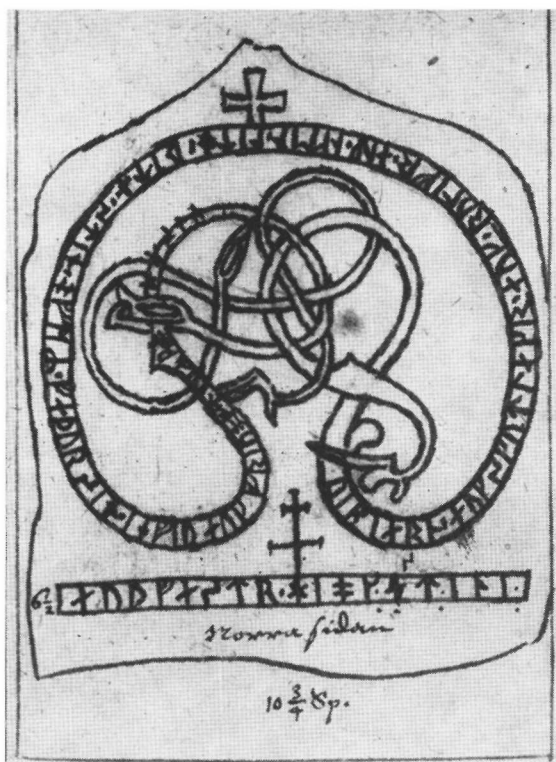

Fig. 405. U 1116. Skuttunge by, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 406. U 1116. Skuttunge by, Skuttunge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

giärdet.» — *Ransakningarna* 1667–84: »Kyrkioby en stehn påskrifwen, och någre Ättebackar på södre sijdan.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Skuttunge i Kyrkebyn Sunnan i gärdet. i Prästäkeren» (B 484: »Kyrkobyn, Söder i gärdet»; L 174: »Skuttunge S. gärde»)¹ — O. Celsius, som undersökte inskriften »4 dag pingst 1728», anger platsen som »Skutungeby i Gärdet». Han upplyser om stenens utseende, att den är en »Stor wacker och fullkomlig sten, med klara runor». Senare har stenen gått förlorad; Celsius' undersökning av U 1116 är den sista kända.

I sin reseberättelse för år 1864 skriver Dybeck: »Skuttunge sockens förnämsta hednagrafvar äro vid Skuttunge by och Örke. Någre på det förra stället blefvo för 3–4 år sedan utgräfdes af en bonde, som derföre lagfördes men frikändes. Runstenen, som fordom stått i grannskapet af högarne och varit ristad af, bland andre, en med namnet Skutlak, söktes flere gånger, utan att kunna påträffas. De återstående högarne böra, jämte de vid Örke, som ligga temligen lågt vid stranden af Björklingeån, särskildt fridlysas.»

¹ I *Monumenta* finnes också, i samband med en utförlig redogörelse för »det gamla Skyta Sätet nu omsider kalladt Sküttunge», några uppgifter om Skuttunge by: »begifwandes oss till de Kongl. och rätta Skythers qwarlefwor här i Skuttunge, där Wij allra först wid Skuttebyn finna En mycket stoor höög eller gammal Grafbacke, ännu af någon förnäm Man eller Konung Skythe, kallad Skytekullen, hafwandes omkring sig och i neigden öfwer tusende små och stora ättehögar, i hwilke de gamla inrikes dödde Skyther brände och begrafne liggia. För den skull och wid denna hedna ättegård blifwit uthi Christendomen en stadig grafplatz uthsedder, som med en anseelig gråsteens Kyrkia till den heliga Trefaldighetz ähra nu upbygder är, och med ett trätorn på taket beprydder.» I sin förteckning över fornminnen i Skuttunge socken år 1864 skriver Dybeck: »Söder om Skuttunge kyrkby återstår af en större mängd ättehögar, som der för icke länge sedan funnits, tre högar af medelmåttig storlek.» Även i *UFT* finnes (h. 5, s. 64) uppgifter om »ättehögar» SÖ om Skuttunge by; där ligga »fem-sex mer och mindre förstörde. Den störste af dem bär namnet: »Kung Skutes hög».

läsning **lifker** våga antaga, att efterleden har varit *-gæirr*. Eftersom både Hadorph och Celsius läsa de tre första runorna i namnet som **nef**, torde förleden kunna anses säker. U 1116 skulle i så fall ge ytterligare ett belägg på det sällsynta mansnamnet *Næfgæirr*, säkert styrkt bl. a. på en närbelägen runsten; se U 1083.

Hustruns namn har troligen varit *Afriðr*; om detta namn se U 1011 (s. 209).

U 1116 är signerad av *Guðfastr*. En ristare med samma namn nämnes på den närbelägna U 918. I *Svenska runristare* beskriver E. Brate ristningen på U 1116 på följande sätt: »a) Runslingans hals och stjärt bilda var sin ring och med runslingans orm är en annan sammanflätad i två ringar och nederst finnes ett band med uppgift om ristaren. Ovan slingan finnes ett enkelt kors med armarnas ändar spetsiga, ovan bandet ett kors av enkla linjer och streck över armarnas ändar. b) **o** är o-runa: **lito**, **oftia**, **bona**, **hiok**.» Vidare framhåller Brate, att de gamla diftongerna betecknas monoftongiskt: **rulefr**, **sten**; traditionell stavning i **auk**. Om förekomsten av de s. k. korsade korsen se U 1074.

Vaxmyra.

I Liljegrens *Runurkunder* (1833) upptages under Skuttunge socken som nummer 175 en runsten från »Waxmyra». Uppgiften är såtillvida oriktig som Vaxmyra ligger i Ärentuna sn. Felaktigheten härrör från O. Celsius, som i *Acta Literaria Svecia* uppger, att stenen finnes »In Paroecia Skuttunge». . . Den oriktiga uppgiften upprepas i *UFT* h. 5 (1876), s. 63. Om Vaxmyrastenen se U 1024 Vaxmyra, Ärentuna sn.

1117. Vigle, Skuttunge sn.

Pl. 107.

Litteratur: A. L. Th. Pettersson, Några ord till upplysning om bladet »Salsta» (1871), s. 53; C. M. Bolm, Anteckning den 4/6 1876 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); R. Wibeck, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 20/10 1951 (ATA).

Äldre avbildning: Bolm, teckning år 1876 (ATA).

Runstenen står 250 m. ÖSÖ om Vigle, 600 m. SSÖ om Ösby, 12 m. N om landsvägen Björklinge kyrka–Harbo kyrka.

Den såvitt känt första uppgiften om U 1117 finnes på Geologiska kartbladet »Salsta», där stenens plats är utmärkt. I beskrivningen till kartbladet uppges, att runstenen finnes »O.S.O från Vigle, . . . liggande i åkern». Några år senare undersöktes stenen av C. M. Bolm, som insände en teckning av den till Vitterhetsakademien den 25/7 1876. Enligt en anteckning på avbildningen hade Bolm gjort sin undersökning den 4/6 1876. — Vid runinskriftsinventeringen år 1942 lutade stenen mycket starkt framåt; den restes därför på ny grund några år senare genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Grå granit med ett flagrande, vitt ytskikt. Höjd 1,60 m., bredd 1,20 m. Stenens övre del saknas. På det förlorade stycket har en avsevärd del av runinskriften haft sin plats. Genom vittring och flagring har ristningen blivit synnerligen otydlig. Den är genomgående grund, med smala linjer, vilka flerstädes framträda endast som en skuggning i ytan.

Inskrift:

biarn u- . . . k -runka . . . þur sin kul hiuk . . .

5 10 15 20 25

Biorn ok . . . ok . . . (fa)þur sinn. Kol hiogg . . .

»Björn och . . . , sin fader. Kol högg.»

Till läsningen: I 1 **b** är bst ansatt på en korsande slinga; jfr 12 **n** och 20 **n**. Av runan 7 återstår hst; möjligen kunna svaga spår av en **k**-bst iakttagas. Runan 9 gör snarast intryck av att ha varit **þ**

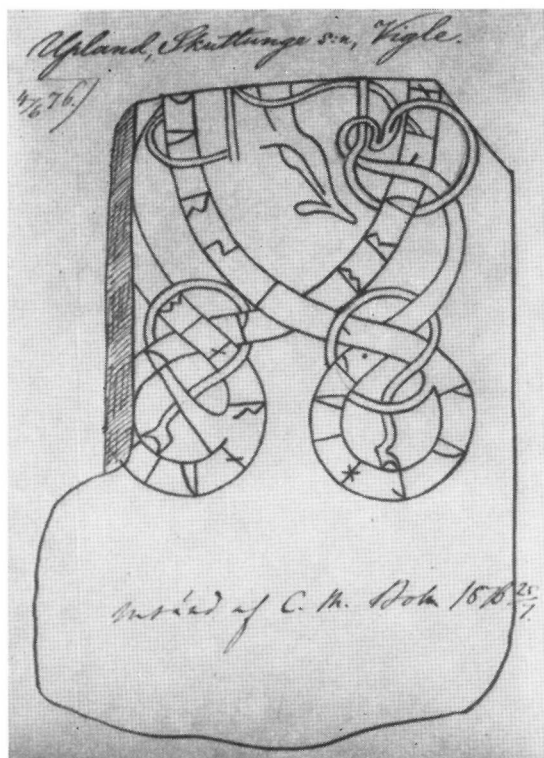

Fig. 408. U 1117. Vigle, Skuttunge sn. Efter teckning av C. M. Bolm.

med från ramlinjerna utgående bst. I 12 **n** och 20 **n** tjänstgöra korsande slinglinjer som huvudstavar; jfr 1 **b**. 13 **k** förefaller att vara säkert; dock möjligen f. 15 **p**, som står i stenens vänstra kant, har förlorat hst. 17 **r** har förlorat toppen; av bst finnas endast svaga spår. Mellan 20 **n** och 21 **k** finnas inga säkra spår av någon runa. Av 25 i återstår övre delen. Efter 27 **k** finnas i slingan endast svaga spår av tre runor. — Bolm: **biarn ui- . . . uk brunfa . . . þur sin kul hiuk.**

Runföljden 9–14 **-runka . . .** innehåller av allt att döma ett namn, vars slut har gått förlorat, då stenens topp slogs av. Bolm läser r. 9 som **b**; om detta vore riktigt skulle namnet kunna vara *Brunkatill*. Runan gör emellertid intryck av att vara **p**; se ovan »till läsningen».

U 1117 är av intresse huvudsakligen därför, att man här finner namnet på en eljest okänd ristare *Kulr* (*Kolr*). Denne har, av U 1117 att döma, icke varit någon framstående runmästare. Det är mycket möjligt, att han icke har ristat någon annan sten. Mansnamnet *Kul* (*Kol*) är väl styrkt i svenska urkunder från medeltiden, men det finnes i runinskrifterna eljest endast belagt en enda gång, nämligen på den närbelägna runstenen U 1053. Det är icke alldeles uteslutet, att det kan vara fråga om samma person. Om namnet se U 1053 (s. 321) och *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 50, 200, 246.

1118. Örke, Skuttunge sn.

Pl. 108.

Litteratur: B 487, L 177, D 1:211. J. Bureus, Fa 6 s. 126 n:r 79 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 331, Fa 1 s. 75, Ff 6 n:r 136; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 62, F11 n:r 53; Ransakningarna 1667-84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 42; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 429, 2, s. 264; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA), Skuttunge socken 1864 (ATA); A. L. Th. Pettersson, Några ord till upplysning om bladet »Salsta» (1871), s. 53; UFT h. 5 (1876), s. 63; J. Eriksson, Skrivelser till Riksantikvarien den 19/10 1941 och den 9/11 1942 (ATA); S. B. F. Jansson, Skrivelse till Riksantikvarien den 24/10 1941 (ATA), Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning i Fa 10:1 och F11; Bureus, kopparstick (i Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 487); R. Dybeck, teckning (D 1:211).

Runstenen står mitt för infartsvägen till Örke n:r 2, 3 m. Ö om landsvägen Skuttunge kyrka-Björklinge kyrka, på Häggeby mark, omedelbart N om ägogränsen till Örke. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Björklinge» (1952). En tidigare plats för stenen, på västra sidan av landsvägen, finnes utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Enligt Caspar Cohl (i Fa 6) stod stenen »Ther sammastädz [= Wedh Yrkiebyn] Norr om byn» Fa 5: »Norr om samma by [= Yrkeby]»; Ff 6: »Norr om Yrkeby.» Rhezelius i Fa 10:1: »Skuttunge Soen norr om Yrkeby byen»; F11: »Skuttunge Soehn, Vthi Yrke norreste gärdet widh vägen.» — I Ransakningarna 1667-84 finnes från Örke följande uppgift: »Örkie påskrifne 2 steenar weed byen.» Med denna uppgift åsyftas emellertid med säkerhet U 1119 och 1120. I Ransakningarna omnämnes U 1118 i stället på Häggeby: »Häggeby 2 stenar; en weed grindstolpen i byen [= U 1113], den andre i söder giärdet påskrifne [= U 1118]». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes

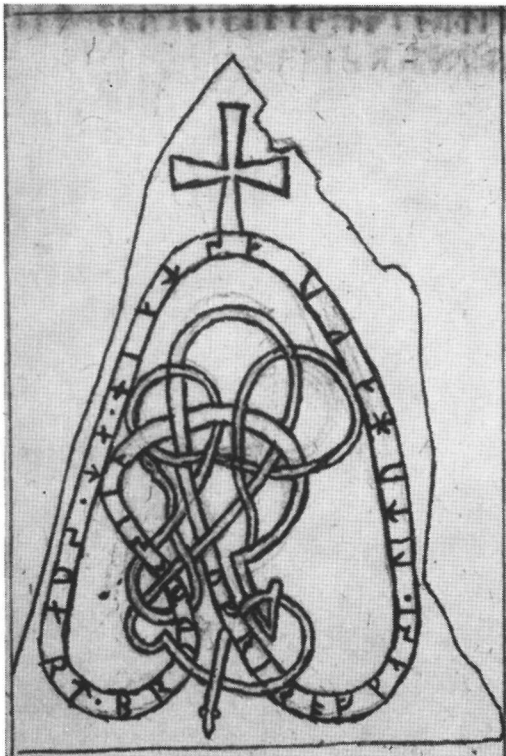

Fig. 409. U 1118. Örke, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10:1.

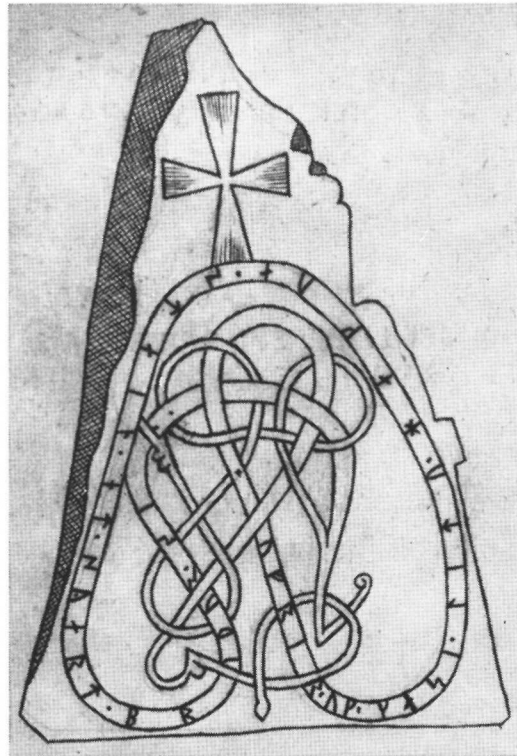

Fig. 410. U 1118. Örke, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius i F11.

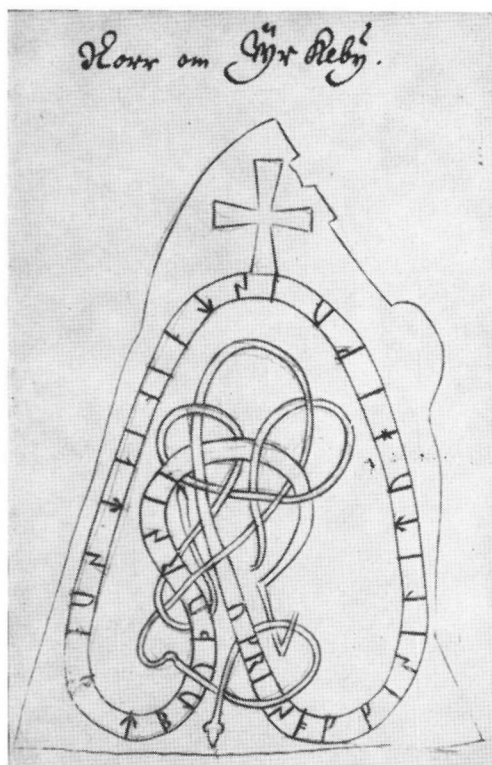

Fig. 411. U 1118. Örke, Skuttunge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

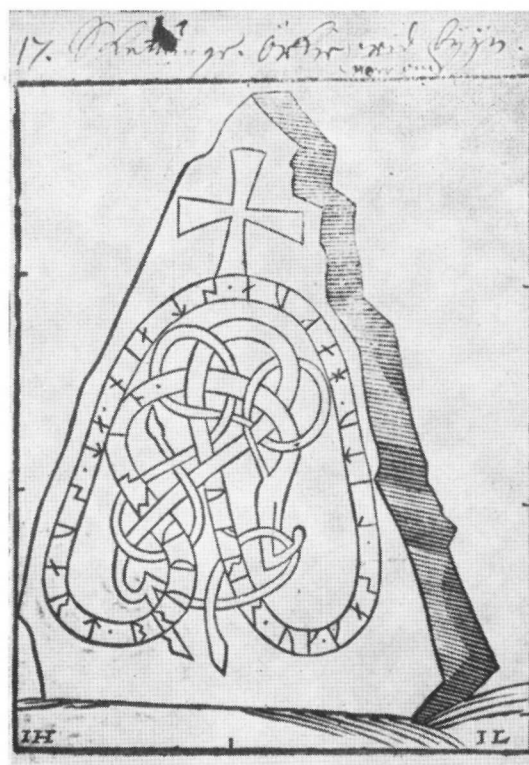

Fig. 412. U 1118. Örke, Skuttunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 487).

bläckanteckningen »Skuttunge. Örkie wid (norr om)¹ byjn» (B 487: »Örke»; L 177: »[Örke] nordan byen»). — O. Celsius: »Skuttunge och Häggeby i gärdet söder om byn up rätt stående». Celsius tillägger, att detta är en »wacker sten». — I sin reseberättelse för år 1864 omtalar Dybeck, att han »lät resa en runsten på Örke mark i denna socken», och i sin förteckning över fornminnen i Skuttunge skriver han: »I Örke norra gärde, nära sockenvägen är ... en å nyo rest runsten». *Sveriges runurkunder*: »Nyligen åter rest på sitt gamla ställe norr om Örke vid sockenvägen mellan Skuttunge och Björklinge.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» anges platsen vara »N. från Örke». *UFT*: »Stenen nyligen upprest vid sockenvägen mellan Skuttunge och Björklinge kyrkor.»

Uppsala läns Västra Vägdistrikt anhöll i oktober 1941 om tillstånd att flytta U 1118, som på grund av en vägomläggning icke kunde stå kvar på sin plats. Efter sin besiktning skriver S. B. F. Jansson till Riksantikvarien (den 24/10 1941): ... »runstenen ... står, starkt lutande och med inskriften delvis dold, mitt i vägkorset mellan infartsvägen till Örke nr 2 och landsvägen Skuttunge kyrka-Björklinge kyrka. Ristningsytan vetter åt SO ... Örkes nuvarande ägare K. R. Torslund omtalade, att stenen vid flera tillfällen blivit påkörd. Stenens nuvarande plats är otvivelaktigt olämplig. Därtill kommer, att landsvägen nu skall breddas. Efter breddningen skulle stenen komma att stå 2 dm. inne i vägbanan ... Det lämpligaste vore att flytta runstenen 5,5 m. åt Ö och resa den vid den nya vägens Ö sida, med ristningsytan åt VNV.» Stenen flyttades till den föreslagna platsen år 1942.

Röd granit. Höjd 1,62 m., bredd (nedtill) 1 m. Ristningsytan är nött och linjerna i stort sett grunda.

¹ Orden inom () äro tillagda under *wid*.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 487):

ufrir · ok kisl · litu · hakua · stain · at su[art] · broður · sin

5 10 15 20 25 30 35 40

ufrir ok Gisl letu haggva stæin at Svart, broður sinn.

»ufrir och Gisl läto hugga stenen efter Svart, sin broder.»

Till läsningen: Före 1 **u** finnes intet säkert spår av sk; de tre fördjupningar, som här kunna iakttagas, äro med all sannolikhet alla naturliga. 1 **u** är ej stunget, ej heller 4 **i**. I 5 **r** utnyttjas en korsande slinglinje som hst (jfr 35 **o**). 6 **o** har bistavar endast till höger om hst. Efter 7 **k** finnas inga spår av sk. I 8 **k** finnes mellan hst och bst en grund, ommarkerad fördjupning, som säkerligen är naturlig. 9 **i** är ej stunget. I 11 **l** är bst grund men säker. 13 **i** är ej stunget, ej heller 18 **k**. I 20 **a** är bst kort. Ristningsytan har flagrat på det parti, där runorna 25 **n** och 26 **a** ha sin plats; flagringen är här emellertid äldre än ristningen, vilket förklarar, att de båda runorna äro oskadade och tydliga. 29 **u** har förlorat nedre delarna av hst och bst. Efter denna runa är ristningsytan bortslagen på ett 35 cm. långt stycke; där har funnits plats för tre runor. I 35 **o** användes en korsande slinglinje som hst (jfr 5 **r**). I 36 **þ** utgår bst från ramlinjerna. Före 41 **n** finnes i slingan en bred, ojämn linje, som av allt att döma är naturlig. Inskriften slutar utan sk.

Caspar Cohl (i Fa 6): **ufrir · ok · kasi · litu · hakua stain at · syart · brupur · sin ·**. Rhezelius (i Fa 10:1): **ufrir og kasi · litu hakua stain · at · suart · brupur siin**. — Hadorph och Leitz: **ufrir · uk · gas · litu · hakua · stain · at · suart · brupur sin ·**. — O. Celsius anmärker till sin läsning av inskriften: »På denna sten äro runorna så grunde och utplånade af tempestatibus, at de knapt kunde uttagas, i synnerhet wid begynnelsen.» Hans läsning är följande: **ufrir- ok kasi · litu · hakua stein at suart · broður · sin**. — Dybeck: **ufrir uk · kas · litu (·) hakua · stain (·) - t · su . . . brupur (·) sin ·**.

Runföljden 1-5 **ufrir** innehåller givetvis ett personnamn. Vilket detta har varit är dunkelt. Peringskiöld tolkar det i *Monumenta* som »Ofreder», och av Carl Säve (och P. J. Lindal) återges namnet »Ofri (l. Öfrid?)». Helt uteslutet är väl icke, att ristaren har åsyftat kvinnonamnet *Afriðr*.

Om det icke ovanliga mansnamnet *Gisl* se U 492, där dock beläggen Lena kyrka och Björklinge kyrka skola utgå. (På grund av äldre, oriktiga läsningar har man på U 1118 trott sig finna ett belägg på namnet *Kas* eller *Gas*; se t. ex. *UFT* h. 5, 1876, s. 31 och 63 och *Sveriges runurkunder* s. 32. Dybeck kommenterar inskriften på följande sätt: »Namnet KAS, KASE var brukligt ännu på 1400-talet. Kase het en af Bo Jonsons fogdar.»)

U 1118 är rest efter en man med namnet *Svartr*. Namnet är såvitt känt eljest icke belagt i någon av våra runinskrifter. Det förekommer emellertid i medeltida nordiska urkunder; på Island är det under medeltiden vanligt. Om namnet se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 50 och 200.

O. Celsius kallar U 1118 en »wacker sten», ett omdöme som förefaller väl positivt; i alla händelser kan ristaren icke betecknas som särskilt framstående.

1119. Örke, Skuttunge sn. Ett fragment numera i Högsta bro, Bälinge sn.

Pl. 109.

Litteratur: B 482, L 176. J. Bureus, Fa 6 s. 126 n:r 78 (Caspar Cohl), Fa 1 s. 74, Ff 6 n:r 214; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 61, F11 n:r 54; Ransakningarna 1667-84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 43; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 2, s. 126 och 262; R. Dybeck, *Reseberättelse för år 1864* (ATA), *Skuttunge socken 1864* (ATA); *UFT* h. 5 (1876), s. 63; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 113 f.; J. Hansson, *Skrivelse till Riksantikvarien april 1930* (ATA); I. Schnell, *Skrivelse till Riksantikvarien den 28/4 1930* (ATA); S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942* (ATA).

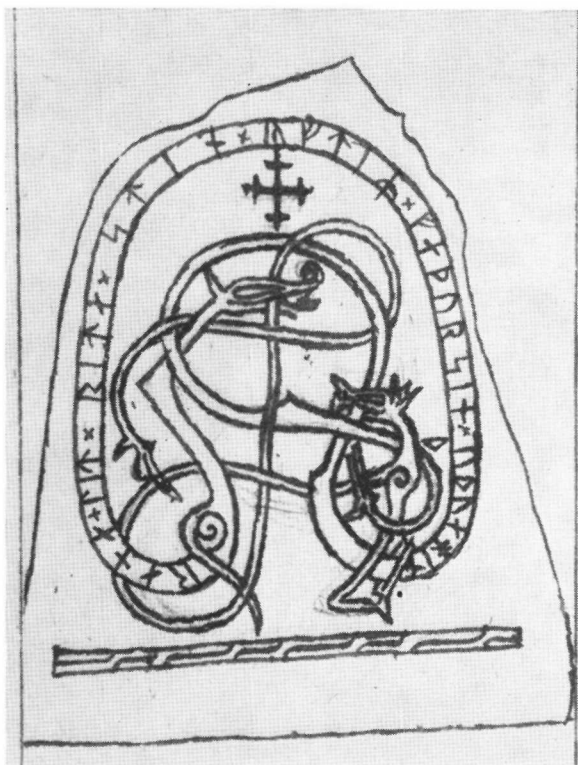

Fig. 413. U 1119. Örke, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10: 1.

Fig. 414. U 1119. Örke, Skuttunge sn.
Efter teckning av Rhezelius i F 11.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning i Fa 10: 1, teckning i F 11; Bureus, kopparstick (i Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 482); J. Hansson, teckning 1930 av ett fragment av stenen (ATA); I. Schnell, foto 1930 av ett fragment (ATA).

Av denna vackra runsten återstår numera endast ett fragment, vilket är inlagt i Högsta bro i Bälunge socken. — Enligt Caspar Cohl (i Fa 6) fanns stenen »J Skuttunge Sockn Wedh Yrkie byn». Fa 5: »Yrkeby». Övan Rhezelius' teckning i Fa 10: 1 finnes platsuppgiften »Skuttunge Sochn. Widh yrkiebyen». I F 11 anges platsen vara »Skuttunge Sochn J gårdet närmare Yrkeby», d. v. s. närmare byn än U 1118, som enligt Rhezelius stod »Vthi Yrke norreste gårdet widh vägen». U 1119 har stått nära U 1120, vilken enligt Rhezelius fanns »Widh yrkeby vthi thädh litet frå den förra [= U 1119]». — *Ransakningarna* 1667–84: »Örkie påskrifne 2 steenar weed byen.» Uppgiften åsyftar säkerligen U 1119 och 1120. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Örkie i Skuttunge Sochn. wid byn» (B 482: »Örke»; L 176: »Örke, vid byen»). — O. Celsius, som undersökte inskriften den »12 Jun: 1728», anger stenens plats som »Skuttunge. Örkie. Wid byn, i gårdet». Han lämnar också följande beskrivning av runstens utseende: »Stor sten och wacker rijtning, klara runor och fullkommen skrift.» Celsius är den siste granskaren av U 1119; någon gång efter hans besök, säkerligen på 1700-talet, har stenen slagits sönder och bitarna skingrats. En av delarna har då lagts in i valvet till Högsta bro. Möjligen ligga flera delar av den vackra stenen dolda inne i bron.

I sin reseberättelse för år 1864 meddelar Dybeck, att »stycken af tre icke förr kände runstenar funnos på Örke egor». Det förefaller knappast sannolikt, att de av Dybeck påträffade fragmenten skulle ha tillhört tre eljest okända runstenar; åtminstone något av fragmenten torde ha tillhört den ena av Örkestenarna, den sönderslagna U 1119. I sin förteckning över fornminnen i

Fig. 415. U 1119. Örke, Skuttunge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

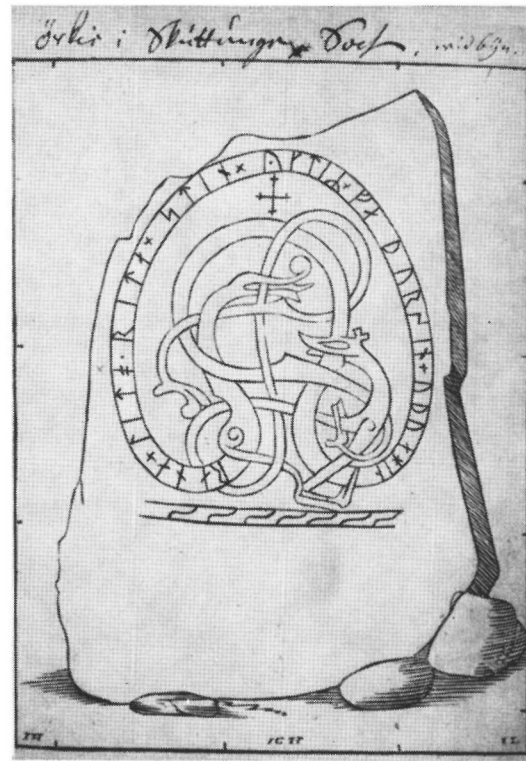

Fig. 416. U 1119. Örke, Skuttunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 482).

Skuttunge socken 1864 lämnar han följande upplysning: »I Örke norra gärde, nära sockenvägen är likaledes en å nyo rest runsten [=U 1118], och på en dikesbro i södra gårdet ligger ett nyfunnet stycke af en runsten [=U 1121], äfven flere sådane små och med blotta slingor finnas i diken utmed byn.»

Folkskollärare J. Hansson, Uppsala-Näs, anmälde år 1930, att han »å mark tillhörig hem.äg. Elias Andersson, Örke ... i dikesslänt invid vägen Skuttunge k:a-Björklinge k:a besett ett runstensfragment. Det hade nedsjunkit c:a 3 dm från markytan och torde tillhöra runstenen Bautil 482» [=U 1119]. Hanssons iakttagelse var riktig; på det återfunna fragmentet fanns runföljden 8-11 rita +. Med anledning av denna anmälan besöktes fyndplatsen av I. Schnell, som den 28/4 1930 avgav följande rapport: »Stenen låg nedsunken invid vägen Skuttunge kyrka-Björklinge kyrka inuti den skarpa vägkröken väster om Örke by. På detta ställe skall vägen något omläggas, och fyndplatsen för runstensfragmentet skulle komma att ligga mitt i den nya vägbanan. Emellertid erinrade sig hemmansägare Elias Andersson i Örke att han år 1864 som 8-åring varit C. A. Klingspor behjälplig att framleta ett runstensfragment på den ifrågavarande platsen. Med hjälp av folkskollärare J. Hansson hade stenen därför letats fram ca 1 m. under markytan i dikesslänterna mellan gamla och nya vägen. Stenen låg med runorna uppåt, och med hjälp av frivillig arbetskraft från trakten lyftes stenen upp och fördes 16 m. rätt söder om fyndplatsen, där den lades invid gamla vägen så att runsidan vändes mot norr ... På ifrågavarande plats kommer stenen att ligga fullt fredad, och väl synlig. Någon anledning att föra stenen till sockenkyrkan synes mig icke föreligga, då den måste anses alltför skrymmande att placeras inomhus (80 × 80 × 80 cm.) och utomhus torde den vara lika väl skyddad vid Örke som vid kyrkan. Det funna fragmentet är endast en obetydlig del av den ursprungliga stenen [=U 1119] ... , men ovannämnde Elias

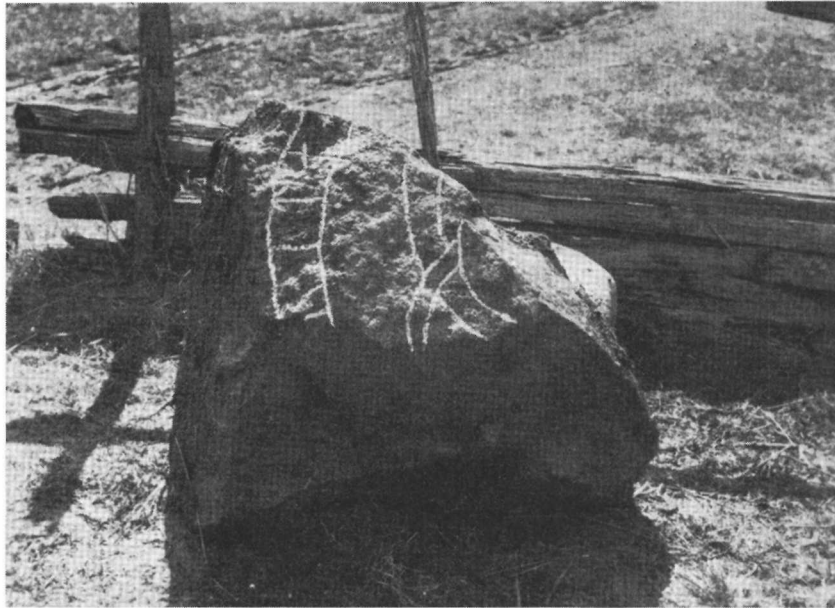

Fig. 417. U 1119. Örke, Skuttunge sn. Efter foto av I. Schnell 1930.

Andersson har lovat övervaka det fortsatta vägarbetet för att om möjligt finna flera stycken. Stenen är av grovkornig röd granit, ristningarna är fullständigt ovittrade men grunda. Längden av den bevarade slingan är 40 cm. Inskriften är $R|\uparrow\uparrow \times$. Det av J. Hansson och I. Schnell beskrivna fragmentet har utgjort ett stycke av stenens vänstra del.

Tyvär visade det sig, att platsen för fragmentet icke var så skyddad som den föreföll år 1930. Stycket har senare förkommit, sannolikt i samband med vägarbeten.

Ett annat stycke av U 1119 upptäcktes på ett ganska egenartat ställe under runinskriftsinventeringen år 1942. I bron vid Högsta i Bälunge sn finnes ett fragment med runföljden **yftir + faþur s**. Fragmentet sitter uppe i brovalvet till den gamla landsvägsbron, och det har sålunda förts en avsevärd sträcka från sin gamla plats vid Örke i Skuttunge sn. Detta stycke av U 1119 är alltså nu det enda, som till vår tid har bevarats av den stora runstenen. Det utgör stenens övre högra del.

Grovkornig, ljusröd granit. Höjd (enligt skalan på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* och B 482) omkring 1,90 m., bredd omkring 1,50 m. Det bevarade stycket av stenen mäter 78 × 50 cm.; tjockleken är 52 cm.; runornas höjd 7 cm. Ristningen är på det i behåll varande fragmentet i stort sett tydlig, med breda, mjukt rundade linjer.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

[**rana + lit × rita × stin ×**] **yftir + faþur s[in × upvagin]**

5 10 15 20 25 30 35

Ragna(?) let retta stæin æftir faður sinn Opvagin.

»Ragna lät uppresa stenen efter sin fader Otvagen.»

Till läsningen: Den enda numera bevarade runföljden är 16–26 **yftir + faþur s**. Före 16 **y** är ristningsytan skadad; där finnas inga spår av ristning. 16 **y** är tydligt stunget; av bst återstår endast nedre hälften. I 23 **þ**, som står onormalt långt från 22 **a**, utgår bst från ramlinjerna; av äldre avbildningar att döma har 30 **þ** haft samma form. Efter 25 **r** finnes ej sk. 26 **s** är fragmentets

sista runa; efter den slutar det bevarade styckets ristning. — Cohl (F a 6): **rana** × **lit** × **rita** × **stin** × **yftir** × **fapur** · **sin** × **uuahin**. (Det sista ordet är senare rättat till **upuahin**.) — Rhezelius: **rana** + **lit** × **rita** × **stin** × **yftir** × **fapur** **sin** × **upuahin**. — Hadorph och Leitz: **rana** × **lito** · **rita** × **stin** × **yftir** × **fapur** **sin** × **upuahin**. — Celsius: **rana** + **lit** + **rita** + **sten** × **aftir** + **fapur** **sin** + **upuahin**. Om inskriften säger han, att den har »klara runor och fullkommen skrift.»

Runföljden 1–4 **rana** återger sannolikt kvinnonamnet *Ragna*; jfr skrivningar som **raniltr**, *Ragnhildr* (U 215), **ranfastr**, *Ragnfastr* (U 168), **ranbrarn**, *Ragnbiorn* (U 590). Namnet *Ragna*, som är kortnamn till kvinnonamn på *Ragn-*, finnes belagt på Sö 14 och Sö 177. Under medeltiden var namnet »tämligen vanligt» (Lundgren och Brate). Om namnet se vidare *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 61 och 241 f.

Om faderns namn *Opvagin*, som bl. a. förekommer på den närbelägna U 1102, se U 1012 och *Nordisk kultur* 7, s. 188.

Av avbildningarna att döma har U 1119 varit en vacker runsten; Celsius' omdöme, att stenen har »wacker rijtning», är tydligen befogat. E. Brate uppför (i *Svenska runristare*) U 1119 bland Gudfasts ristningar, en attribution som dock måste betecknas som osäker. Ristningen förefaller att vara väl anpassad efter stenens form. Upptill på ristningsytan finnes ett litet s. k. korsat kors; om förekomsten av dylika kors se U 1074. Nedtill begränsas ristningen på ett verkkningsfullt sätt av en repstav; om detta ornaments vanlighet i dessa trakter se U 1079.

1120. Örke, Skuttunge sn.

Litteratur: B 481, L 178. J. Bureus, F a 6 s. 126 n:r 80 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 332, F a 1 s. 75; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 63, F 11 n:r 55; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 43; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 125 och 263; UFT h. 5 (1876), s. 63.

Avbildningar: J. Rhezelius, teckning i F a 10:1 och F 11; J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 481).

Denna sedan länge försvunna, redan på 1600-talet skadade runsten fanns enligt Caspar Cohl »Ther och [= »Wedh Yrkiebyn»] i Tädh». F a 5: »Där [= »Yrkeby»] i Täet». Rhezelius anger i F a 10:1 platsen som »Skuttunge Sochn i Tädh Wedh yrkeby» och i F 11 som »Skuttunge Sochn Widh yrkeby vthi thädh litet frå den förra». Med orden »den förra» åsyftas U 1119, i vars närhet sålunda U 1120 har befunnit sig. — *Ransakningarna* 1667–84: »Örkie påskrifne 2 steenar

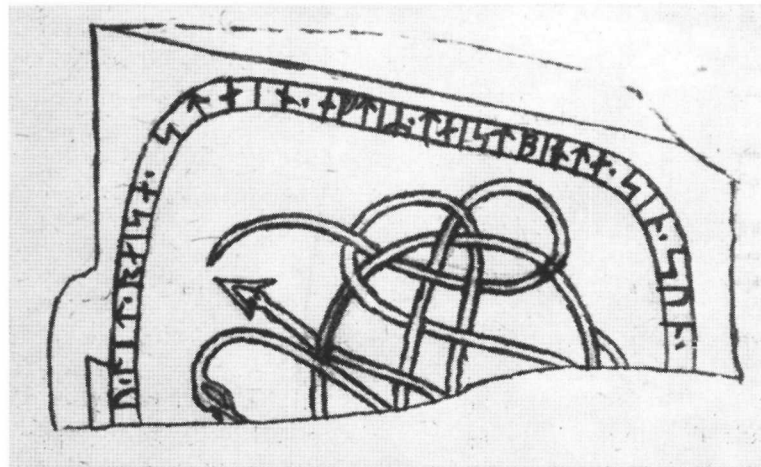

Fig. 418. U 1120. Örke, Skuttunge sn. Efter teckning av Rhezelius i F a 10:1.

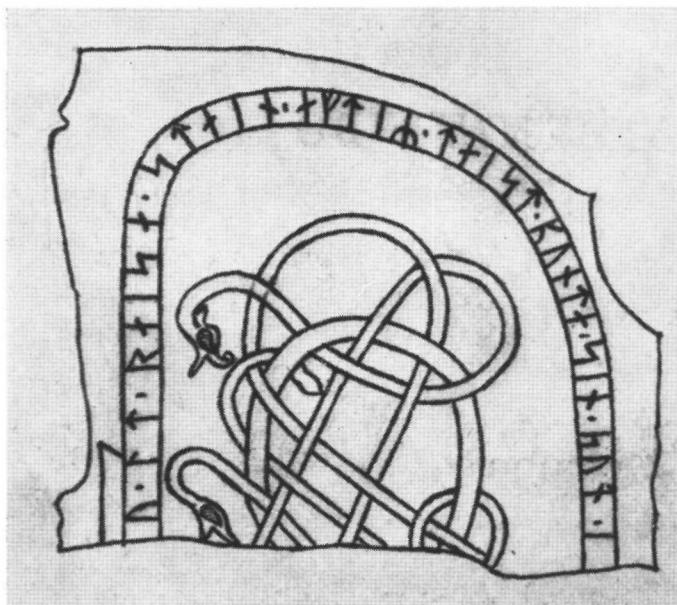

Fig. 419. U 1120. Örke, Skuttunge sn. Efter teckning av Rhezelius i F11.

weed byen». Med denna uppgift åsyftas utan tvivel U 1119 och 1120. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Skuttunge Wid Yrkie. Fragm:» (B 481: »Yrke»; L 178: »Orke»). — O. Celsius, som undersökte stenen den »12 jun. 1728», alltså samma dag som han granskade U 1119, ger följande ganska noggranna platsuppgift: »Skuttunge och Örke den andre i täät, ett eller 2 stenkast i från den förre [=U 1119]». Celsius tillägger, att stenen är »half Afbruten och bortkommen». Under sin läsning antecknar han: »Hadorphius har sedt honom helare.» Efter Celsius' besök har U 1120, i likhet med den närbelägna U 1119, försvunnit. Av U 1120 har icke något fragment bevarats till vår tid. Det på 1700-talet bevarade stycket har utgjorts av runstensens övre del.

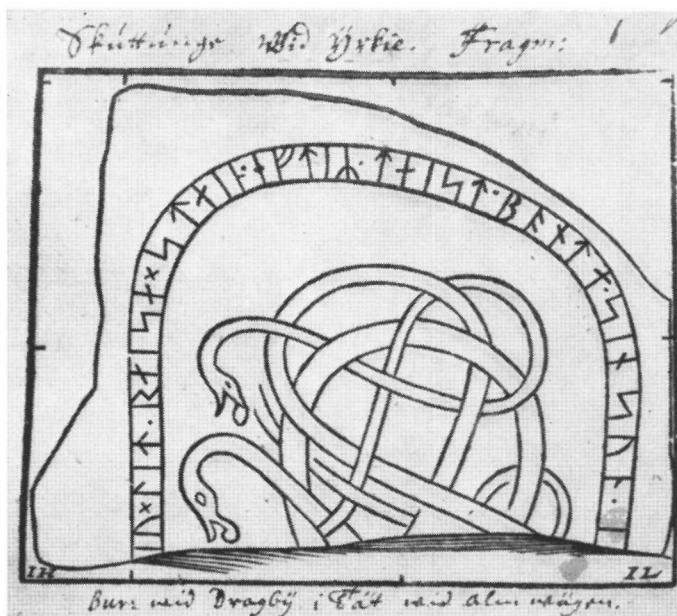

Fig. 420. U 1120. Örke, Skuttunge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 481).

Höjd omkring 1 m., bredd omkring 1,25 m.

Inskrift (enligt B 481):

... iu × lit · raisa × stain · eftir · taist · bonta · sin sun · i ...

5 10 15 20 25 30 35

... let raisa stein eftir taist, bonda sinn, sun ...

»... lät resa stenen efter taist, sin man, ... son.»

Caspar Cohl: ... u · lit · raisa · stain · eftir · taist · binta · sin · sun · . Samma läsning finnes på teckningen i Fa 10:1. I Fl 1 är 4 i överhoppat; 16 a; runföljden 26–30 bunta; 37 i. — Celsius: ... t · raisa · stain · eftir · tai- ... nta · sin · sun · .

På grund av att stenens rotända redan på 1600-talet saknades, har inskriftens början och slut gått förlorade.

Runföljden 1–2 iu utgör tydligen slutet av ett kvinnonamn; vilket detta har varit är omöjligt att avgöra. Runan 37 utgör med all sannolikhet första runan i ett mansnamn, namnet på fadern till den döde.

icke heller namnet på den, som U 1120 har rests efter, är klart. I UFT »tolkas» namnet som »Test», men något sådant namn är eljest icke känt.

1121. Örke, Skuttunge sn.

Litteratur: D 1:212. R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA), Skuttunge socken 1864 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 63; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA).

Avbildning: Dybeck, teckning (D 1:212).

I sin förteckning över fornminnen i Skuttunge socken 1864 skriver Dybeck: På »en dikesbro [vid Örke] i södra gårdet ligger ett nyfunnet stycke af en runsten, äfven flere sådane små och med blotta slingor finnas i diken utmed byn». *Sveriges runurkunder*: »Detta stycke av en runsten ligger på en dikesbro i gårdet söder om Örke.» I sin reseberättelse för år 1864 omtalar Dybeck, att »stycken af tre icke förr kände runstenar funnos på Örke egor». Det är ju tänkbart, att något av dessa senare förkomna fragment kan ha tillhört U 1121, som förgäves söktes vid runinskriftsinventeringen år 1942. Också senare efterforskningar ha visat sig fruktlösa. Det är möjligt, att U 1121 och de övriga av Dybeck nämnda runstensbitarna ha använts vid vägbyggen.

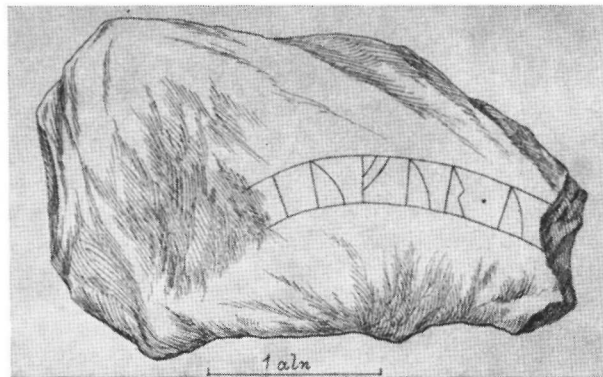

Fig. 421. U 1121. Örke, Skuttunge sn. Efter D 1:212.

Inskrift (enligt Dybeck):

... iufur · u ...
5

... Iofurr ok ...

»... Juvur och ...»

Om det i dessa traktens runinskrifter vanliga mansnamnet *Iofurr* se U 901.

Korrekturtillägg till Bälunge härad.

Bälunge kyrka.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Fyndrapport den 1/9 1956 (ATA).

Ett hittills okänt runstensfragment påträffades hösten 1956 i Bälunge kyrka. Fragmentet, som var täckt av ett tjockt lager av gammalt bruk, kom i dagen i samband med omputsning av kyrkans yttermurar. Det sitter utvändigt i korgavelns övre norra del, nära takfallet, 9,5 m. ovan marken.

Grå granit. Mått 58×33 cm.

Inskrift:

... isa · stain · iff ...
5 10

... reisa stæin æftir ...

»... resa stenen efter ...»

Till läsningen: 1 *i*, som står i fragmentets vänstra kant, har förlorat övre hälften. 3 *a* har, i likhet med 6 *a*, bst endast till vänster om hst. Sk har formen av ett kort, lodrätt streck. 8 *n* har likaledes ensidig bst. 9 *i* har på mitten en grund fördjupning; runan är möjligen stungen. 11 *t*, som står alldeles i fragmentets högra kant, har förlorat sin högra bst.

Helt uteslutet torde det icke vara, att fragmentet har utgjort toppstycket till U 1073.

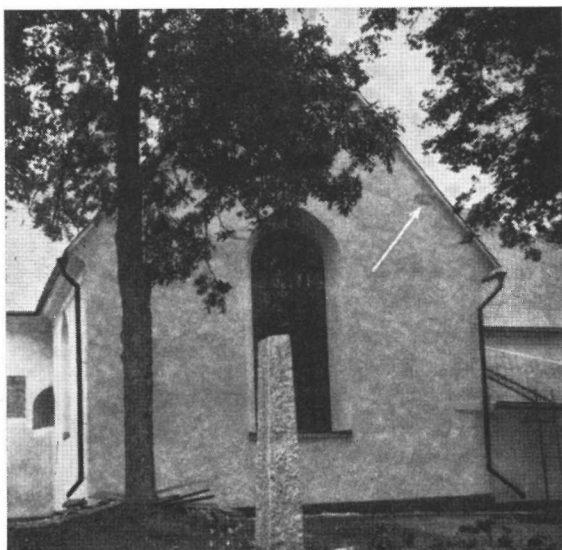

Fig. 421 b. Bälunge kyrka.

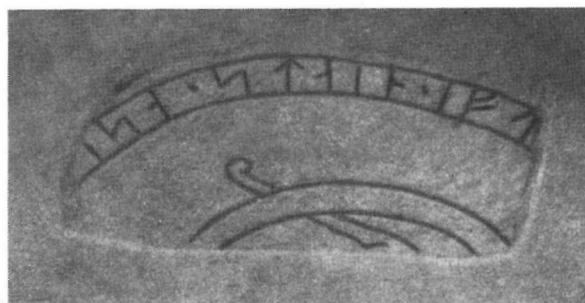

Fig. 421 c. Bälunge kyrka.

Olands härad.

Socknar: Stavby, Tuna, Alunda, Ekeby, Skäfthammar, Morkarla, Dannemora, Film, Tegelsmora, Österlövsta och Hällnäs.

Olands härad utgör den nordöstra delen av Uppsala län och gränsar i SÖ och Ö till Stockholms län. Häradet sträcker sig i N, med Hällnäs sn, ut i Bottenhavet mellan Lövestaviken i V och Öregrundsgrepen i Ö. Det gränsar i V till Örbyhus härad och i SV till Norunda och Rasbo härad.

Olands utsträckning från N till S är nära 7 mil; sin största bredd, i det närmaste 3 mil, har häradet i sin mellersta del, där socknarna Dannemora, Morkarla och Skäfthammar ligga vid sidan av varandra. Längst i S, vid sydgränsen för Stavby och Tuna socknar, har häradet däremot endast en bredd av omkring 7 km.

Häradets nordliga och största del består i avsevärd utsträckning av bergländig skogsmark med kärr och myrar; åtminstone där gör häradet ännu skäl för sitt namn. Betecknande är likaså, att ordet *mor* ingår i de i häradets mellersta och västra del i rad från NV till SÖ liggande socknarna Tegelsmora, Dannemora och Morkarla. De gamla huvudbygderna med större öppna slätter befinna sig i södra delen, i stort sett i Stavby, Tuna och Alunda socknar, där Olandsån rinner fram i sidlända dalgångar. Det är här som Olands flesta runstenar ha påträffats, bl. a. den urnordiska Krogstastenen (U 1125). Det är emellertid alldeles uppenbart, att häradet ligger utanför det egentliga runstensområdet. Från detta vidsträckta härad med sina elva socknar äro endast 18 runstenar kända, de flesta påfallande blygsamma i utförandet. Olands härad kan sålunda icke uppvisa ens en tredjedel av det antal runstenar som det till ytvidden obetydliga Bälunge härad äger.

Inskrifterna fördela sig på följande sätt: Stavby 1 (U 1122), Tuna 3 (U 1123, 1124¹, 1125), Alunda 6 (U 1126—1131), Skäfthammar 1 (U 1132), Morkarla 2 (U 1133, 1134), Dannemora 1 (U 1135), Film 1 (U 1136), Österlövsta 1 (U 1137), Hällnäs 2 (U 1138, 1139).

Av de 18 kända ristningarna äro nu 5 förkomna, och man är för deras del hänvisad utslutande till äldre avbildningar och uppgifter: U 1129, 1130, 1131, 1133 och 1137. Dessutom äro flera av häradets runstenar kända endast som fragment eller i stympat skick: U 1129, 1130, 1131, 1133, 1136, 1137 och 1138. I våra dagar finnas inom Olands härad endast 5 fullständigt, eller åtminstone nästan fullständigt bevarade runstenar: U 1122, 1125, 1127, 1132 och 1139.

Anmärkningsvärt är, att två av de från Alunda kyrka kända runstenarna (U 1126 och 1128) ha inskrifter, som helt sakna språklig innebörd.

Ingen av häradets ristningar har huggits i jordfast block.

Nära hälften av alla nu kända runstenar i Olands härad har undersökts redan av Joh. Bureus, nämligen U 1122, 1123, 1125, 1126, 1129—1132. Ytterligare 8 undersöktes av hans medhjälpare Joh. Rhezelius: U 1124, 1127, 1128, 1133, 1134, 1136, 1138 och 1139. Alltså voro sammanlagt icke färre än 16 av häradets 18 runinskrifter kända för 1600-talets runforskare. Av dessa äro 12 avbildade i *Bautil*, på 11 träsnitt.² Sålunda saknas där fyra av de för Bureus och

¹ Ristningen på U 1124 består endast av en påbörjad slinga utan runor.

² B 577 återger nämligen två stenar, U 1133 och 1134.

Rhezelius kända inskrifterna, nämligen U 1124, 1129, 1136 och 1138. Träsnitten ha signerats av P. Helgonius och J. Hadorph.

I Liljegrens *Runurkunder* (1833) upptagas 13 nummer från Olands härad (L 265¹, 274—284, 2055). Utom de 12, som Liljegren har hämtat ur *Bautil*, har tillkommit U 1129, som han har fått ur Bureus' samlingar. Av de i äldre källor anförda runstenarna saknas U 1124, 1136 och 1138.

Under 1800-talet ha de två fragmenten U 1135 och 1137 blivit kända. Inga nya runstensfynd ha under senare tid gjorts inom Olands härad.

1122. Stavby kyrka.

Pl. 110, 111.

Litteratur: B 579, L 283. J. Bureus, *Runakänslanäs läräsban* (1599), *Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta* (1624) n:r 15, 3 uppl. 1664 n:r 21 (F a 10:1 n:r 15), F a 6 s. 4 n:r 20, s. 44 n:r 20 (Bureus' egen uppteckning), s. 186 n:r 106 (Rhezelius), F a 5 n:r 356, F a 1 s. 80, F a 10:2 n:r 4, F a 13 s. 249, F a 14 s. 33, s. 145; J. Rhezelius, *Monumenta Uplandica* (F c 6) s. 45 (tryckt i UFT h. 32, 1915, s. 17), R 550 n:r 19; P. Bång, *Priscorum Sveo-Gothorum ecclesia* (1675), s. 374; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 117; P. Dijkman, *Antiquitates Ecclesiasticæ* (1703), s. 8 f., *Historiske Anmärkingar* (1723), s. 87 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 104 f., *Monumenta Sveo-Gothica* (i: *Acta literaria Sveciæ* 2, 1726), s. 218; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 239 f.; UFT h. 1 (1871), s. 65; K. Ahlenius och A. Kempe, *Sverige* 4 (1909), s. 770; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942* (ATA); B. Bergman, *Uppländsk run- och bildstensristning* (1948), s. 217 f.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (på runtavlan 1599, i F a 10:2 och i F a 5), träsnitt (i *Monumenta Sveo-Gothica* 1624 och 1664 och i F a 5); J. Rhezelius, teckning i *Monumenta Uplandica* och R 550; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 579); S. B. F. Jansson, foto (i *Bygden*, 1951, s. 170).

Runstenen är i liggande ställning inmurad i kyrkans södra vägg, 3 m. Ö om vapenhusets östra vägg, 0,96 m. över markytan.

Bureus har tidigt känt till runstenen i Stavby kyrka. Under sin forskningsresa i dessa trakter våren 1594 har han (den 8 maj) undersökt och ritat av stenen. Han avbildar den på sitt stora kopparstick *Runakänslanäs läräsban* 1599. U 1122 återfinnes på denna hans runtavla nedtill till vänster; se fig. 422. Kopparsticket av Stavbysten har Bureus klistrat in i F a 5 (på s. 148), och där finner man följande anteckning: »Dänne Stenen fins af ritat, upå Runataflan, liggiandes uti Nijonde Rumet.»² Även i skissboken F a 10:2 finnes runtavlans avbildning av U 1122 inklistrad. Ovanför avbildningen har Bureus skrivit »intet snedh», varmed han menar, att stenen i det planerade tryckta arbetet skall avbildas rätt framifrån och icke snett från höger såsom på runtavlan 1599. Jfr U 678, som på tavlan är placerad mitt emot U 1122, alltså nedtill till höger

Bureus anger stenens plats på följande sätt: »J Staby Kyrkemwr» (*Monumenta Sveo-Gothica*), »Vti Staby Kyrkemur» (F a 10:2), »Vti Staby Kyrkewägg» (F a 6), »Staby S Kyrke mur» (F a 5). Rhezelius: »Staby Sochn J Kyrkiomuren» (F a 6), »Staby Sochn J Kyrkemuren på sodher sijdan widh fönstret mot K g porten» (F c 6), »Staby Sochn, J Kyrkiemuren på södher sijdhan» (R 550). — På det i Peringskiölds *Monumenta* inklistrade träsnittet finnes bläckanteckningen »Staby Kyrkemur»; ovanför träsnittet har Peringskiöld antecknat: »J Staby Kyrkemur på sudre sijdan är en gammal Runesten wid kyrkians första upbyggning inmurader (B 579: »I Kyrkomuren»; L 283: »I S. kyrkomuren»).

¹ »Hällnäs socken. Ingreta äng»=U 1139 har av Liljegren placerats under »Wendels härad».

² Att Bureus kallar stenens plats på runtavlan »Nijonde Rumet» beror på att han har räknat tavlans »rum» efter deras ordning på plåtarna. Räknar man dem efter kopparsticket, skulle man kalla runstensens plats för 'det tredje rummet'.

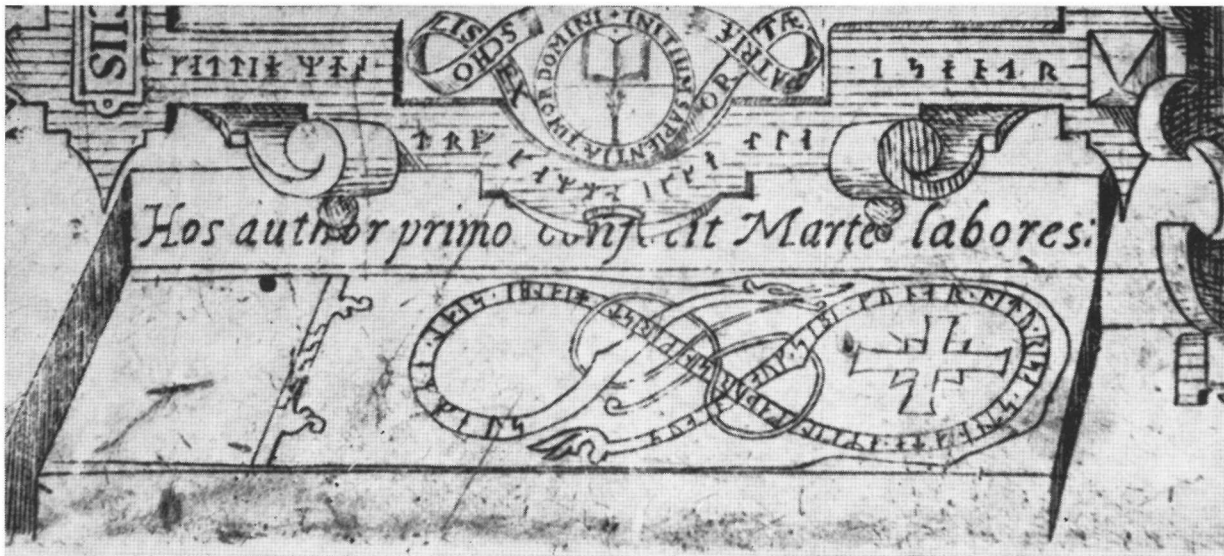

Fig. 422. U 1122. Stavby kyrka. Efter kopparstick av Bureus 1599, i förstoring.

O. Celsius, som undersökte U 1122 den 1 maj 1727 — »då lågo snöfläckar ännu i skogen», anmärker han i *Svenska runstenar* — anger platsen på följande sätt: »Staby Sochn i Kyrkie muren på södher sijdan. En half manshögd från jorden.» — Senare har runstenen blivit dold under rappningen; i *Kyrkoinventarium* 1829 finnes ingen uppgift om runstenen. I *UFT* (1871) skriver C. A. Klingspor: »En enda runsten finnes inom socknen, nu troligen öfverrappad, emedan den ej kunde upptäckas». Vid kyrkans restaurering 1929 kom runstenen åter i dagen. Den frilades helt från kalkbruk genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1950.

Grå granit. Höjd 2,70 m., bredd (nedtill) 0,97 m. Ristningen är väl bevarad; linjerna äro djupa och tydliga, med skarpa kanter. Inskriften börjar i rundjurets stjärt.

Inskrift:

suain auk · sibi · gunnar · litu · resa · sten · at hemkil fapur sin kirist hialbi · sial · emkels

Svæinn ok Sibbi, Gunnarr leto reisa stein at Hæmkel, faður sinn. Krist hialpi sial Hæmkels.

»Sven och Sibbe (och) Gunnar läto resa stenen efter Hämkel, sin fader. Krist hjälpe Häm-kels själ.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I 3 a och 6 a äro bst mycket korta till höger om hst. Sk saknas efter 5 n. Sk efter 8 k har liksom de flesta av inskriftens sk formen av ett kort lodrätt streck. I 13 g är punkten något grund men alldeles säker. 19 i är ej stunget. 23 e är tydligt stunget, likaså 28 e och 33 e. Sk saknas efter 31 t. 32 h är grundare än inskriftens övriga runor, men den är fullkomligt säker; den har av allt att döma av ristaren efteråt insatts mellan 31 t och 33 e. Detta torde visa en viss osäkerhet hos ristaren beträffande h-ljudet i uddljud; jfr runföljden 62—67. 36 i är ej stunget. Sk saknas efter 37 l. I 40 p utgår bst från ramlinjerna. Sk saknas efter 42 r och efter 45 n. 47 i är tydligt. Mellan 51 t och 52 h finnes ingen runa. I 60 a är bst ovanligt lång och svagt böjd. Sk efter 61 l är ett vågrätt, kort streck. 62 e är tydligt stunget, likaså 65 e. Inskriften slutar utan sk. — Bureus (i F a 6): suain · auk · sibi · kunar · litu · risa · sten · ata · emkil · fapur · sin · kirist · hialbi · sial · emkels ·. Vid denna sin läsning anger

Bureus dagen för undersökningen: »8 Maji 94»; dagen förut, alltså den 7 maj 1594, hade han undersökt Krogstastenen, U 1125.¹ — Rhezelius (i F a 6): **suain · auk · sibi · kunar · litu · risa · stin · ata · emkil · fapur · sin · kirist hialbi · sial · emkels** . — Hadorph och Helgonius: **suain · auk · sibi · kunar · litu · risa · sten · at · iemkil fapur · sin · kirist hialbi · sial · imkels** . — Celsius: **suain auk · sibi · gunar · litu · resa · sten · at eemkil fapur sin kirist hialbi · sial · emkels** .

U 1122 förekommer ganska ofta i den lärda litteraturen, delvis beroende på att Bureus avbildar stenen på sin stora runtavla (1599) och i *Monumenta Sveo-Gothica* 1624 och 1664. I 1664 års upplaga av *Monumenta* lämnas följande tolkning: *Suain et Sibi Gunur Emchillo patri suo lapidem erexerunt. Christus animam juvet Emchilli*. P. Bång citerar inskriftens sista sats (i *Priscorum Sveo-Gothorum ecclesia*, 1675) som exempel på ristningar, där Kristus förekommer; P. Dijkman anför i *Antiquitates Ecclesiasticae* (1703) inskriften som ett av bevisen för, »at en dehl af dem, som liggia begrafne wid Runstenar här i Swea och Giötha Land, hafwa haft Christen troo». Dijkman skriver: »På en Sten i Vppland och Stabby Sochn, finns ett Korss och Ormbild, medh denna Runska skriffth Svain. aug. Sibi. Gunar. litu. risa. Stin. ata. Amgel. Fadur. sin. Kirist hialbi. Sial Amgels. Thet är: Swen, Sibe och Gunnar, låto vpresa denna steen åth Amgel sin Fader, Christus hielpe Amgels siäl! Hwad skal man annat förstå om Ordet Kirist, än Christus; Ty at den Treenige Guden skal warit så kallader, det kan intet bewisas, ey heller någon här i Swerige Nations Afgudh, uthan allenast den andra Personen i Gudomen, som mandom tagit hafwer, och medh sitt lijðande igenskaffat det menniskliga slächtet den ewiga frögden.

Eljest finnes och detta *cognatum*, eller annat dess närskylte Ord, uppå andra Stenar, såsom: allum: Kristnom. Shialom, alla Christna Siälar.» Också i *Historiske Anmärckningar* (1723) återger Dijkman Stavbystenens inskrift, som där kommenteras på följande sätt: »1. Denna Steen wisar at han är huggen för än Stafby Kyrkia blef bygder, ty han är tagen af sitt förra ställe, och insatt i Kyrkiomuren. 2. Stadfäster han det, at den Christeliga Troon warit här i Upland för än Kyrkior blefwo bygde, hwarföre och de döde äro begrafne många åhr i högar och sina Fäders Ätte-backar, (rätt, *Atbackar*), många åhr efter Christendomen. 3. Denna Steen förer ett Korss, som är och war de Christnas Troostekn, och 4. Är Stenen notabel der af, at han nämner *Kirist*, det är Christus, Then de åkallat de tiderna, för siälens hälsa, men intet Jungf. Maria, eller *Hime-rikis* härskap. Hwaraf följer, 5. At som de tiders folck här i Swerige sökt

¹ Om Bureus' forskningsresa våren 1594 se U 1011, s. 200 f.

Fig. 423. U 1122. Stavby kyrka.
Efter teckning av Rhezelius i F c 6.

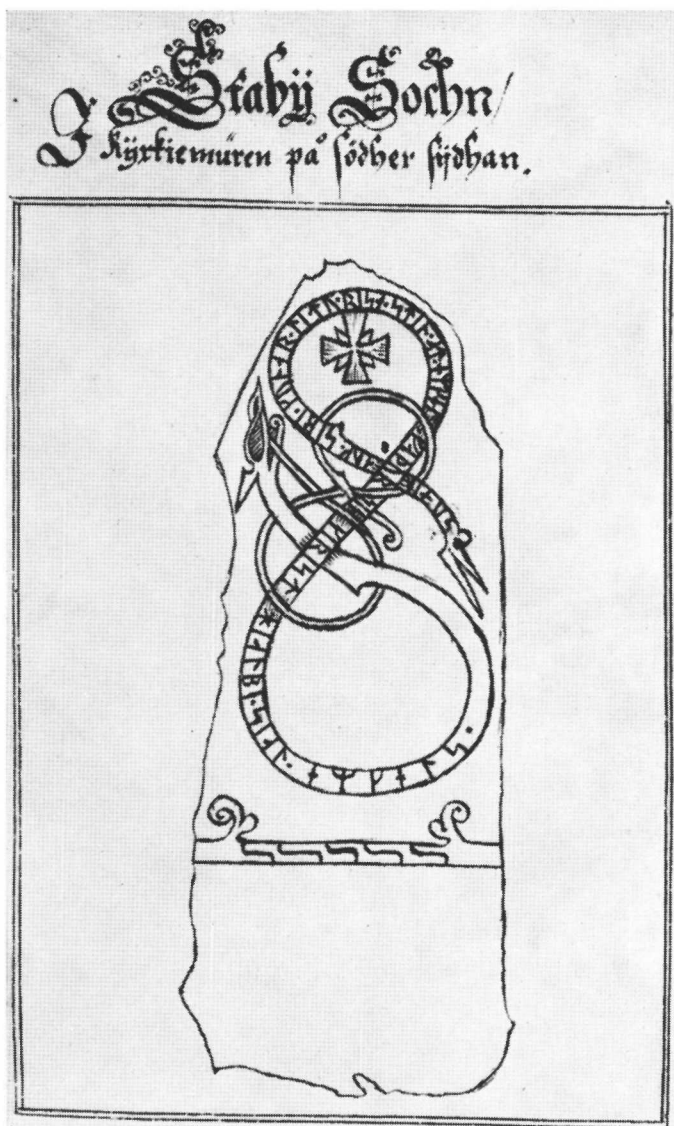

Fig. 424. U 1122. Stavby kyrka. Efter teckning av Rhezelius i R 550.

sin Siäls Salighet uti Christo, så kan man säkert tro, det han med sin ålder förträder Seculum quartum post Natum Christum, det är, at han är opsatt för det Fierde hundrade året efter Christi Födelse, då Helgons dyrkan intet hade befläckiat den Christna Trona.»

I *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762) upptager N. R. Brocman runstenen i »Staby Kyrkomur» som ett av exemplen på »Runstenar, som . . . med sit Innehåll tydligen wisa, at de efter Christendomens Införande i Swerje och jämwäl långt därefter, sedan Påfwiska Willfarelser hunnit winna Allmogens Bifall och Förundran, blifwit ristade och Upreste.» Inskriften, som anföres efter Hadorphs i *Bautil* publicerade träsnitt, tolkas på följande sätt: »Sven och Sibbe, Söner, låto resa Stenen åt Jemkil sin Fader. Krist hjälpe Jemkils Sjal.»

U 1122 är rest av tre söner, Sven, Sibbe och Gunnar, efter deras fader. Inskriften är endast på en punkt svårtolkad, nämligen beträffande faderns namn. Av intresse är, att detta av ristaren skrives på två olika sätt: **hemkil** (runföljden 32—37) och **emkels** (genitiv; runföljden 62—67). (Att ristaren var osäker på hur det ovanliga namnet skulle återges torde också framgå av att 32 h efteråt har tillagts.) Namnets senare led är med all sannolikhet *-kell* (*-kætill*); förleden kan kanske vara det *Hæm-* som ingår i det vanliga namnet *Hæmingr*. Ett namn *Hæmkell* är emellertid eljest okänt. (I *Svenska*

runstenar, F m 60:1 s. 104, meddelar Celsius, att »Klockaren i Staby mente at Emkel måtte wara Michel.»)

Sönernas namn äro under vikingatiden vanliga i Sverige; om *Sibbi*, kortnamn av *Sighbiorn*, se Sm 22, s. 80 och *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 158 (not 210), s. 241.

I runföljden 46—51 **kirist**, *Krist(r)*, märkes ett inskott av *i* i konsonantförbindelsen *kr*. Inskott av detta slag äro i runinskrifter icke något enastående; jfr skrivningar såsom *i kirikium*, *i Grikium*, *kirims*, *Grimis*. Se vidare S. B. F. Jansson i *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1954, s. 36. Anmärkningsvärt är också, att nominativändelsen saknas; den vanliga skrivningen är **kristr**.

U 1122 är ett ganska vackert exempel på uppländsk runstenskonst. Vem ristaren är kan emellertid icke fastställas. (B. Bergman har i *Uppländsk run- och bildstensristning*, 1948, s. 217 f. framfört den av allt att döma oriktiga åsikten, att U 1122 skulle ha ristats av samme mästare

som U 1006, 1008 och 1011.) Man torde f.n. få inskränka sig till att säga, att vissa drag i inskriften påminna om Öpir.

Ned till begränsas ristningsytan av en repstav, originellt utformad i så måtto, att den mot ändarna har försetts med två uppåtriktade ornament.¹ Om repstavens förekomst se U 1079.

I den runologiska litteraturen finner man flerstädes ännu en sten från Stavby socken omtalad. Detta beror uppenbarligen på ett slarvfel i tredje upplagan av Bureus' *Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta*, som med titeln *Monumenta lapidum aliquot runicorum* år 1664 utgavs tillsammans med Verelius' *Gothrici & Rolfi historia*. I 1664 års upplaga har nämligen träsnittet av Örbysten i Rasbo sn (U 1011) fått den felaktiga överskriften »Staby Kyrkemur». (I texten före avbildningarna är däremot överskriften korrekt: »Orby i Rassbo».) Förklaringen till tryckarens misstag torde vara att söka däri, att Stavbysten i första upplagan av träsnittssamlingen är placerad omedelbart före Örbysten; den förra har där nummer 15, den senare nummer 16. När sedan ordningsföljden ändrades, har detta rubrikfel råkat smyga sig in.² Denna andra, i verkligheten aldrig förefintliga runsten från Stavby sn kom på detta sätt in i den lärda litteraturen.³ P. Bång nämner den i sitt kända arbete *Priscorum Sveo-Gothorum ecclesia* (Åbo 1675), s. 368, tydligen efter tredje upplagan av *Monumenta Sveo-Gothica*; Petter Dijkman anför i *Historiske Anmärkingar* (1723), s. 69 f. en runinskrift från »Stafby Sokn», som han översätter på följande sätt: »Ulmuntr lät göra Steen åt sig sielf, den slöga man. GUD hielpe mig til sielfwa Roligheten.» Dijkman har utan tvivel läst denna inskrift på träsnittet i 1664 års upplaga av Bureus' träsnittssamling utan att observera, att dess inskrift är identisk med Örbystenens, som han återger och kommenterar ett par sidor längre fram i sitt arbete. Att han läst den förmenta Stavbystenens inskrift på träsnittet framgår redan av hans »Anmärkning» till sin läsning: »Denna Ormslinga är ritad uthan fötter eller klöfwar, eljest wäl giord, och öfwerst på Stenen står en Kläckbild, men de ord som stå ritade å andra sidan på Stenen kunna intet för dess mörckhet läsas, doch kan man det märckia, at der på äro många Wände- och Stup-Runor.» O. Celsius insåg, att det var fråga om samma sten (se F m 60:2, s. 4); däremot äro flera senare forskare av den meningen, att det i Stavby sn skulle ha funnits en tidigt försvunnen tvillingsten till U 1011 Örby, Rasbo sn; se härom U 1011, s. 204 f., där en utförlig redogörelse finnes.

Fig. 425. U 1122. Stavby kyrka. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 579).

1123. Tuna kyrka.

Pl. 110.

Litteratur: B 580, L 284, D 1:260. J. Bureus, F a 6 s. 40 n:r 8 (Bureus' egen uppteckning), s. 189 n:r 123 (Rhezelius), F a 5 n:r 390, F a 14 s. 238; J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 199 (tryckt i UFT h. 32, 1915, s. 59), F 1 1 n:r 1; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 115; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1866 (ATA); H. Hilde-

¹ B. Bergman skriver i *Uppländsk run- och bildstensristning*, s. 217 f.: »Nederst på stenen . . . är ristat ett drakskepp med ett djurhuvud vid förstävnen och en djurstjärt vid akterstävnen. På skeppsskrovet är tecknat ett repstavsmönster.» Bergmans uppfattning är oriktig.

² Jfr E. Svärdström, *Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter* (VHAA:s handlingar 42:3), s. 13.

³ Det är sålunda icke Dijkman som från början bär skulden till den förvirring, som har rått på denna punkt.

brand, Berättelse om en resa i östra Upland 1868, s. 18 f. (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 72 f.; S. Ambrosiani och W. Efvergren, Fornminnesinventering inom Tuna socken år 1892 (ATA); S. Ambrosiani, Fasta fornminnen i Tuna socken (i: UFT h. 24, 1905), s. 96; K. Ahlenius och A. Kempe, Sverige 4 (1909), s. 771; S. B. F. Jansson, Runskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA)

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och F 1 1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 580).

Stenen står rest 7 m. N om norra bogårdsmuren, 9 m. SV om klockstapeln. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Tuna» (1954).

Enligt Bureus, som undersökte U 1123 den 7 maj 1594, fanns stenen »J Tuna kyrkedörr»; han anmärker, att stenen var sönderslagen (»sonder sl:»). Rhezelius: »J Tuna Wapenhusdör» (F a 6); i *Monumenta Uplandica* lämnar han följande uppgifter: »Denne foliande R \downarrow ligger murat i Tuna Vapnhusdören, är röder sten.» Ovanför teckningen i F 1 1 läses »Tuna Sochn. J Wäkenhus dören är denne Sten.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »tuna Wapnhus dör» (B 580: »Vapnhus-dörren»; L 284: »I Vapenhusdörren»). I reseberättelsen för år 1866 skriver Dybeck: »Runstenen som ligger utanför Tuna vestra kyrkdörr granskades, men förtjenar numer icke att upptagas och resas.» I *Sveriges runurkunder*: »Detta runstensstycke ligger utanför Tuna kyrkas vestra dörr.» H. Hildebrand meddelar i sin reseberättelse år 1868: »I vapenhuströskeln ligger en mycket nött runsten, hvilken församling[en] hade beslutit, till åttlydnad af Kongl Majts nådiga förordning af den Nov. 1867, skulle uttagas och resas.» UFT (1871): »Ligger nu utanför kyrkan.» I redogörelsen för »Fasta Fornlemningar inom Tuna socken»

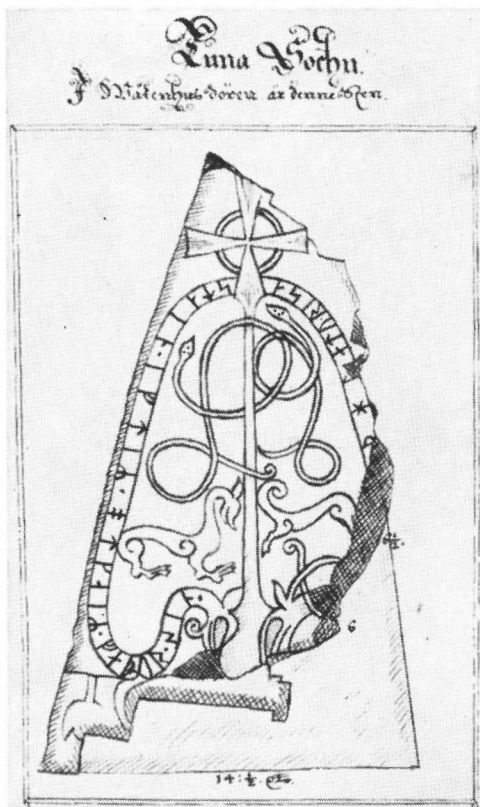

Fig. 426. U 1123. Tuna kyrka.
Efter teckning av Rhezelius i F 1 1.

Fig. 427. U 1123. Tuna kyrka.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 580).

anteckna S. Ambrosiani och W. Efvergren, att »runstensbitar ligga . . . utanför kyrkogårdsmuren»; uppgiften åsyftar utan tvivel U 1123. *UFT* (h. 24, 1905): »Utanför kyrkogårdsmuren: stenfragment med runinskrifter.» Vid runinskriftsinventeringen 1942 låg stenen fortfarande kvar, »1 m N om norra bogårdsmuren, 6 m Ö om murens NV hörn, 18 m SV om klockstapeln». Enligt förslag i inventeringsberättelsen lagades och restes stenen år 1950.

Röd granit med ljusa och mörka inslag. Ristningsytan är hårt sliten. Höjd 1,45 m., största bredd 1,14 m. Flerstädes är ristningen mycket grund. Nedtill och till höger ha partier av ristningen gått förlorade.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 580):

. . . [u]h[i] · litu · risa stain · if[t]ir [o]tk[a]ir · faður sin
 5 10 15 20 25 30 35

. . . *leto ræisa stæin æftir Oddgæir, faður sinn.*

» . . . läto resa stenen efter Oddger, sin fader.»

Till läsningen: Runinskriften börjar framträda i stenens högra kant, upptill. Av 1 u syns numera endast ett stycke av den böjda u-bst. 2 h är säkert. Av 3 i är endast ett kort stycke upptill bevarat. Sk efter 3 i är grunt. I 4 l, som är skadat på mitten, är bst mycket grund. Mitt på hst i 5 i finnes en grund, oskarp fördjupning, som av allt att döma är naturlig. 6 t har bst endast t.v. om hst. 9 i är ej stunget. Efter 11 a finnas inga spår av sk. 12 s har förlorat mellanleden. I 13 t sitta bst lågt; den vänstra är mycket grund och osäker. I 17 i finnes mitt på hst en grund, ojämn fördjupning, som knappast gör intryck av att vara huggen. Av 19 t återstår nu endast hst. Efter 21 r finnes intet spår av sk. Av 22 o återstår hst; svaga spår av o-bistavarna kunna möjligen skönjas. I 23 t har vänstra bst gått förlorad. 24 k är ej stunget. Av 25 a synes hst, men inga spår av bst. Runföljden 28—35 är djup och tydlig. — Bureus (F a 6): . . . **ph - litu + risa + stain + iftir + olfir + faður + sin +.** — Rhezelius (F a 6): . . . **phsaiu risa · stain · iftir · otkair · faður · sin ·;** F l 1: . . . **ph latu · risa stain · iftir · otkair · faður · sin +.** — Hadorph och Helgonius: . . . **uhi · litu · risa stain · iftir otkair · faður sin.** — Dybeck: . . . **litu · risa (·) stain · iftir (·) otkair · faður · sin (·).**

På grund av att stenen redan på 1600-talet var skadad nedtill och till höger, veta vi icke hur inskriften har börjat. Runföljden 1—3 utgör givetvis slutet av ett personnamn. Vilket detta har varit kan ej fastställas. Möjligen utgöra de tre runorna slutet av det under vikingatiden ganska vanliga mansnamnet *Fullhugi* (**fuluhi**). På det förlorade stycket ha stått minst två namn.

Faderns namn, *Oddgæir*, är ett från hela Norden känt namn. I Sverige har det emellertid av runinskrifterna att döma varit mycket sällsynt; U 1123 erbjuder såvitt bekant det enda exemplet på detta mansnamn. Även under medeltiden har namnet hos oss tydligen varit synnerligen ovanligt.

1124. Tuna kyrka.

Pl. 111.

Litteratur: J. Rhezelius, *Monumenta Uplandica* (F c 6), s. 200 (tryckt i *UFT* h. 32, 1915, s. 59), F l 1 n:r 7; Å. C. Hammar, *Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige*, bd 7 (1866), s. 121; H. Hildebrand, *Berättelse om en resa i östra Upland 1868*, s. 19 (ATA); S. Ambrosiani och W. Efvergren, *Fornminnesinventering inom Tuna socken år 1892* (ATA); S. Ambrosiani, *Fasta fornminnen i Tuna socken* (i: *UFT* h. 24, 1905), s. 96; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942* (ATA).

Äldre avbildning: Rhezelius, teckning i *Monumenta Uplandica* (F c 6; återgiven i *UFT* h. 32), teckning i F l 1.

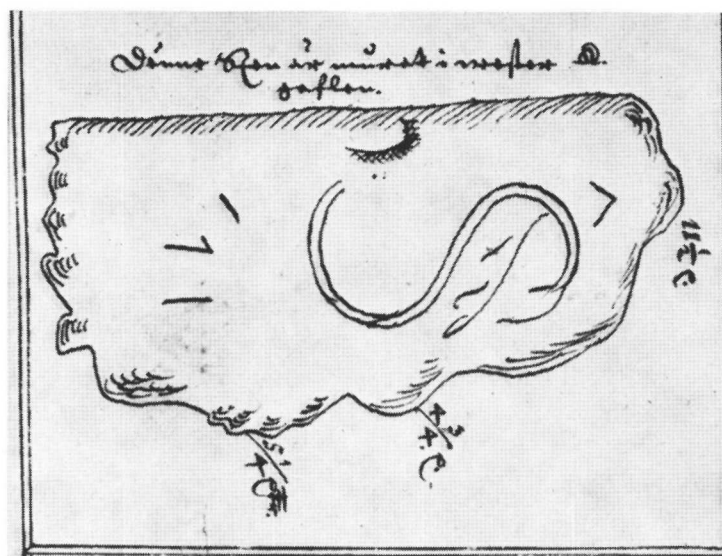

Fig. 428. U 1124. Tuna kyrka. Efter teckning av Rhezelius i F 1 1.

Den ristade stenen ligger inmurad i kyrkans östra vägg; hälften av stenen är under marken.

Rhezelius har vid sin teckning av stenen skrivit: »Danne Sten är murat i wester K. gafflen.» (utan tvivel är »wester» felaktigt; skall vara 'öster'.) I *Kyrkoinventarium* 1828 nämnes stenen icke, däremot i *Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon* (1866): »Såsom fornminnen förekommer runsten i kyrkans östra gafvel». H. Hildebrand skriver i sin reseberättelse 1868: »I murens fot under chorfönstret sitter en sten, som är ganska märkvärdig. Man har nämligen å den börjat inhugga en slinga, som aldrig blifvit färdig och icke blifvit försedd med runor.» Fornminnesinventeringen 1892: »En med en slinga ristad sten finnes i kyrkväggen vid marken nedom korfönstret.» *UFT* (1905): I »kyrkans vägg nedanom korfönstret: en med slinga ristad sten, men utan runor.»

Vid runinskriftsinventeringen 1942 var stenen till hälften dold under marken. I samband med min undersökning grävdes hela stenen fram.

Blågrå granit. Mått: 1,65×0,75 m.

Ristningen består endast av en s-formad slinga samt, i stenens högra del, två korta linjer. Några spår av runor finnas icke.

Tuna prästgård.

På prästgårdstomten står numera en sten upprest, som vid flera tillfällen har föranlett förfrågningar till Riksantikvarieämbetet. Följande upplysningar om stenen lämnas i »Fasta Fornlemningar inom Tuna socken . . . undersökta och beskrifna sommaren 1892 af Sune Ambrosiani och Wilhelm Efvergren» (ATA): Stenen »låg till augusti månad 1891 till största delen dold i jorden, endast ena långsidans kant stack upp några cm öfver grästorfven. Kyrkoherden i Tuna J. Efvergren fann den i detta läge och började gräfva omkring densamma, utan att ana, att på densamma funnos ristningar. I Juni månad 1892 uppdrogs stenen med ganska stort besvär och låg sedan en tid ofvan jord, hvarvid vi, som då anländt till orten, ofta togo den i betraktande, men vi kunde ej heller på densamma märka någon som helst inhuggning. Så restes stenen. Den kom att stå vid en väg, som ofta begagnades, hvilket gjorde, att man allt som oftast stannade för att betrakta den. Resultatet af dessa upprepade granskningar blef, att på densammans ena sida upptäcktes följande figurer: a) Till höger något nedom midten ett sex-ekradt hjul 26 cm i diam. Denna figur är fullt tydlig och ganska djupt huggen. b) 12 cm från hällens kant och 26 cm från 'hjulet' snedt nedåt åt höger, fans en skål-

formig håla, 4 cm. i diameter. c) 5 cm. inåt midten från föregående en otydlig ristning, troligen aktern af ett fartyg. d) 25 cm. från 'hjulet' på hällens öfre del ett stycke af ett bemannadt fartyg. Den bit deraf, som bäst träder fram är 24 cm. lång. Fören och aktern synas emellertid ej på grund af den starka förvittringen. På stenens andra sida upptäcktes inga ritningar. — Måtten på denna sten ofvan jord äro: höjd 1,6 m., bredd 1,12 m. och tjocklek 13 cm.»

Slutligen konstatera Ambrosiani och Efvergren, att figurerna på stenen vid Tuna prästgård (och på en bergknalle på Vässarens ägor) »äro . . . af samma beskaffenhet som de på bronsålderns hällristningar vanligen förekommande. Man kan därför antaga, att Tuna-ristningarne tillkommit under nämnda tid.» Det kan fastställas, att de ristningar som här beskrivas icke existera. De utgöras av naturliga fördjupningar. I den på prästgårdstomten resta stenens yta finnes emellertid numera en mycket grund ristning. Den har utförts omkring år 1930 av en i Tuna prästgård boende person. Från Tuna socken äro sålunda inga hällristningar kända; stenen på prästgårdstomten är ingen runsten.

Hässelby, Tuna sn.

Traditioner om en försvunnen runsten vid Hässelby eller på granngården Nyvallas ägor ha funnits i dessa trakter. Sålunda uppge S. Ambrosiani och W. Efvergren i »Fasta Fornlemningar inom Tuna socken 1892» (ATA), att »man enligt uppgift för omkring 20 år sedan på Nyvalla sökt en runsten, som der skulle finnas, men ej återfunnit densamma . . . En sådan lär emellertid finnas på Hässelby egor i en hage ej långt från gränsen till ofvannämnda by. Denna kan möjligen vara densamma, som den ofvan såsom förlorad omnämnda.» I *UFT* h. 24 (1905), s. 96 återfinnas dessa uppgifter. Där tillägges: »Denna sten är dock ej af oss [=Ambrosiani och Efvergren] påträffad.» Icke heller under runinskriftsinventeringen i Uppsala län 1942 kunde någon runsten uppspåras på de angivna platserna.

1125. Krogsta, Tuna sn.

Pl. 112, 113.

Litteratur: B 581, L 2055. J. Bureus, *F a 6* s. 2, s. 45, s. 189 n:r 122 (Rhezelius), *F a 10:2* n:r 121; J. Rhezelius, *Monumenta Uplandica* (*F c 6*), s. 199 (tryckt i *UFT* h. 32, 1915, s. 58), *F l 1* n:r 6; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 116; P. Tham, *Anteckning år 1807* (i *Liljegrens Samlingar R N T R* 1, ATA), *Iduna* h. 7 (1817), s. 183 noten; J. G. Liljegen, *Anteckning* (ATA); W. C. Grimm, *Ueber deutsche Runen* (1821), s. 173, s. 174 t., s. 177 f., s. 180 f.; Finn Magnusen, *Runamo og Runerne* (1841), s. 336 f.; P. A. Munch, *Undersøgelser angaaende Danmarks ethnographiske Forhold i de ældste Tider* (i: *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1848), s. 288 noten [=Samlede Afhandlinger 1 (1873) s. 469 f.]; C. Säve, *Brev till G. Stephens den 1—4 sept., 27 okt. 1861, 5 okt. 1868, 17 och 19 april 1869* (ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse för år 1866* (ATA); G. Stephens, *ONRM* 1 (1866—67), s. 184 f., *Candidat L. F. A. Wimmer om de oldnordiske Runeindskrifter* (i: *Aarbøger* 1867), s. 215, *ONRM* 2 (1867—68), s. 951, 966, 967, 969, *ONRM* 3 (1884), s. 31, 452, *ONRM* 4 (1901), s. 81 f., 95, *Handbook of the ONRM* (1884), s. 14, 237; H. Hildebrand, *Berättelse om en resa i östra Upland* 1868, s. 19 (ATA); S. Bugge, *Bidrag til Tydning af de ældste Runeindskrifter* (i: *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* h. 7, 1867), s. 219, h. 8 (1868—69), s. 167—172, *Lidt om de ældste nordiske Runeindskrifter sproglige Stilling* (i: *Aarbøger* 1870), s. 215 f., *Bemærkninger om Runeindskrifter på Guldrakteater* (i: *Aarbøger* 1871), s. 197, 210, *To nyfundne norske Rune-Indskrifter fra den ældre Jernalder* (i: *Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania* 1872), s. 327, *En i Norge funden Spænde med Runeindskrift fra Mellemjernalderen* (i: *Aarbøger* 1878), s. 67, *Runestenen fra Opedal i Hardanger* (i: *ANF* 8, 1892), s. 6, *NIæR* 1 (1891—1903), s. 30 not 1, 128 f., 132 f., 145, 148, 371, 380, *NIæR Indledning* (1905—1913), s. 17 f., 67, 207 f., *NIæR* 2 (1917), s. 527, *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 176, 186; Konr Gislason, *De ældste runeindskrifter sproglige stilling 2* (i: *Aarbøger* 1871), s. 365; L. F. A. Wimmer, *De ældste nordiske Runeindskrifter* (i: *Aarbøger* 1867), s. 54, *Navneordenes bøjning i ældre dansk* (1868), s. 46, *Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden* (1874), s. 93, 132, 137, 181, *Die Runenschrift* (1887), s. 99, 149, 155 f. (noten), s. 160, 163, 171, 212, 218 (noten), s. 303; *UFT* h. 1 (1871), s. 73 f., h. 5 (1876), s. 98; D. H. Haigh, *Notes in illustration of the runic monuments of Kent* (1872), s. 211 f.; L. F. Leffler, *Om v-omljudet af ž, ž och ei i de nordiska språken* (i: *Uppsala universitets årsskrift* 1877), s. 85 not 2; R. Heinzel, *Über die Endsilben der altnordischen Sprache* (i: *Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften*, Bd 87, 1877), s. 368, 478 (särtrycket s. 28, 138); A. Noreen, *Små grammatiska och etymologiska bidrag* (i: *ANF* 1, 1883), s. 154 (noten), *Altisländische und altnorwegische Grammatik*, 1. uppl. (1884), s. 107, 192, 2. uppl. (1892), s. 156, 260, 3. uppl. (1903), s. 215, 339, 4. uppl. (1923), s. 246, 382; F. Burg, *Die älteren nordischen Runeninschriften* (1885), s. 104 f.; E. Brate, *Runologiska spörsmål* (i: *VHAAkad:s Månadsblad* 1886), s. 6, 8; R. C. Rasmussen, *Stenene fra Möjbro, Gommor, Einang, Stenstad og Krogstad* (1887; hektograferad

broschyr); R. Henning, *Die deutschen Runendenkmäler* (1889), s. 147, 148; A. Blomberg, *Beskrifning till kartbladet Alunda* (1889), s. 39; S. Ambrosiani och W. Efvargren, *Fornminnesinventering inom Tuna socken år 1892* (ATA); Th. v. Grienberger, *Beiträge zur runenlehre* (i: ANF 14, 1898), s. 117 f.; S. Ambrosiani, *Fasta Fornminnen i Tuna socken* (i: UFT h. 24, 1905), s. 95; O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta åren 1899, 1900 och 1901* (ATA), *Om runskriftens härkomst* (i: Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala förhandlingar 1904—1906), s. 28, *Anteckningar* (UUB), *Reseberättelse 1904* (ATA), *Upplands runstenar* (i: Uppland, bd 2, 1908), s. 450, 451, *Upplands runstenar* (1913), s. 2 f., 4, *Runorna* (Nordisk kultur, bd 6, 1933), s. 29, 40, 45, 68, 76, *Möjbro-stenen* (i: Fornvännen 1949), s. 307; *Östhammars Tidning* den 10/11 1905; K. Ahlenius och A. Kempe, *Sverige* 4 (1909), s. 771; Alexander Jóhannesson, *Grammatik der urnordischen Runeninschriften* (1923), s. 10, 15, 22 f., 38, 55, 60, 95 f.; O. Ericson, *Några äldre runinskrifter, grekiska-latin-hebreiska på Charnay-spännets, Krogsta-stenen, Köslin-ringen* (1923), s. 14 f., *Runminnesmärken från äldre tid* (1954), s. 29 f.; O. Lundberg, *Krogsta-stenen* (i: UFT h. 40, 1925), s. 54—55; C. J. S. Marstrander, *De gotiske runminnesmerker* (i: NTS 3, 1929), s. 143, 144, *Opedalstenen* (i: NTS 3, 1929), s. 180 f., 182 n., 183 n., *Tunestenen* (i: NTS 4, 1930), s. 304, *De nordiske runeinskrifter i eldre alfabet 1* (i: Viking 1952), s. 270 f.; A. Nordén, *Från Kivik till Eggjum* (i: Fornvännen 1934), s. 102 f.; W. Krause, *Beiträge zur Runenforschung 1* (i: *Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft* 1932), s. 70 f., *Was man in Runen ritzte*, 1. uppl. (1935), s. 19, 2. uppl. (1943), s. 25 f., *Runeninschriften im älteren Futhark* (1937), n:r 70; H. Arntz, *Handbuch der Runenkunde* (1935), s. 135 f., 265 f., 2. uppl. (1944), s. 68, 70, 142, 211; H. Arntz och H. Zeiss, *Die einheimischen Runendenkmäler des Festlandes* (1939), s. 13, 26, 150; K. Reichardt, *Runenkunde* (1936), s. 68 f.; S. Agrell, *Die Runen auf dem Stein von Krogsta* (i: *Mélanges linguistiques offerts à M. Holger Pedersen* 1937), s. 334 f.; V. Jansson i ANF 56 (1942), s. 336; S. B. F. Jansson, *Runinskriftinventering i Uppsala län 1942* (ATA); B. Bergman, *Uppländsk run- och bildstensristning* (1948), s. 11 f.; W. Holmquist, *Ryttaren från Möjbro* (i: Fornvännen 1952), s. 254 f.; K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte* 2:2 (1953), s. 130; H.-Fr. Rosenfeld, *Der Runenstein von Krogsta und das nord- und westgermanische Demonstrativpronomen „dieser“* (i: *Forschungen und Fortschritte*, Bd 29, Heft 6, Juni 1955, s. 172 f.).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10:2; återgiven i ONRM 1 och i *Handbook of the ONRM*); Rhezelius, teckning (i F c 6; återgiven i UFT h. 32, 1915, s. 58), teckning (i F l 1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i *Peringskiölds Monumenta* och B 581; återgivet av Grimm i a. a. tab. VI, av Finn Magnusen i a. a. tab. VIII, i UFT h. 1); J. Nordenfalk, teckning 1858 (i ONRM 2 och i *Handbook*); C. Säve och N. Linder, kalkering 1869 (i ONRM 3 och i *Handbook*); K. A. Hagson och Ph. Löfgren, teckning (i ONRM 3); foto i ATA (återgivet av Krause, Arntz, Reichardt, Agrell m. fl.); von Friesen, foto 1925 (i UFT h. 40); O. Thunman, teckning (i *Uppsala Nya Tidnings* julnummer 1933, s. 14); B. Bergman, foto 1948; Marstrander, foto 1951.

Krogstastenen står rest i ett gravfält, nu använt som beteshage, 200 m. S om Krogsta n:r 2, 30 m. V om vägen Krogsta—Tuna kyrka, 160 m. V om järnvägen Faringe—Gimo. Runstenens plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Alunda».

Den plats där runstenen står är märklig. Gravfältet, som sträcker sig i NNÖ—SSV, mäter 100×80 m. Det består, enligt Riksantikvarieämbetets inventering av fasta fornlämningar år 1952, av omkring 25 fornlämningar: en hög, en stensträng, en stor terrassliknande, rund stensättning (18 m. i diameter) samt ett 20-tal mindre, runda, fyllda stensättningar. Den stora, terrassliknande stensättningen ligger 30 m. SV om runstenen, strax V om en vattensamling. Såväl N som S om stenen finnas runda stensättningar av ålderdomlig typ. 7 m. Ö om runstenen löper i nord—sydlig riktning en kraftig stensträng, som möjligen antyder, att platsen ursprungligen har varit inhägnad. Fornminnesområdet är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Tuna» (1954).

Krogstastenen omgives nu av fem smärre stenar; åtminstone de tre södra av dessa äro emelertid av allt att döma ditsatta, då stenen återupprestes på 1860-talet.

I likhet med Möjbrostenen (U 877), Upplands andra urnordiska runsten, har Krogstastenen länge varit känd av fornforskningen. Både Bureus och Rhezelius ha undersökt och avbildat ristningen. Enligt Bureus, som granskade Krogstastenen den 7 maj 1594, fanns den »Widh Krogstadh i Tuna S.» (F a 6); på teckningen i F a 10:2 anger Bureus platsen på samma sätt: »Vidh Kroghstadh i Tuna S: i Vpland». (Bureus kallar runorna »Literæ Jgnoratæ»; se F a 6, s. 2.) Rhezelius: »Wid Krogstadh hos småhögarne» (F a 6); *Monumenta Uplandica* (F c 6): »Denne Sten står sönan Krogsta i gårdet widh småhögarne, mörkblå sten.» F l 1: »Tuna Sochn. J Krogsta gårdet widh Småhögarne». I *Ransakningarna* 1667—84 omtalas egendomligt nog icke Krogstastenen. Däremot finnes en uppgift, som i detta sammanhang har ett visst intresse: »J Krogsta gårdhe finnes een

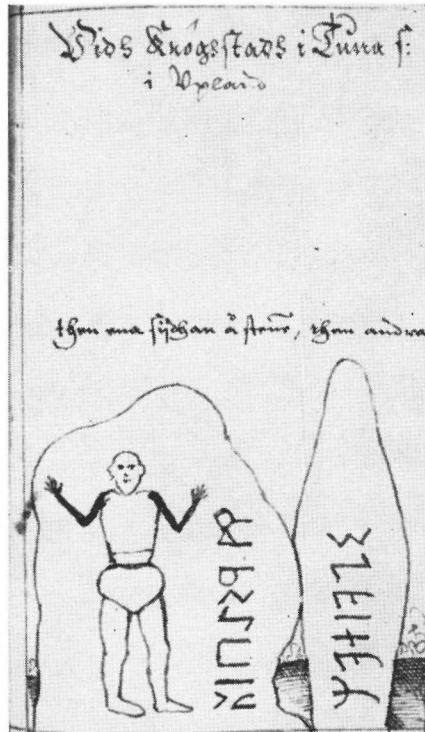

Fig. 429. U 1125. Krogsta, Tuna sn.
Efter teckning av Bureus i F a 10:2.

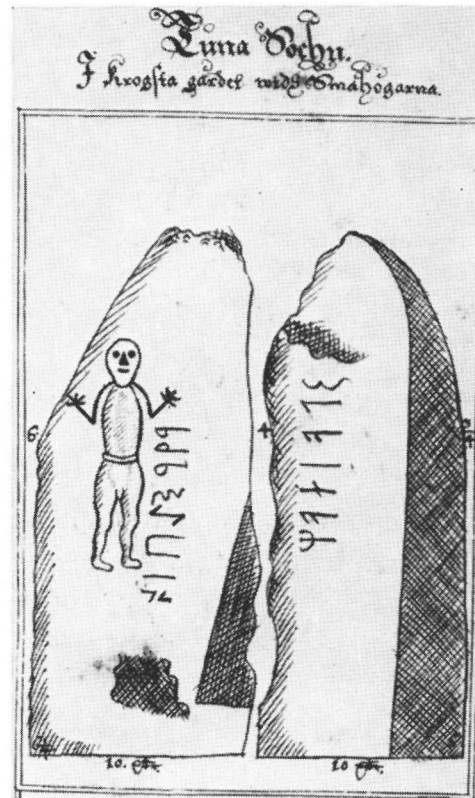

Fig. 430. U 1125. Krogsta, Tuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i F 1 I.

Kiälla, uthj hwilken dhee hafwa offrat sigh tilhiälp». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Krogesta i tuna sochn» (B 581: »Krogesta»; L 2055: »Olands härad, Tuna socken, Krogesta»). I *Monumenta* antecknas också, att ristningen består av »will runor och en Jätte».

Den tidigaste av mig kända utförligare beskrivningen av Krogstastenen och dess plats har lämnats av Johan Nordenfalk. Hans beskrivning, som är daterad »Gimo bruk d. 10 September 1858» återgives i sin helhet av Carl Säve i ett brev till G. Stephens den 1—4 sept. 1861. I detta brev, där bl. a. det tillämnade verket »The old Northern Runic inscriptions» diskuterades, skriver Säve: »Som Du vet så finnas eller hafva funnits icke långt från Uppsala tvänne runstenar med gotiska inskrifter, d. v. s. med s. k. Angel-Saxiska runor, nämligen . . . vid *Möjebro*, nu *Möjbro*, i Hagby socken, 1½ Sv. mil V. S. V. från Uppsala, . . . samt vid *Krogstad*, uttalas nu *Krocksta*, i Tuna socken, 3½ mil N. O. från Uppsala.» Möjbrostenen var, då brevet skrevs, försvunnen.¹

¹ Den återfanns av Säve strax efteråt, den 8/9 1861. Han meddelar Stephens den glädjande nyheten i ett brev den 27/10 1861: »*Möjbro-stenen* har jag varit så lycklig att återfinna! Celsii anvisning var riktig, att 'han var flyttad från *Möjebro* till en prestegård'. — Men hvilken? Jo, jag fann honom i *Hagby* prestegård (i samma socken ligger också *Möjbro*, fordom *Möjebro*, ½ mil från prestegården — så långt har man släpat den tunga stenen . . . Nå väl, jag fann min dyrbara sten liggande vid brunnen, lagd just framför boskapens vattnings-ho, så att alla gårdens oxar, kor, och framför allt hästar med deras järnskodda hofvar, nu omkring 130 år, troligtvis, just stått på stenens rätsida och gjort sitt till att utplåna skriften. Lyckligtvis är stenarten en ytterst hård, röd granit, så att han lidit mindre, än man skulle tro. Dock var det mig omöjligt att nu läsa inskriften (den befriades välvilligt från all gödsel!). Stenen blir nu rest; men jag lär ej kunna få läsa honom förr än i vår. Så mycket har jag dock med full visshet sett, att *Bautils figur* är den rätta . . .»

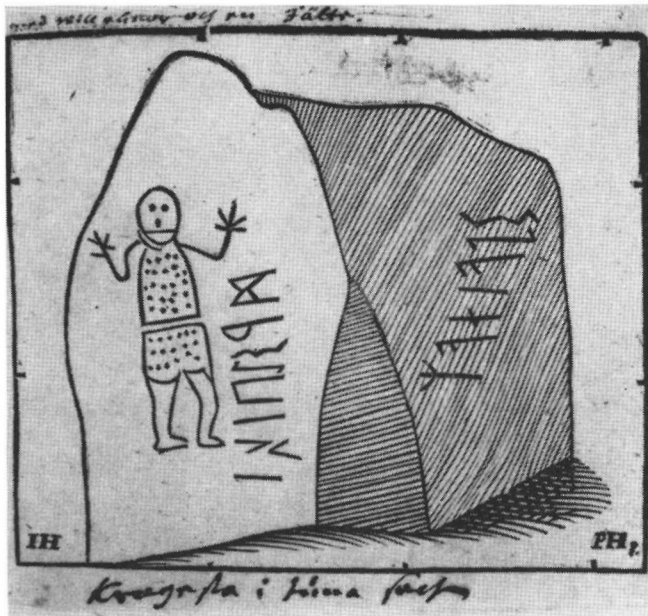

Fig. 431. U 1125. Krogsta, Tuna sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 581).

ligger ungefär i spetsen af en liksidig triangel, hvars båda andra hörn utgöras af Nämndeman Anders Janssons gård (B)¹ och hans väderqvarn (C)¹. — Vid min ankomst till stället, d. 9 Sept. 1858, låg runstenen kullfallen åt den sida, på hvilken den mesta ristningen finnes, hvarföre han omhvälfdes.» Efter en detaljerad beskrivning av själva stenen (se nedan s. 482, not 2) fortsätter Nordenfalk: »'Flere hundrade' lass sten äro i senare tiden bortförda från åsens sidor. Man hade äfven tänkt på att taga 'stenen med Gubben', men dels ligger han i en grop, dels 'va'en för svår' (lyckligtvis!). Hoppoms, att mina varningar mot den, af markens egare, yttrade afsigten, att, sedan stenen blifvit uppställd, 'hugga opp figurera' (!!), tagit skruf!»²

Den av Nordenfalk antydda tillämnade resningen av Krogstastenen blev tydligen icke av. Vid Dybecks besök åtta år senare låg stenen fortfarande omkull. I sin reseberättelse för år 1866 skriver nämligen Dybeck: »I Tuna socken lät jag resa å en höjd i gärdet söder om Krogstads by en fallen och i jorden något sunken sten med 'urnordiska runor' . . . Höjden, der han varit och ännu är, eger åtskilliga orediga stensättningar, hvilka borde till sitt inre undersökas. De töra icke varit annat än mindre stenrör.»

H. Hildebrand besökte Krogsta under sin resa i östra Uppland år 1868. Han skriver i sin

¹ Se fig. 433.

² I fortsättningen beskriver Nordenfalk några andra fornminnen i Krogstas grannskap: »I närheten af Krogsta sågos förofrigt af fornmärken blott i en hage, straxt i NO. från byn och å andra sidan om gärdet, 2^{ne} temmel. stora *ättehögar* (D); den ene, hvaröfver en gårdesgård går, nästan öfver allt belagd med halfstora kullerstenar, den andra är sedan lång tid urgräfvnen. Båda synas från byn. — Knappt 100 alnar från dessa, ligga (i samma hage) i den s. k. 'Kyrkbacken', 5—6 större runda stenrösen, hvilkas läge och stenar tydligt nog utvisa, att de äro hopkastade från åkrarna. Samma städes finnas äfven på backslutningen 2^{ne} något irreguliera sträckningar (muremningar?) af stora stenar . . . En sägen går om ofvannämnda stenrösen, att 'Kyrkbacken' först varit utsedd till plats för Tuna kyrka, men most öfvergifvas, då trollen oupphörligen nedrefvo hvad som byggdes. Stensamlingens utseende, mossväxt, samt de antydningar till concentriska ringar, som sporas i läggningen af åtminstone en, tyckas utvisa, att de dock ej varit stenuplag för någon byggnad el. dyl., utan hällre framförts med något ändamål i och för sig, t. ex. utkastade stenkummel, förstörda vårdkasar, el. dyl.??»

Säve fortsätter: »Den andra Gotiska Uppvea-stenen, Krogstadsstenen . . ., finnes deremot lyckligtvis i behåll. Jag har väl icke sett honom sjelf, men [en] fullt pålitlig person Baron Johan Nordenfalk, Phil. Doct., har sett och aftecknat honom sådan han nu är, och jag sänder Dig hans ritning och noggranna beskrifning.» Platsen för runstenen anges av Nordenfalk på följande sätt: »Krogsta el. Krogsta (uttalas Kroksta) by . . . ligger ej fullt $\frac{1}{4}$ Sv. mil från Tuna kyrka, omkring $\frac{1}{2}$ mil (landsvägen) från Alunda kyrka, $5\frac{1}{2}$ fjärdingsväg ($1\frac{3}{8}$ mil) från Hofs gästgifvaregård och till venster om den väg åt Edinge gästgifvaregård, som mot öster utgrenar sig från stora landsvägen mellan Hof och Hagberga. Aftagsvägarne äro först vid Häcklinge till höger och sedan vid första vägskelet vid Börsta till venster. Runstenen (A)¹ — af temmel. finkornig grå granit — finnes på en mindre stenbacke, tvänne bösshåll något i söder från boningshusen. Stället

reseberättelse: »Icke långt från kyrkan ligger Krogsta, å hvars gärde den märklige runstenen med de gamla runorna nu är rest. Kring stenen äro fyra smärre stenar reste; en af dem var tydligen nyformad, huruvida alla blifvit ditsatte, då Rickard Dybeck år 1866 reste runstenen, känner jag icke.» Efter en redogörelse för inskriften fortsätter Hildebrand: »Då denna viktiga runsten sålunda liden, såsom det synes, af vädrets inverkan och antagligen kommer att lida ännu mera, vore det kanske skäl att låta inflytta honom till museum. Han är icke

så stor, att transporten till Uppsala (3½ mil) kan vålla några svårigheter. Om man endast på stället antyder platsen, från hvilket stenen är tagen, kan ej gerna någon vetenskaplig olägenhet vållas genom flyttningen. — Dybeck talar om svaga spår af grafvar å kullen invid stenen. De voro så omärklige, att jag icke ansåg det vara mödan värdt, att försöka någon gräfnig.»

I *ONRM* 3 (1884) meddelar Stephens, att K. A. Hagson, Linköping, hade lämnat honom följande upplysningar om Krogstastenen och dess plats: »This Krogstad (locally pronounced Kroksta) block is south of the Regimental Drummer's homestead, on a rising ground now partly ploughed up. It is in Tuna Parish, Oland Härad, and (having fallen) was eft-raised about 1868 by the farmer of the land, Karl Erik Jern. A very ancient stone rampart stretches about 430 feet, north and south, not far from the east side, from 2 to 3 feet high and 5 feet broad where least ruined. South of the rune-bearer is a stone-setting, and southwest was once a high grave-mound, now nearly leveled but not yet opened. Still further west is another barrow 25 feet in diameter, nearly 2½ feet high; south of this is a third how.» — I *Beskrifning till kartbladet Alunda* upptages endast Krogstastenen bland de inom bladområdet förekommande runstenarna: »S. om Krogsta en runsten med nästan utplånade runor.» — Fornminnesinventering inom Tuna socken år 1892: »På Krogsta gärde SV om byn finnes en runsten med runor af äldre runraden». I *UFT* (1905) skriver S. Ambrosiani: »På Krogsta gärde SV om byn är en runsten rest. Den har legat omkull, och således står den ej på sin ursprungliga plats. Ett senare påfund är enligt min mening de 4 mindre resta stenar, som stå en i hvarv hörn af den kvadrat, hvars midt intages af runstenen. Stenen är ristad på 2 sidor . . . Runorna äro stora och tydliga utan inramning af något slag.»

Östhammars Tidning den 10/11 1905 innehåller en artikel om »Runstenen vid Krogsta i Tuna». I artikeln, som har författats av Carl Silwer, finnas också några uppgifter om stenens plats. Författaren talar om »grafplatsen, på

61-547487. *Upplands runinskrifter.*

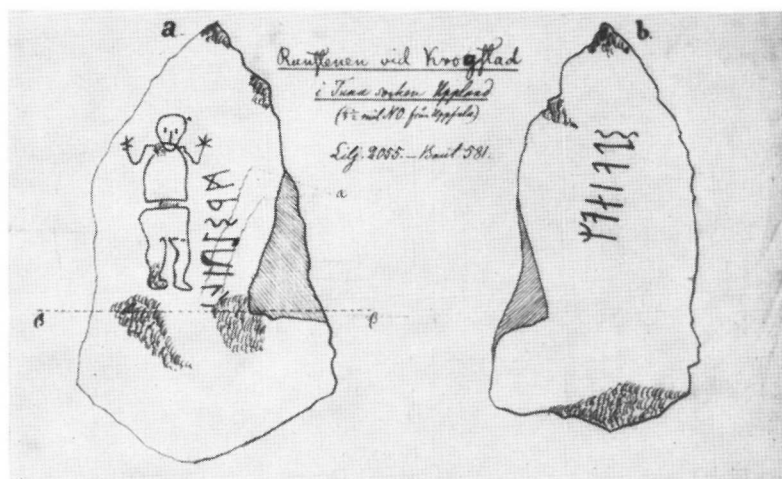

Fig. 432. U 1125. Efter teckning av J. Nordenfalk år 1858.

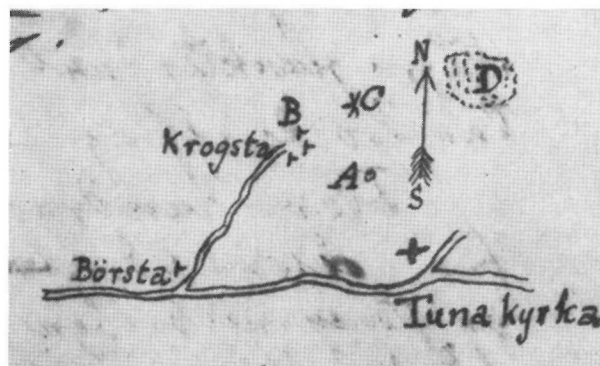

Fig. 433. U 1125. Krogsta, Tuna sn. Kartskiss av J. Nordenfalk år 1858.

hvilken runstenen i fråga är rest jämte en rad stenar, som påminner om en mängd sammanhopade grafvar eller rättare grafstenar. Denna rad mätte, ehuru vid ändarna förstörd, en längd af ej mindre än 170 meter. Måhända har här i fordom tid varit ett hof (= tempel) eller vi (= helig plats) med runstenen och dess människobild som föremål för gudomlig dyrkan. Märkligt är, att såväl den långa stenraden som runstenens framsida med sin gudabild(?) bägge vetta mot öster¹, hvarför det ej är omöjligt att här stått ett soltempel med offer till solguden för de dödas frälsning. Bilden å runstenen tycks med sina uppräcktade händer föreställa guden(?) eller den dödes ande hälsa den uppgående solen med tacksägelse, lof och bön. Det må kanske jämväl nämnas, att runstenen är i hvarje väderstreck omgifven af en mindre, trekantig sten, som tillsammans bilda en kvadrat. — Att stenen intill våra dagar blifvit bevarad torde utan tvifvel bero på dess tresidiga, för grundstenar olämpliga karaktär», fortsätter Silwer. »Baksidan är nämligen genom en på midten gående spetsig ås delad i tvenne hälfter. Måhända har ock bildens upplyftade händer i förra tider fattats som ett hot och därför afskräckt från anfall därå, för att nu inte rent af anse, att folket i trakten varit så upplyst, att de just för bildens och de ovanliga runornas skull skonat stenen från hvarje vandalisering. — Slutligen vill jag påpeka det *centrala läge* som den höjd intar å Krogsta — och de omgifvande slätterna, på hvilken runstenen är rest» . . .

Krogstastenens nuvarande plats är utan tvivel den ursprungliga. Däremot torde det kunna fastställas, att ristningsytorna nu äro vända på ett sätt, som icke är ursprungligt. Då Nordenfalk undersökte ristningen år 1858, låg stenen omkull med den figurristade sidan nedåt, »hvarföre han omhvälfdes». Nordenfalk måste då ha välvit stenen åt höger, varvid båda ristningsytorna blevo åtkomliga för undersökning. I detta läge har han lämnat stenen. När Dybeck sedan låter resa den, har den figurristade sidan kommit att vetta åt SÖ och den enbart runristade sidan åt N. Av allt att döma har sålunda figursidan ursprungligen varit vänd åt S och den runristade sidan åt NÖ. Detta bekräftas av Rhezelius' uppgift i *Monumenta Uplandica*, att den figurristade sidan har stått »versus meridiem» och den andra sidan »versus, int. sept et orien».

Grå granit. Höjd 1,70 m., figursidans bredd 0,85 m., högra sidans bredd 0,68 m. Inskriften är kraftigt huggen med breda, i kanterna oskarpa linjer. Runornas storlek är 13—20 cm. Figuren är 83 cm. hög. Ristningen är i stort sett fullt tydlig. Huggningstekniken är av samma art som på Möjbrostenen (U 877). Nedtill på figursidan finnes en stor flagring, som har skadat de nedersta runorna på denna sida samt figurens högra ben och fot. Inga ramlinjer finnas.²

Inskriften, läst uppifrån och nedåt³, lyder:

mws↓eij -
5
s↓ainar
10 15

¹ Stenen står emellertid icke nu vänd så som den ursprungligen stod; se nästa stycke.

² Johan Nordenfalks beskrivning från 1858 har följande lydelse: »Afbildningen i Bautil är, hvad först och främst stenens form vidkommer, föga trogen, och visar dessutom, som vanligt blott den del, som vid afritandet stod ofvan jord. Stenens hela höjd är $3\frac{1}{4}$ aln och sidornas bredd $1\frac{1}{4}$ till $1\frac{3}{4}$ aln. Hans form i genomskärning, på midten, liknar vidstående triangel, då *a* och *b* äro de ristade sidorna. Enär vinkeln *ab* är ganska spetsig, kunna de båda ristade sidorna naturligtvis icke (såsom på figuren i Bautil) ses på en gång. Bautils figur är derföre med flit gjord på detta sätt för att undvika behovet af tvänne figurer. — Hvad inristningen vidkommer, så tyckes de 5—6 tum höga, samt temmeligen tjocka eller djupt inhuggna run-mynderna, vara riktigt lästa; — och var det blott på deras form och inbördes läge (afstånd), särdeles å figur-sidan (*a*), som några smärre missteckningar anmärktes. — De på figuren i Bautil punkterade ställena äro numera aflagnade. — Den med rödt streckade linien (*β*) [se fig. 432] utmärker den sannolika forna jordytan, och på stenen synas ett par ursprungliga sprickor (*α*). Dessutom synas nu några, trol. i senare tider uppkomna, skrofligheter, t. ex. en på figurens högra axel, vid bältet, på högra foten, samt 2^{ne} större nära under figuren, af hvilka den ena tagit bort hälften af de två sista run-mynderna. Några punkter inuti figuren kunna numera ej upptäckas, utan äro de aflagnade (se ofvan).»

³ Om skriftriktningen se t. ex. L. F. A. Wimmer, *Runeskiftens oprindelse og udvikling i Norden* (1874), s. 132, *Die Runenschrift* (1887), s. 149.

de två stafvarne, ρ icke Π . Den sista runan är tyvärr ohjelpigen förstörd, ty stora flisor äro affalna från nedre delen af stenen och deribland det stycke, å hvilket större delen af den sista runan var huggen och man kan därför icke kontrollera, om hon blifvit å de äldre teckningarne rätt återgifven. På den andra radens andra runa är å ena endan en naturlig grop i stenen hvarigenom runan fått ett något underligt utseende \mathfrak{f} men detta är tydligen endast en tillfällighet. Stenen är full af små gropar, hvilket gör det omöjligt att med någon säkerhet afgöra, om det mellan något runpar finnes en afsigtligen ditsatt punkt.»

Krogstaristningen undersöktes år 1868 av C. Säve och N. Linder.¹ Deras kalkering av runföljderna publicerades av G. Stephens i *Handbook of ONRM* (1884); se fig. 434. Inskriften framträder på denna kalkering på exakt samma sätt som för närvarande. Säve skriver i ett brev den 19/4 1869 till G. Stephens: »Jag tror, jag frågade Dig, om Du skulle vilja hafva en afkalkering utaf min å stenen sjelf tagna afritning af inskriften å den viktiga Krogstads-stenen. Jag sänder härhos denna afritning, som Du kan fullt lita på; — hon har länge legat färdig. Jag reste dit egentl. på Bugges begäran; han var högst angelägen om att få veta, om ej sista runan (l) å första raden kunde vara ett \mathfrak{f} . Men ehuru större delen af mynden försvunnit genom flagan, så är dock toppen lyckligtvis hel och visar ingen lemning af någon qvist, — så vida den icke skulle haft detta utseende \mathfrak{f} , hvilket väl ej är troligt, då runan \mathfrak{f} förekommer 2 ggr i sista ordet, och då | stämmer in med äldre afritningar. Erkänn, att man får ett helt annat begrepp om denna inskrift genom denna afkalkering, än genom en vanlig miniatyr-ritning. Rundragen äro märkvärdigt breda, samt grunda (icke djupa), men tillika särdeles ojämna i kanterna; Och då de äro lika ojämna i bottnen, så ser det verkligen ut som om de icke vore huggna på vanligt sätt med hammar (i högra handen) och mejsel (hållen i den venstra), utan medelst fria slag, inhackade med en hammar eller spets-hacka; ja, snart sagdt, allenast med en hvass flint-hacka eller -sten. Jag vill äfven anmärka, att man nu icke med visshet kan upptäcka de prickar, hvilka synas å »gubbens» öfre

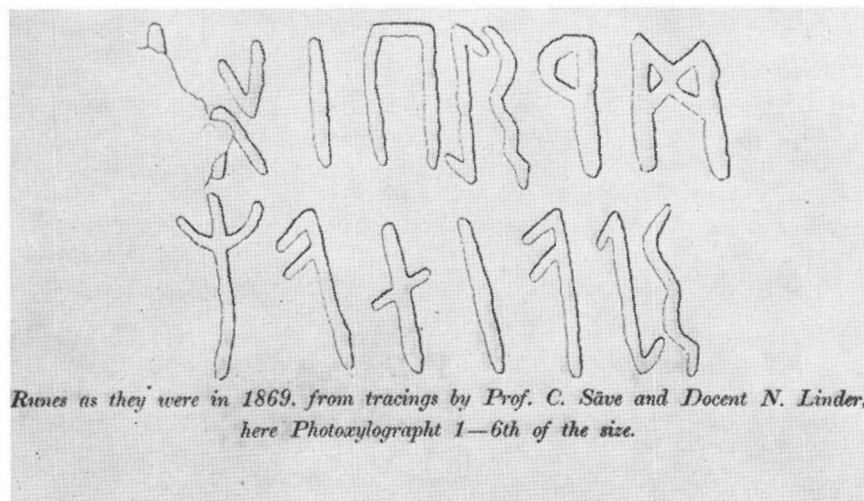

Fig. 434. U 1125. Krogsta, Tuna sn. Efter G. Stephens, Handbook (1884).

¹ I ett brev till Stephens den 5/10 1868 nämner Säve denna undersökning: »Jag har ock, i sällskap med Doc. Linder, granskat Krogstads-stenen, samt tagit en pappers-afritning af hela stenen i dess naturl.^a storlek, samt sändt en slik copia af inskriften till Bugge. Nordenfalks ritning är aldeles riktig. Flagan berör helt litet \mathfrak{f} , men har borttagit mer än 3/4 af slutrunan (l), men lyckligtvis återstår toppen oskadad . . . så det synes, att det ej varit \mathfrak{f} . Vill Du hafva en afkalkering af runorna, skall Du få. Jag gjorde en interessant iakttagelse i afseende på denna inskrift, nl. att runorna icke äro inhuggna på vanligt sätt med hammar och mejsel, utan inhackade directe med fria slag. Detta visar sig derutaf, att dels runorna äro mycket breda i linierna, samt ojämna i kanterna och i bottnen.»

del, och hvilka tagits för att utmärka ringbrynja, ehuru ingenting der är af-flagnadt (deremot är högra benet bortflagnadt från knäet); men att det nu ser ut som att hela ytan (der prickarne tecknats) vore grundt, men ojämnt, borthuggen mellan de omgifvande kant- eller contour-strecken från halsen ned till bältestaden. Dock är jag icke fullt säker på, om icke detta kan bero på senare afflagning (ehuru denna då äfven hade bort anfräta flere andra ställen).»

K. A. Hagson undersökte och avbildade stenen år 1878; även hans teckning återges av Stephens¹ (i *ONRM* 3, 1884; den finnes också i *Handbook*, 1884, s. 237).

Då Sophus Bugge framlade sin första tolkning av Krogstainskriften, utgick han icke från någon egen läsning utan från de i *ONRM* 1 publicerade avbildningarna samt från Säves ovan nämnda kalkering, gjord på Bugges begäran.² Senare har emellertid Bugge haft tillfälle att själv undersöka inskriften. Han redogör i *Niær* 1 (ifrågavarande parti tryckt $\frac{8}{2}$ 1893) för sin läsning av Krogstastenen: »Denne har Indskrift, skreven fra høire, paa to Sider. Den ene Indskrift, som staaer ved Billedet af en Mand, har Runen (ved Skrift fra høire) i Formen J . Her læser jeg efter egen Undersøgelse: $\text{mwsJ} \text{Pi} \text{Jn}$.³ Paa den anden Side (hvor Runen ved Skrift fra høire har Formen J) staaer: sJainar .»

Under sommaren 1900 granskade Otto v. Friesen Krogstastenen. Han lämnar i sin rapport till Vitterhetsakademien följande beskrivning: »Sid. 1. Har till venster en upprätt stående man med uppåtböjda underarmar och utspärrade fingrar. Hans högra ben är genom flagring något skadadt.» I en not tillägger v. Friesen: »Jag har ej kunnat återfinna de fördjupningar på bälten som Stephens och U.F.'s teckning anger». Redogörelsen för inskriften lyder: »Under mannens venstra armbåge börjar en inskrift som löper nedåt stenen och som bör läsas från höger till venster.» Runan 7: »Nedre vertikalstafven något skadad af nedan nämnda flagring.» Runan 8: »Midten af runan h. o. h. försvunnen gm. flagring. Så redan 1858 då stenen aftecknades af frih. J. Nordenfalk . . . Då Bugge efter egen undersökning läser J (på 1880-talet) är detta en felläsning förmodligen föranledd däraf att en hvass kant i den flagrade ytan på ett pappersaftryck förväxlat med en huggen linie. Möjligen synes midt på den flagrade ytan en millimeterbred rest af stafven. Wimmers förmodan Runenschr. s. 218 att man bör läsa $\text{mwstui} \text{JaR}$ strider mot afskalningens ut-

¹ Om denna avbildning lämnar Stephens i *ONRM* 3 följande upplysningar: »I have to thank the Swedish rune-smith Adjunct K. A. Hagson, of Linköping, for the fresh and careful drawings of this stone, as it now stands, here engraved by Herr J. F. Rosenstand. They were made, under the careful supervision of Adjunct Hagson, by his artist, Herr Ph. Löfgren, in 1878, and were communicated to me in October 1882».

² Bugge redogör (i *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* h. 8, 1868—69) bl. a. för de läsningar, som han hade tillgång till: »Også har jeg havt for mig en af forskjellige oplysninger om indskriftens udseende ledsaget nøiagtig tegning i naturlig størrelse, som jeg har professor Carl Säves opofrende velvilje at takke for. — Den side af stenen, på hvilken en brynje-klædt mand eller 'gubben', som almuen efter Säve kalder ham, er tegnet, har følgende indskrift . . . De 3 rette stave i de to første runer stige efter Säve ikke (således som på Nordenfalks tegning) høiere op end kvistenes tilslutningspunkter. De to sidste runer [= 7, 8] er nu tildels aflækkede. Af den næstsidste rune J er en del af den nedre vinkels lodrette stav falden bort, men forøvrigt er dog så meget igjen, at man sér, at de ældre tegninger give runen korrekt. Af den sidste rune I er kun toppen tilbage, men der er ingen grund til her at tvile om de ældre tegningers troskab, da de er så rigtige i alt andet; der kan ikke fra den lodrette stav oventil have udgået nedad mod venstre nogen kvist. Om der efter I oprindelig har været en eller flere runer, kan efter stenens nuværende udseende ikke afgjøres, da alt efter I er aflækket; men det er, som Säve ytrer, ikke rimeligt, da tegningen i Bautil i alt andet er så rigtig.» I en not anmärker Bugge: »Deraf, at sidste I mangler i Bures tegning, tør man vistnok ikke slutte, at der på hans tid var flækket ligesåmeget af som nu, men kun, at stenen dengang stod så dybt, at I var skjult.» Om den andra sidans inskrift, runföljden 9—15, anmärker Bugge endast: »Ved ordets slutning har Säve ikke kunnet mærke nogen prik eller andet slutningstegn.» Slutligen har Säve meddelat Bugge, att runorna icke äro »särdeles dybt hugne, men deres former og runestregernes grænser er overalt tydelige.»

³ Tidigare (a. a. s. 30 not 1) skriver Bugge om sin läsning: »Man har paa Krogstad-stenen læst $\text{mwstui} \text{Ji}$. Den sidste Rune har jeg ved Undersøgelse af Originalen fundet at være n , ikke I . Rune 5 afviger fra u -Runens sædvanlige Form og har ganske samme Form som e paa Opedal-stenen.» Läsningen av runan 8 som n måste betecknas som felläsning; jfr v. Friesens ovan på denna sida citerade uttalande.

sträckning.» Runföljden 9—15: »Sid 2. Äfven här löper inskriften uppifrån nedåt och bör läsas från höger till venster.» Runan 10 avbildas med två bistavar nedtill: »**1** Sic! nedtill 2 bist.» I en av sina anteckningsböcker (förvarade i UUB) skriver von Friesen (den 17/9 1931): »På mannens kropp kunna inga fördjupningar sådana teckningen hos Stephens anger iakttagas: de borde i så fall haft samma djup som ögonen.» — C. J. S. Marstrander (1952): »2. rune i B [= r. 10] er **1**, svarende til **1** i A. Avbildningen hos Krause (under nr. 70, etter optrukket fotografi i SHM) gir feilaktig to nedre kvister til høyre; det dreier seg bare om én steil kvist med en liten naturlig fordypning under i stenen.» R. 7: »Det er ingen forbindende linjer mellom de to vinklene i **1** runen. Av nedre vinkel er det skrå vinkelbenet helt tydelig, svake spor ses også av det andre, vertikale benet. Etter denne runen går en dyp avskalling hvori mulige runer måtte gå helt tapt. Over avskallingen spor av en runetopp eller et interpunksjonstegn i regulær avstand fra siste leselige rune. Deretter kan et par runer være tapt i avskallingen. — Stenen bærer to innskrifter, en på hver av bredsidene, A vertikalt ovenfra ned under mannsfigurens venstre albu, B vertikalt ovenfra ned på stenens bakside; begge i venstrevendt skrift:

A: mws**1**ei**1** . . .

B: s**1**ainar

W. C. Grimm påpekar i sitt arbete *Ueber deutsche Runen* (1821) några allmänna drag i Krogstastens ristning, vilken — i likhet med Möjbrostenen, två blekingska och en norsk runsten — redan till det yttre skiljer sig »sehr bestimmt von den übrigen, im Norden bekanntlich nicht seltenen Runensteinen. Dort ist erstens die Schrift häufig auf mehr oder weniger verschlungene Schlangenbänder gestellt, und folgt ihren Krümmungen, dadurch wird sie zugleich auf beiden Seiten von einer Linie berührt und gehalten . . . Dagegen stehen hier die Runen weder auf Schlangenwindungen noch auch auf Linien, den zweiten uppländischen Stein [= U 877 Möjbro] . . . insofern ausgenommen, als unten, aber nicht oben, eine Linie gezogen ist, die jedoch nicht einmal von dem Fuss einer jeden Rune berührt wird.» Runorna på Krogstastenen äro »ganz roh und schief eingehauen.» Som en andra olikhet mellan de vanliga runstenarna och den grupp, som Krogstastenen företräder, anför Grimm, »dass bei den gewöhnlichen Runensteinen in der Regel fast jedes Wort von dem andern theils durch leeren Raum, theils durch einem oder zwei Punkte, oder ein kleines Kreuz . . . getrennt und unterschieden wird.» I Krogstastenskriften och i de till samma grupp hörande inskrifterna följa däremot »die Buchstaben unmittelbar aufeinander, selbst das Ende des Ganzen ist nicht einmal durch einen Punkt bezeichnet . . . Drittens: die gewöhnliche Runenschrift geht von der linken zur rechten; folgt sie den Schlangenwindungen, so würde sie, wenn man sich diese geradezogen denkt, doch ebenso laufen. Dagegen von unsern Steinen hat der norwegische Bustrophedonschrift, auf den beiden in Upland geht sie völlig von der rechten zur linken, und nur die Blekinger Steine haben wieder die gewöhnliche Ordnung.» Att inskriften går »durchaus von der rechten zur linken . . . , wie auf den beiden uppländischen Steinen, davon habe ich in den gewöhnlichen Runen weiter kein Beispiel entdeckt. Dieser Umstand scheint mir von Wichtigkeit, zumal bei dem hohen Alter, das sich in der Rohheit beider Steine verräth. Denn da sich nicht wohl annehmen lässt, dass die Runenschreiber durch einen bloßen Einfall auf diese Schreibweise gerathen wären, so muss man hier, glaube ich, die Fortdauer einer altasiatischen Sitte anerkennen. — Noch muss ich der Zeichnungen auf den beiden uppländischen Steinen mit ein paar Worten gedenken. Sie sind verschieden von denen, welche auf den gewöhnlichen Runensteinen vorkommen und einer bestimmten, überlieferten Manier folgen. Dort bemerkt man meist arabeskenartige Schnörkel, jenen nicht unähnlich, welche man bei Mahlereien in Handschriften des zehnten und elften Jahrhunderts findet; oder aus den Schnörkeln werden Figuren von Thieren, Drachen, Hunden gebildet, auch wohl menschliche Gestalten hinein verflochten . . . Dagegen die Gestalten auf unsern Steinen sollen natürlich seyn. Von der Rohheit der Figur auf dem uppländ. Stein Nr. 581. [= Krogstastenen] würde sich kaum noch ein Beispiel finden.» Vidare understryker

Grimm, att Krogstastenens form är »so plump als möglich, die Figur darauf gleicht den rohsten Versuchen, die Schrift sogar ist schief eingehauen, wovon ich sonst auch kein Beispiel weiss». Därefter övergår Grimm till att framlägga ett förslag till läsning och tolkning; till detta återkommer jag (strax nedan) vid översikten av de olika uppfattningarna om inskriftens innehåll.

Finn Magnusen upptager 20 år senare Krogstainskriften till behandling i *Forsög til Runamo-Indskriftens palæographiske Udvikling og Forklaring* (1841). Han skriver inledningsvis: »*Wilhelm Grimm* har forlængst bemærket efter de af *Worm* og *Göranson* udgivne Monumenter, at der her i vort Norden gives nogle Indskrifter med et eget Slags Runer, der fuldt saa meget ligne de tyske og angelsaxiske som de nordiske, samt snarere lade sig læse efter de for hine end for disse gjeldende Regler. Han har med Ret indrømmet disse Mindesmærker et særegent og særdeles mærkværdigt Afsnit i hans . . . Værk . . . Af de saaledes ved ham omhandlede Runestene ere to i Up-land», vilka »ere her for os de mærkeligste, da Skriften paa dem tydelig gaaer fra Höire til Venstre. Heri troede *Grimm* at matte erkjende en ældgammel asiatick Skrivemaades Fortsættelse . . . Den ene af dem, som af *Grimm* (især formedelst Tegningens raae Former) ansees for den ældste, findes hos *Göranson* under Nr. 581 [= U 1125].

Det första tolkningsförsöket av Krogstastenens dunkla inskrift göres av Pehr Tham på Dagsnäs år 1807. På ett blad med en bläckteckning av stenen, uppenbarligen en kopia av B 581, har Tham skrivit: »Stenen läses från höger till venster och är af ingen tillförne läst — öfversättning: *Drotvisi* — *Steinem* eller *Steinar* — Ψ. m. misskrifvet för ᚨ. r.»; se fig. 435.¹ Denna Thams »tolkning» meddelas i *Iduna* h. 7 (1817). I en artikel, »Antiqvarisk Anmälan» heter det: »För någon tid sedan har Herr Öfwer-Intendenten och Riddaren Pehr Tham benäget meddelat Idunas Utgifware ett af honom redan den 10 Julii 1814 författadt Antiqvariskt bref, hwilket omständigheterna hindrat honom att, enligt sin första afsigt, tillsända Professorn wid Köpenhamns Universitet, Herr Birger Thorlacius. — Utgifwarne af denna tidskrift omfatta första tillfälle för att anmäla hufwudinnehållet af nyssnämde bref, hwari den äldste af vår tids Svenska fornkännare anført sina tankar öfwer flera wigtiga ämnen för häfdeforskarnes närmare eftersinnande . . . Hr Öfwer-Intendenten war, enligt hwad brefwet vidare innehåller, år 1814 sysselsatt att genomgå alla swärlästa Runstenar i Bautil» . . . I en not meddelas så tolkningen av U 1125: »Den hittills olästa inskriften på Runstenen n:r 581 i Bautil, anser Hr Öfwer-Intendenten Tham innehålla orden: *Drottvisi Steinar*, förutsättande att Runorne böra läsas från höger till wenster, och att Runan Ψ (M), som utgör den sista i inskriften, kommit att inflyta genom misskrifning, i stället för ᚨ (R).»

Några år efter att Pehr Thams »läsning» hade publicerats, framlägger Wilhelm Grimm sin tolkning. I *Ueber deutsche Runen* (1821) skriver han: »Ich lese die erste Zeile neben der Figur: DTHRVISI, das ist, Thórvísi, ein nordischer Name, zu dem ich den ähnlich gebildeten Baulvísi aus der Edda stellen kann. Die zweite Rune ist thurs (TH) und der Laut wäre freilich auf rohe Schreibweise verdoppelt; dass der Halbcirkel oben angehängt ist, wodurch der Buchstab dem lateinischen P ähnlich wird, macht nichts aus, man findet ihn ebenso im Vinje-Monument . . . Dagegen will man eine Vermuthung gestatten, so ist dieser Buchstab die deutsche Rune óthil, welcher der zweite Schenkelstrich fehlt, der sich vielleicht auf einer genaueren Zeichnung fände; dann hätte man aber deutlich: DOR. Merkwürth ist die eigenthümliche Gestalt des R, dessen Hauptstrich oder Stab abgelöst und mit einem Haken oben und unten nach verschiedenen Seiten versehen ist; auf der andern Seite kommt es noch einmal vor, beidesmal als umgekehrte Rune. Ich war anfangs zweifelhaft, ob es nicht zwei Zeichen und das eine die Rune eoh wäre, welcher es vollkommen gleicht; aber aus dem Ganzen folgt deutlich, dass es nur eins ist und nothwen-

¹ Under teckningen har Tham antecknat: »Läsning och öfversättning af N° 361 [=U 877 Möjbro] och N° 648 [=U 1177 Ramsjö] — kan henda en annan gång —»

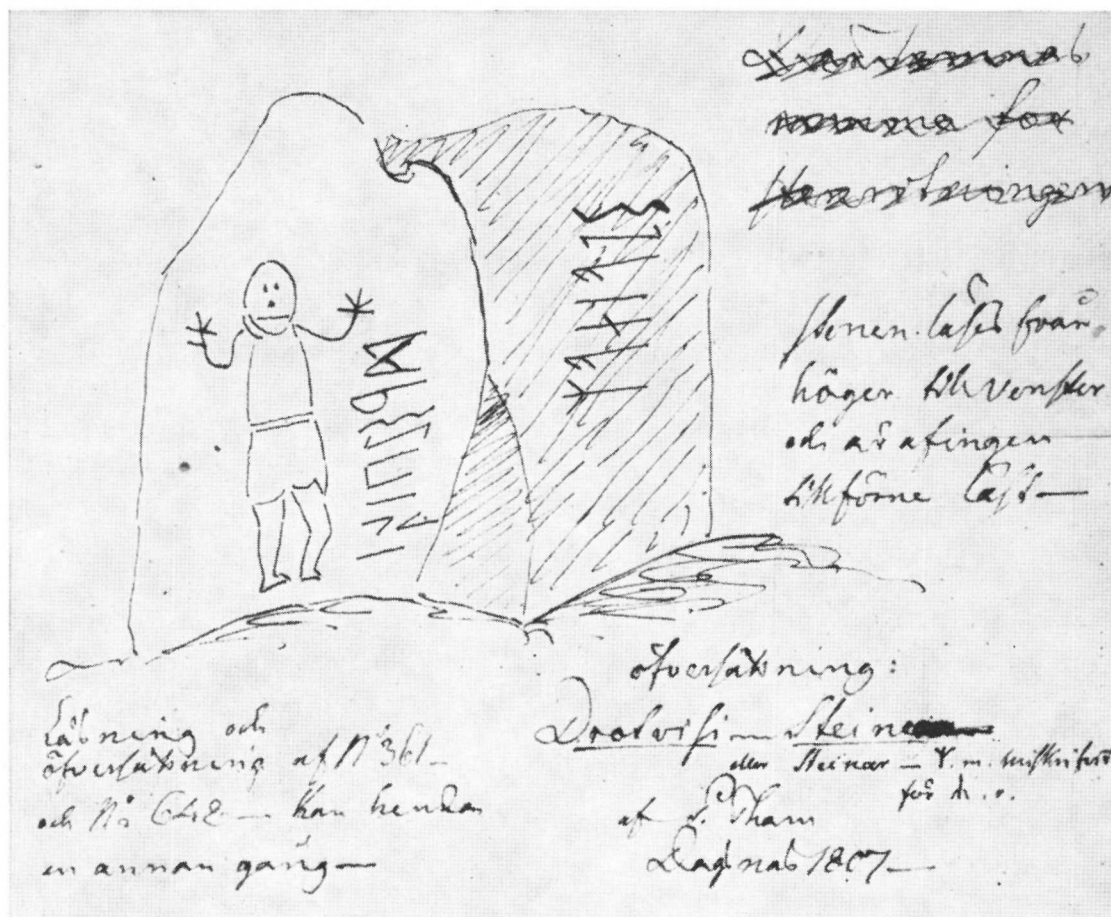

Fig. 435. U 1125. Krogsta, Tuna sn. Efter P. Tham på Dagsnäs. Stenen är avritad efter Bautil.

dig R betyder. Auch die Gestalt des abgesetzten S ist seltsam und ungewöhnlich. Das zweite Wort lese ich: ROINOR, rúnor. Die letzte ist die ýrrune, nur auf den Kopf gestellt . . . und zwar in der Bedeutung von R. Es fehlt, um einen Sinn zu erhalten, das Wort RISTI, grub ein, welches vielleicht auf der dritten Seite des Steins gestanden hat, und das Ganze wäre demnach zu lesen: Thórvísi risti rúnor: Thórvísi grub die Runen ein. Dies ist aber ein häufiger Schluss der Runeninschriften; . . . Rúnir und rúnar sind die beiden richtigern Formen, doch ist auch rúnor häufig, z. B. Bautil n:r 559.¹ Da aber das Zeichen sehr gut für beides, A und O, gelten kann, so dürfte man ohne Anstand auch roinar lesen, oi bezeichnet ú und kommt auch sonst vor. Uebrigens vermute ich, dass wir in diesen Worten nur ein Stück und das Ende der ganzen Inschrift haben, welche vielleicht auf der abgeschlagenen Spitze des Steins stand.»

I Liljegrens *Runurkunder* (1833) finnes ingen läsning av Krogstasstenens inskrift; den upptages där, under rubriken »Med främmande Runarter», som nummer 2055.

Finn Magnusens uppfattning om inskriften avviker på flera punkter från Thams och Grimms: »Jeg har försögt Indskriftens Læsning paa følgende Maade: Den 1ste (eller bageste) Character anseer jeg for en Binderune, sammensat af tre simple Bogstaver, som læses saaledes bagfra |11, altsaa LAI eller LEI; det næste Bogstav er vel det bagvendte Angelsaxiske P (Þ) eller V; de to følgende antager jeg, med Grimm, at betegne tilsammen et R. De 5 næste læser jeg aldeles

¹ Den inskrift som Grimm åsyftar är B 556 (=U 599 Hanunda, Hökhuvud sn).

tydelige 𐌺𐌽𐌺 (*vilti, villti*), hvorved det maa bemærkes, at 𐌺 og 𐌽 ere noget mindre, samt at et 𐌺 sees nedvendt, og 𐌽 ligeledes men tillige bagvendt. Det tredje Ord læser jeg ligesom *Grimm*, med Undtagelse af det sidste Bogstav, som er den tydelige nordiske Rune 𐌺 , — saa at det Hele fölgelig maa læses *roinom*, hvor **R** dog sees i nedvendt Stilling; med min skarpsindige Forgjænger mener jeg, at Ordet er identisk med det sædvanligere *runom*, muelig efter en ældgammel eller dialektisk Udtale. Nogle have antaget, at Ordet *run* kommer af *raun* (der og forhen vel kunde skrives *röin, roin*, efter Udtalen) o: Forsög, samt at Gjærningsordet *reyna* (*röina, roina*), der egentlig betyder at forsöge, undertiden brugtes for *ryna* (*rune*, drive hemmelige eller magiske Kunster, med Spaadomsqviste eller Lodder o. s. v.);¹ . . . Den paa Krogsta Stenen udtrykte Talemaade forekommer i Digtet Odins Ravnesang (*Hrafnagaldr Odins*) i den ældre Edda. Begyndelsen af Qvadet skildrer de forsamlede Asaguders, ved mystiske Varsler fremkaldte, sørgelige Anelser om nærforestaaende rædsfulde Begivenheder. Da hedder det om dem:

Verpir villtu

Vettar runum.

o: Blegnende Væsener (Guddomme)

Forvildede (eller blandede) Runer.»

Enligt Finn Magnusen skulle det alltså på Krogstastenen stå **laivr** (eller **leivr**) **uilltu roinom**. I det första »ordet» ser han runristarens namn. Verbet i satsen, *villa*, »er egentligst *confundere*, og kan saaledes anvendes paa en saadan Handling som at udkaste adskillige samlede Stykker (f. Ex. Kviste, Brikker, Spillekort o. fl.) uden mindste Orden blandt hinanden, for (som det endnu tit skeer af Overtro eller for Morskab) at udforske det Tilkommende o. s. v. Saaledes anvendt maatte Ordet styre Dativ, som her: *villa runum*; — en anden Mening af Ordet er derimod at forvilde, forfalske (*depravare*) netop brugt om slige Skrifttegn, men da styrer Ordet Accusativ og maa hedde: (at) *villa runir* . . . Vil man antage, at 𐌺 her som ofte i de ældste Runeskrifter betegner 𐌺 , og saaledes læser *velti*, kunde dette Ord (vælte, *volvere, volutare*) ligeledes udtrykke den ovenmeldte Sammenblanding eller Kasten af Runekviste, Spaadoms- eller Troldoms Lodder, betegnende virkelige Runer» . . . — Slutligen behandlar Finn Magnusen figuren på Krogstastenen; han anser, att den har ett intimt samband med inskriften. Den »forestiller en Mand med blottet Hoved samt oplöftede Arme og Hænder, altsaa i en andægtig og bedende Stilling. Derved mener jeg, at den tryllekyndige Hedning, som har indridset Indskriften forestilles, i det han fremsiger de Bönner og Besværgelser som hörte til Runernes Blandning og övrige Behandling. — Da Druiderne tilbade eller besværgede Guderne, oplöftede de Hænderne; — de hedenske Germaner og Skandinaver have brugt en lignende Skik og pleiede tillige at blotte Hovedet ved slige Leiligheder. Ved saaledes at fremstille sin bedende Person med den tilföiede Indskrift, hvori hans eget Navn eller Bomärke var anbragt og hans Runer eller foretagne Runetrolddom bevidnedes, har Figurens og Runernes Indhugger formodentlig villet give sine Bönner og Tryllekunster en vedvarende Kraft, samt tillige udbrede sit Rye eller Minde.»

Finn Magnusen oppfattar »dette Mindesmärke fra Hedenold . . . som et Slags Sidestykke til Runamoindekriften, som oplysende Runernes magiske Brug, ved Skriftens bagvendte Retning, til Bönner eller Besværgelser o. s. v.» Han avslutar sin behandling med följande ord: »Krogsta Stenen hörer muelig til de *hörgar* . . ., hvilke Nordens förste kristne Fyrster og Missionärer ellers sörgede for at sönderbryde, som den hedenske Gudsdyrkelses eller Trylleries Levninger.»

I sin viktiga *Undersögelse angaaende Danmarks ethnographiske Forhold i de äldste Tider* (1848) kritiserar P. A. Munch i förbigående Wilhelm Grimms och Finn Magnusens läsningar av Krogstainskriften; han ger också en egen, utan tvivel bättre läsning: »Ved Läsningen af de

¹ Det exempel som anföres från *Njåls saga* på en sådan betydelse av verbet *reyna* är oriktigt.

upplandske Runestene [=U 877 Möjbro och U 1125 Krogsta] forekommer det mig ogsaa, at man har gaaet noget vilkaarligt tilverks. Paa Krogstad-Stenen staar der snarere *mvstuingi* og *stainam*, end *dthrvisi* og *roinor* (Grimm) eller *laivr uilti roinom* (F. Magnusen)».

Nästa i tryck föreliggande tolkningsförslag finnes i G. Stephens' *ONRM* 1 (1866). Redan år 1861 hade emellertid Anders Uppström försökt att finna en mening i inskriften. Hans »lös- ligt framkastade förslag» återfinnes i ett brev, som Carl Säve skrev till G. Stephens den 1—4 september 1861. Säve skriver: »Ehuru det är möjligt, att Du redan både läst och löst denna inskrift, kan jag dock icke afhålla mig ifrån att här meddela Uppströms lösligt framkastade förslag till läsning. Han antager att hela inskriften blott består af 3 ord, och läser från höger till venster, begynnande under figurens venstra armboge: *Evstu Ingi stainam*. Det första ordet *evstu* anser han för hittills obegripligt; men tror dock att det ej är omöjligt, att det är ett verbum, i 3 pl. imperf., samt, kanhända, vara kommet af det ursprungl. Gotiska verbet *aiviskon*, lefva oanständigt, kanske ock: tillfoga skam och nesa, förhåna (jf. *aiviski* n., skam, nesa). Detta verbum skulle i 3 pl. impf. heta Got. *aiviskodedun*, hvilket skulle blifvit sammandraget till *evstu* (bättre vore *evstun*) i likhet med gl. Sv. *söktu*, isl. *sóttu* (*sóktu*), sökte, af Got. *sokidedun*. (Jag för min [del] tycker, att det vore ännu närmare, om man finge antaga ett fornt verbum Got. *aiviskjan*, tillfoga skam eller skada på ett nesligt sätt.) Uppström utgifver icke detta för något annat än en osäker gissning i brist på något bättre. Ett annat förslag uppgaf han också, nl. att detta *evstu* kunde höra till det Forn.-Engl. (Angel-Sax.) *efisian* l. *efesian* to cut in the form eaves, to clip, shear, shave. Häraf är det Sv. äffsing, oftast pl. *äffsingar*, Gotländska äppsingar, m. pl. [man ser af det F. E. *e-fe-s-ian* l. *e-fe-s-i-an*, att ordets rot är EF, från Gotl. synpunkt ÄP (l. ÄPP=ÄP), utan tvifvel af en forn-rot AF, AP, troligen slägt med præp. af, Got. *af*, ab (i *ab'u*), T. *ab*, Lat. *ab*, Grek. *ἀπό*, Sanskr. *apa* & *ava* af, från, bort, jf. Dal. *apa* t. ex. *apa ut skogen*= utrota, rent af-, borthugga all skog]=de öfverblifna ändarne af ränn garnet i en väf, som afklippas. Således skulle *evstu* komma af ett verbum *efsa*, afskära, 3 pl. ipf. *efstu*=de afskuro, nedergjorde. — Det andra ordet *Ingi* skulle vara acc. sg. af ett starkt mask. motsvarande ett Isl. *Ingir*, gen. *Ingis*, acc. *Ingi* (ett sådant ord är dock icke känt, men det kunde finnas), samt ett Got. *Ingeis* (Ulfilas *Iggeis*), gen. *Ingeis*, acc. *Ingi*; eller möjligen har formen varit *Ingveis*, jf. Forntyska *Ingevo* (Ingevoner); således i likhet med isl. *hirðir*, *hirðis*, *hirði*, Got. *hairdeis*, *hairdeis*, *hairdi* m. herde, vaktare. — Det tredje ordet *stainam* är en alldeles fullständig Got. acc. pl. af *stains* m., isl. *steinn*. Denna accusativ-ändelse på *-am* är det enda fullt afgörande beviset för, att inskriftens språk är Gotiskt, ty all känd Nordisk fornskrift har *-um* eller *om*. Äfven i Fornengl. ändar dat. pl. på *-um*, så vidt jag vet. Betydelsen af *Ingi* och *stainam* är, när man anser språket för en Got. dialekt, fullkomligt antaglig och berättigad, äfven från ren och oförderfvad Got. språksynpunkt; men *evstu* åter förutsätter större förändring eller uppblandning af språket. Detta kunde väl dock vara förklarligt nog, om det läte sig antagas, att Goter väl varit bosittande som folk i södra Sverige (Bleking), Danmark och kanske S. Norge, men att de få runstenarne med Got. runor i N. Sverige eller Svithjod (ty hade de ursprungligen varit många, så hade nog flere funnits kvar i 17 årh. åtminstone) deremot blott vittna om att en och annan Gotisk kämpe tagit tjänst i Uppsala-konungens hird och der dött! — Det, som förde Uppström på tanken, att detta *evstu* kunde betyda: de skymfade, tillfogade skam och nesa, behandlade med nesa (af *aiviskon*) eller: de afskuro, nedgjorde, tillfogade skada (af *efesian*, *efisian*) är de anmärkningsvärda prickar eller punkter, med hvilka figuren är liksom öfversållad på den äldsta ritningen. Härmed kan man möjligen på ett visserligen rätt, men dock rätt påtagligt sätt velat antyda, att mannen blifvit stenad till döds. Prickarne betyda då blånaderna, blodmärkena efter stenarne! [Det är onekligt, att detta är ganska fyndigt och alldeles icke osannolikt, särdeles som ännu i våra gamla Landskapslagar det fanns ett sådant nesligt straff, som användes på tjufvar och kallades (Vestgöta Lag.): *at döma til torfs ok til tiæru*, då tjufven med tjäradt

hufvud sprang gatlopp och man kastade torf och stenar på honom (Schlyter). Detta styrkes ock i sin mon af F. E. *torfian*, *tyrfian* kasta, kasta sten, stena; jf. Gotl. *torva til*, slå, dänga till (äfven med bara handen)]. Vårt *evstu Ingi stainam* skulle då betyda: de tillfogade Inger skam och nesa medelst stenar = de stenade Inger ihjäl (nl. på ett nesligt sätt). [Men när man åter ser på ritningen, att mannen liksom är afskuren på midten (emedan kroppens sidolinier upphöra vid det, som man eljest kunde anse för bältet), så kunde det väl ock föranleda antagandet af en öfversättning: de afslogo (skuro af) Inger (på midten) med stenar Detta skulle då förutsätta att *evstu* hörde till *efsian* (efsan, 3 pl. ipf. *efstu*). Äfven det att figuren ligger på ryggen och med utsträckta armar och fingrar tyckes antyda en, som ligger vräkt bort efter en våldsam död. Märkligt nog eger man ännu en annan (mycket yngre) runsten, der en ihjälslagen eller dödad person (qvinna) finnes afbildad på ett alldeles analogt sätt, å en runsten i Thorsåkers kyrka, L. 1055, jf. B. 1097. Tvärs under figuren läste jag: $\text{Y} \text{N} \text{A} \text{I} \text{:} \text{N} \text{I} \text{Y} \text{N} \text{I} \text{A}$ (borde varit $\text{Y} \text{N} \text{I} \text{N} \text{A}$) \times $\text{I} \text{N} \text{N} \text{Y} \text{N}$... Således: Gute drap moder N. Ns. Lilj. & Baut. hafva nl. alldeles oriktigt: Kuni var mupir ... (*Kuþmuntar* hör icke dit).¹ — Ja, här har Du nu Uppströms, af mig stundom inom [] något mer utförda gissningar. Då Uppström först för några dagar sedan hitkom, så moste jag invänta hans ankomst för att höra, om han hade något att tillägga till sin förra förklaring ...; men han hade intet vidar[e] hittat på.»

Krogstastenen figurerar också i ett brev av den ^{27/10} 1861; Säve skriver: »Det träsnidt, Du sändt mig af denna runstens fram-(figur-)sida är alldeles bra, utom deruti att Du, efter Nordenfalks ritning, tillsatt några skuggstreck mellan de 2 linierna som utmärka bältet. Dessa skuggstreck skola alldeles bort; ty Nordenf. har dermed velat utmärka några i senare tider tillkomna skrofligheter, som ej funnos, när äldsta ritningen (Bautils) togs. Slika yngre skrofligheter har han dessutom tillsatt på figurens högra axel, högra fot och ben, samt 2^{ne} stora under figurens fötter (af hvilka den ena borttagit hälften af de två sista runorna. Mannens bälte skall sålunda vara rent och fritt. Kanske betyder det ej ens ett bälte, utan att han blifvit afhuggen tvärt af på midten, hvilket på den tiden var ganska vanligt, och, som bekant är, hände hvar och hvarannan människa. Jag återsänder derföre detta blad. Den andra sidan är fullkomligt bra!»

Då G. Stephens första gången framlägger en tolkning av Krogstainskriften (i *ONRM* 1) föreslår han att uppdelas runföljderna på följande sätt: MWSyOUIGI
SyOÆ IN ÆA.

Denna egenartade »uppdelning» kommenterar Stephens sålunda: »The first line I take to be the name of the buried chief, and suppose in the second the common ellipsis of

HEIT, HIGHT, *was called, was named.*

MWSyOUIGI

SE(= *he, he-was, he-hight*) *IN AYE* (*his-time, while living*).

On these old monuments W is occasionally found for a thick U or O. — The S being older than the R, the name is probably the well-known MEROWINGI. A place called MYRE-INGES-TORP, so called from a settler of that name, is or was found at Tiällmo, Finspongs Härad, East-Gotland; and there is another such homestead, MYRUNGS, in Linde Parish, Gotland».

I fortsättningen behandlar Stephens synnerligen utförligt den brynja, som han, på grund av de runda punkterna på avbildningen i *Bautil*, anser figuren vara iklädd. Stephens menar, att »the ring-like dots on the figure, in all their barbarous roughness, are intended to represent mail-armor; whether ring-mail or chain-mail, and whether interlaced or sewn on to leather or other material, cannot of course be determined.»² — Slutligen behandlar Stephens en annan

¹ Säves läsning och tolkning av Torsåkersstenens delvis svårt skadade inskrift är oriktig. Det bör också framhållas, att figuren icke är »afbildad på ett alldeles analogt sätt»; Torsåkersstenens figur är nämligen icke »afskuren på midten».

² Några dylika runda punkter finnas ej, och ha av allt att döma aldrig funnits, på Krogstastenen figur, varför Stephens' långa brynjeutredning i detta sammanhang är av mindre intresse. I *ONRM* 3 (1884) meddelar f. ö. Stephens själv, efter upplysningar som han erhållit av adjunkten i Linköping K. A. Hagson, att några dylika »ring-like dots on the figure» icke ha funnits på stenen: »The block is slightly pitted, partly from weathering, but *there never have been any dots* (as of chain-mail) on the body».

detalj i figuren, nämligen bältet. Han jämför Krogstastenen figur med de båda männen på den berömda, då nyupptäckta Höggebystenens B-sida (U 664). Stephens skriver: »But what makes this Höggeby piece so valuable is, that *both* the Horse-baiters are cut-in-two at the waist, exactly as the figure on the Krogstad stone.¹ That this has nothing to do with wounds and death is clear, for both the rivals are busy cheering on their steeds. What, then, can be more simple and natural than to regard this gap as a rough-and-ready mark for the Belt or Girdle? That it is so, is not to be doubted».

Stephens anser, att Krogstastenen har ristats »about A. D. 400—500». Höggebystenens bildframställningar tillhöra enligt Stephens ungefär samma tid: »The rude style of both sides distinctly points to nearly the close of the *Early* Iron Age, say the 5th century. But this exactly coincides with the approximate date I had fixt for the Krogstad stone, years before the Höggeby block was turned over.»²

Redan i *ONRM* 2 (1867—68) har Stephens kommit till en helt annan uppfattning av Krogstainskriften. Han vill nu låta sitt egenartade *SyOÆ*, som han hade uppfattat som demonstrativt pronomen, försvinna ur diskussionen: »The *SyOÆ* of the Krogstad stone, should we take the whole of that line as one word, a mansname in the dative — which I now do — *would disappear*. We then get a formula of which we have other examples — *N. N. (nomin.) to N. N. (dat.)*» Stephens uppfattar nu sålunda runföljden 9—15 som ett ord — i den tidigare tolkningen såg han där tre ord — »probably the mans-name SWAIN». Stephens' nya tolkning har följande utseende: *MWSYOUINGI* (? = *MEROWINGI* or ? = *MUSO WINGI*, ? = *MYSING*) *to* — *SYOÆIN* (? = *SWAIN*).»

Också den figurristade sidans runföljd (1—8), i vilken han tidigare såg »the name of the buried chief», uppfattar han alltså nu på ett något annat sätt: »*MWSyOUINGI*, . . . n. s. m., Proper name. — I have never seen this name before, nor do I know how to divide it, whether as *MWSYOU-INGI* or *MWSyO-UINGI*. Judging from its form, it was probably the famous *MERO-VINGE* (which name is mixt up with a mythical legend) in a still *older* shape.» Nu anser alltså Stephens, att runföljden 1—8 innehåller namnet på den som lät resa stenen.

Redan innan andra delen av *ONRM* hade hunnit utkomma, trycktes i *Aarbøger* för år 1867 L. F. A. Wimmers uppsats *De ældste nordiske Runeindskrifter*. Uppsatsen utgör en i allt väsentligt riktig och träffande kritik av Stephens runtolkningar. Krogstainskriften nämnes emellertid endast i förbigående; Wimmer anser, att man i runföljden 9—15 kanske har ett belägg på nominativformen av a-stammen *stainar* (a. a. s. 53, not 3).

Stephens svarade på kritiken redan i samma årgång av *Aarbøger* (1867). Wimmers uppfattning av runföljden 9—15 avvisas med orden: »Når ↓ forandres til ↑, hvorfor da mindre forandre alle de andre bogstaver ligeså vilkårligt?»

I sitt år 1868 tryckta arbete *Navneordenes bøjning i ældre dansk* återkommer Wimmer till den diskuterade runföljden. Han upptager den bland exemplen på a-stammar i nom. mask »med bevaret stammeudlyd . . . : *stain-a-r* o: oldn. *steinn* (Krogstad-stenen)». Om »den anden rune» ¶ anmärker Wimmer, att den »her vistnok er en anden form for ↑». I en not tillägger han: »Ligesom *erilar* (Varnum, Lindholm), *harabana-r* (Varnum), er også Krogstad-stenens *stainar* at opfatte ikke som 'appellativ', men som mandnavnet 'Sten', idet vi i de ældste runeindskrifter ligesom i de yngre *déls* kun har et enkelt navn i nævneform (Bratsberg-, Berga- og Krogstad-

¹ Figurerna på Höggebystenena äro emellertid i verkligheten alls icke »cut-in-two». Stephens utgår från en teckning (av kyrkoherden i Höggeby P. U. Isæus), som på denna punkt är missvisande. I *ONRM* 3 (1884) rättar Stephens, sedan han sett Dybecks teckning, sitt misstag; han skriver (a. a. s. 31) om Höggebystenena, »that the men are not literally 'cut in two', the body-line running along the belt-lines of each.»

² Höggebystenena togs upp ur kyrkgolvet år 1863, varvid den intressanta ristningen på stenens baksida kom i dagen.

stenen...)... *déls* navnet i ejeform, styret af ordet 'sten'... *déls* en længre indskrift..., svarende til den store masse af de yngre indskrifter.»

Senare samma år, alltså 1868, framlägger Sophus Bugge sitt tolkningsförslag (jfr ovan s. 485, not 2). I uppsatsen *Bidrag til tydning af de ældste runeindskrifter* skriver Bugge: »Indskriften har et sjældent runetegn \uparrow \downarrow , hvis værdi det først gjælder at finde. Stephens læser det som yO (d. e. *jo*). I alle optegnelser af den længere rækkes futhark (også på Vadstena-bracteaten, og på Charnay-spænden) findes \uparrow eller \downarrow mellem j-runen (oldeng. *ger*) og p-runen (oldeng. *peorð*); runen heder i oldengelsk *eah* eller *ih*, og dens betydning (*eo*, *i*) har forandret sig noget, eftersom runenavnets form forandrede sig. Men når vi gjengive \uparrow \downarrow på Krogstadstenen ved 'jo' eller 'iu' eller en nærbeslægtet vokal eller tvelyd, vil vi, såvidt jeg tror, få ord af uforklarlig form. — \uparrow \downarrow som tegn for en tvelyd eller selvyd må meget tidlig være gået af brug i nordisk. Deraf at det, som Vadstena-bracteaten viser, blev stående i futharken, følger ikke, at det blev brugt som egentligt skrifttegn. Runens lydvardi sees ikke af dens forekomst på Rökstenen blandt den længere rækkes runer (blandt hvilke \uparrow ikke er) eller i flere bracteatindekrifter; ja disse sidste give os vel ikke engang sikkerhed for, at tegnet fremdeles var egentligt skrifttegn. \uparrow \downarrow forekommer ikke i nogen anden nordisk indskrift, som tydelig indeholder ord, end Krogstadindskriften. Det synes da på forhånd muligt, at overensstemmelsen i form mellem den oldengelske *eah*-rune og den på Krogstad-stenen forekommende er tilfældig og at deres lydvardi er aldeles forskjellig.» Bugge ansluter sig till P. A. Munchs oppfattning, att \uparrow \downarrow skall läsas som t (se ovan s. 489 f.; redan Pehr Tham hade ju läst tecknet så, vilket givetvis var Bugge obekant; se ovan s. 487). Läser man Krogstastenen på sådant sätt, fortsätter Bugge, »kommer der straks former frem, som klinge os bekjendt. \uparrow \downarrow må da være en afændring af \uparrow , en afændring, som rimelig har været indskrænket til et snævrere rum i sted og tid og som senere igjen er forsvunden. En sådan afændring synes ikke meget påfaldende, når vi mindes, at overhoved kvistenes stilling i forhold til runens stav kan forandres meget ved en og samme rune.» Bugge hänvisar i det sammanhanget bl. a. till **a**-runans, **r**-runans och **k**-runans förändrade former. Att den egendomliga ändringen av **t**-runans form endast är belagd på Krogstastenen, »kan heller ikke modbevise läsningen som T; således er jo \downarrow for A hidtil kun fundet på Istaby-stenen, og i den særlig skandinaviske runeskrift sé vi også brugen af flere tegn indskrænket til enkelte landskaber». Bugge läser sålunda inskriften på följande sätt:

**MWSTUINGI
STAINAR**

Hans kommentar lyder: »Da **MWST** er en umulig lydforbindelse, så er det klart, at vokalerne ikke er udtrykte, ligesom i Etelhem-indskr., ved de to første stavelser. Jeg udfylder og deler indskrift a [=runfølgen 1—8] således

M(AI)W(I) STUINGI.

Da 5te runes venstre stav er noget krum, læser jeg runen med tidligere fortolkere som U, ikke som E, uagtet den ligner \square , der på Torsbjerg-dopskoen og vistnok også på Dalbysmykket bör læses som E.»

Bugge anser, att figursidans inskrift innehåller namnet på den döde. Att »dette er et mandnavn, gjøres allerede sandsynligt deraf, at denne indskrift står på samme side som billedet af en brynjeklædt mand. I **STUINGI** sé vi let et patronymicum, jfr. **HOLTINGAR**; og da den afdöde vistnok må have været en mand, må nominativformen være **STUINGAR**. Dette kan være dannet af et navn **STUA**, stamme **STUAN**, ligesom **HOLTINGAR** af **HOLTA**, stamme **HOLTAN**.¹ Detta **STUA** kan

¹ Denna oppfattning hade Bugge gett uttryck åt redan i föregående årgång av *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* (h. 7, 1866—67, s. 219). Bugge framhåller, att man icke endast på Gallehushornet, utan »ogsaa i andre af Indskrifterne i den ældste Runeart (Istaby, Krogstad, jfr. Reistad) har Eksempel paa Anvendelse af et Patronymicum istedenfor den i almindelig Oldnordisk brugelige Udtryksmaade med *sunr*, hvortil Faderens Navn er föiet i Genitiv.»

være d. s. s. got. *staua* masc. en dommer; ti til got. *au* foran *a* svarer i andre germanske tunge-mål reguleret *ū* . . . Da hovednavnet må have samme kasusform som det dertil hørende patronymicum, så udfylder jeg **MAIWI**. Dette forklarer jeg af en stamme **MAIWA**, nomin. **MAIWAR**; det er samme navn som *Már*, hvilket vi ofte finde brugt på Island, og det betyder en måge. Ordet böies i oldn. *már*, gen. *más* eller *máss* . . . , nom. pl. *mávar*» . . . Den andra sidans inskrift, runföljden 9—15, som Bugge läser **stainar**, »er åbenbart=oldn. *steinn*, nomin. i ental af det ord, hvis akkusativ i ental **STAINA** forekommer på Tunestenen. Dette ord kunde let lede hen på den tanke, at Krogstad-stenens indskrift var ensartet med *HURNBURA STAIN SUIPKS* på Kallerupstenen¹, **HARIWULFS STAINAR** på Råfsalstenen, **IGINGON HALAR** på Steinstadst. Men det synes umuligt at finde genitivformer i indskrift a; ti efter Säves oplysninger kan runen efter **Þ** hverken have været **Þ** A eller **Þ** S.»² Bugge avvisar Wimmers ovan s. 492 citerade mening, att **stainar** skulle vara att uppfatta som namnet på den döde; Bugge skriver: »Wimmer . . . forstår **STAINAR** som mandsnavn . . . , og da han sammenstiller det med Bergastestens og Bratsbergstens indskrift, må han have taget 'Stein' som navn på den mand, til hvis minde stenen er reist. Men det er usandsynligt, at den afdödes navn skulde være skrevet på en anden side end 'gubben' (der vel netop er den afdödes billede), når der overhoved var skrevet noget ved siden af dette; og desuden véd jeg ikke, hvorledes indskrift a skulde kunne forliges med Wimmers opfatning af **STAINAR**.» Bugge hade tydligen åtminstone en svårighet med sin tolkning fullt klar för sig: »Hvad der i indskriften har voldt mig mest ulæmpe, er sidste | i **STUINGI**; dette kan, såvidt jeg sér, ikke være anden kasus af **STUINGA** end dativ i ental. Rigtignok afviger | her fra **E** i Tunestestens **WODURIDE** og Järsbergstens **HITE**. Hvis min tolkning er den rette, må denne afvigelse forklaras på en af följande to måder: Enten var *e* i dativ ental af *a*-stammer allerede i udtalen blevet til *i* på den tid, da Krogstadindskriften blev ristet; men denne forklaring synes betänkelig, især da dativendelsen *i* eller *e* ved *a*-stammer i oldnordisk ikke virker omlyd . . . Den anden forklaringsmåde er följande: | betegner her, som i særlig skandinavisk runeskrift, lyden *e*. Rigtignok tör man ikke tenke på, att **Þ** E var gået af brug på den tid, da Krogstadindskriften blev ristet, ti denne rune findes på Järsbergstenen, hvis indskrift har flere märker på ikke at være blandt de äldre af de i den længere rækkes runer affattede (således 3 gange **Þ** og kun én gang **Υ**, medens Krogstadindskriften har 1 gang **Υ** og ikke **Þ**), og endog på 4 blekingske runestene; men det synes ikke urimeligt, at man länge förend **Þ** gik af brug begyndte af og til at skrive | for *e* . . . Hvis vi i **M(AI)W(I) STUINGI** har dativformer, synes **STAINAR** ikke at kunne være appellativ, ti jeg véd intet at nævne til støtte for, at man skulde have sagt *steinn Mávi Stúa syni* i samme betydning som *steinn Máss Stúa sonar*. Jeg formoder derfor, att **STAINAR** er navn på den mand, som har reist stenen.» Krogstainskriftens formulering har, menar Bugge, paralleller i grekiska och latinska inskrifter. Enligt Bugge skall alltså hela indskriften läsas och översättas på följande sätt:

M(AI)W(I) STUINGI
STAINAR

»For Må Stuessön (reiste) Stein (dette mindesmärke).»

Denna Bugges tolkning omnämnes av C. Säve med följande ord i ett brev till Stephens av den 17/4 1869: »Så synes mig Bugges läsning af Krogstadsstenen att föredragas framför Din»; men Säve skulle för sin del »nästan föredraga att läsa: *Mawas Stuingi(s)* l. *Tuingisstainar* = Ma's l. Mås Stuingis l. Tuings sten, ehuru jag har något svårt att bevisa formen *Stuingis!*»³ — I sina

¹ DR 250 Høje Tåstrup.

² Om Säves upplysningar till Bugge om inskriftens läsning se ovan s. 485.

³ Även det omedelbart föregående partiet av brevet kan förtjäna att citeras, eftersom man där finner en vän-skaplig kritik av Stephens' arbetssätt: »Som Du under våra många, dels muntliga, dels skriftliga tankeutbyten nog funnit, har jag icke alltid kunnat följa med Dina, såsom mig synt, stundom allt för djerfva antaganden och slut-

Bemærkninger om runeindskrifter på guldbrakteater (1871) återkommer Bugge med några ord till sin tolkning av Krogstainskriften. I samband med att Bugge dryftar frågan om »forkortet skrivemåde» på mynt och brakteater, skriver han: »På lignende måde er **MW** på Krogstad-stenen efter min formodning forkortet skrivemåde for **MAIWI** eller, som jeg nu snarere tror, for **MAWI**.» Vad det förkortade skrivsättet beträffar skulle Bugge snart åter ändra uppfattning. Redan år 1872 återtager han sitt år 1871 framlagda utfyllningsförslag **MAWI**. I uppsatsen *To nyfundne norske Rune-Indskrifter fra den ældre Jernalder* skriver Bugge (i samband med sin behandling av den år 1871 »upptäckta» Einangstenen): »Efterdi á i oldn. fáða vistnok maa være opstaaet af *ai* paa en Tid, da endnu ikke Omlyden fra *ai* til *ai* i andre Ordformer var indtraadt, saa se vi ogsaa heraf, at Omlyd i Rodstavelsen tilhører et Sprogtrin, som falder længe efter Einang-Stenens Tid. Hvis jeg har tolket **MW** paa Krogstad-Stenen i Upland rigtig som *Mávi*, saa maa dette, hvis vi ei vil antage en fra Einang-Indskriften forskjellig Sprogform, udfyldes **MAIWI**, ikke, som jeg i Aarbøger . . . 1871 S. 197 antydede, **MAWI**.»

I *UFT* h. 1 (1871) återges Krogstastenen (efter Stephens); C. Säve skriver där: »Inskriften å denna sten är, liksom å . . . Möjebro-stenen, skriven med de äldsta eller de s. k. Urnordiska runorna och löper äfven från höger till venster. Hon är också, som vanligt är med inskrifter af denna art, helt kort och består blott af 15 run-mynder. Man är dock långt ifrån ense om, huru de skola läsas och uppfattas, och då Nordens störste lärde inom denna gren af runkunskapen, professorerne *Stephens* och *Bugge*, i detta afseende hysa alldeles motsatta åsikter, må det tillåtas att här införa bägges tolkningsförsök, ehuru den sistnämndes egentligen blott utgör ett förslag, hvilket ännu knappast är afslutadt.» Därefter återges Stephens' och Bugges tolkningar. Stephens: »Han, som ligger här, het Muroinge, medan han lefde.» Bugge: »Ma's el. Má's Tu'- el. Du'ings sten». [I *UFT* h. 5 (1876) anmärkes, att Stephens senare har »framställt en annan uppfattning af inskriften», varefter den nya tolkningen lämnas: »Musowingi åt Swain (Mysing åt Sven).»] Bugges tolkning kommenteras på följande sätt: »Ordet *Tuingi* (*Duingi*?) är till form och betydelse osäkert, men det kunde betyda: son eller afkomling af *Tu* eller *Du* (el. *Dui*?); jf. *Knyttling* afkomling af *Knut*, m. fl. dyl.» Säve lämnar också några uppgifter om figuren: »På stenen är äfven figuren af en man afbildad. Han synes afhuggen tvärt öfver midjan, men detta skall sannolikt betyda svärdsbältet, alldeles som förhållandet torde vara med de på samma sätt tecknade bägge pådrifvarne vid hästkampen å Häggeby-stenen.»¹

Även i D. H. Haighs arbete *Notes in illustration of the runic monuments of Kent* (1872) intager Krogstastenen en ganska framskjuten plats. Haigh skriver: »A stone pillar at Krogstad . . . bears a rude figure with arms uplifted, and the legend, MWSĪUIAI on one side and SIAI NAA on the other . . . The first inscription can only be the dative case of a feminine name of the strong declension, corresponding to the Gothic *airtha*, *airthai*. In explaining the second, I must call attention to the fact, that the irregularity observable in all the Indo-European languages in the declension of the pronoun, is attributable to the circumstance that there was originally for each a plurality of forms regularly declined; but that, at the time of the earliest written literature, some of the cases of each had fallen into disuse, and thus in each language

satser. Jag är, må hända, kanske allt för mycket varsam, och vill, möjligen mer än nödigt, bygga på äldre förhållanden, m. a. o. jag håller mig mera strängt till språkconsequenserna, och vågar mig icke allt för långt ut på hypotesernas glansk-is. Sådant kallar Du för professorlighet, 'doctoring', 'doctorating' el. dyl., men det får icke hjälpa; jag anser detta för säkrare, ehuru jag visst icke underkänner hypotesernas, äfven de djerfvas, både berättigande och gagn. Det medgifves, att Du kan hafva rätt i, att ord och grammatikaliska former från olika språkperioder kunna i vissa dialecter sammanlefva vida längre, än i andra; men jag tror dock, att Du stundom gått längre i sådana antaganden, än rådligt är. Angående den stora hufvudfrågan, huruvida runan Ψ är = a, så måste jag tillstå, att Dina skäl derför stundom äro rätt svåra att vederlägga, stundom synas mig skälen för och emot väga temligen lika, men stundom tyckes mig, att antagandet $\Psi = \mathfrak{A} = r$ vara mera sannolikt.»

¹ Se ovan s. 492.

or dialect, some of the cases are taken from one form, some from the other. Thus of the third personal pronoun there were two forms, *he* and *se*, and of the demonstrative *the* and *se*, traces of each of which we observe in the declension of every Teutonic dialect, some having preserved what others have lost. The Gothic has preserved the feminine personal *si*, and so has our modern English, and the O. S., O. and N. H. G.; but all the dialects form the oblique cases from the root of the other form, which the O. E. alone retained in the nominative. The Gothic had *sô* (for *sio*), and our O. E. *seo*, for the feminine demonstrative . . . According to the analogy of the noun *giba*, and the adjective *blinda*, *sio* would make the dative *siai*, and this I believe is the form which we have on this Krogstad monument. *Naa*, in the dative, represents the Gothic *nawa* (from nom. *naus*), but is nearer to what we may believe would be the dative of O. E. *na*, or *ne*, a 'dead body'. It is not necessary to take these inscriptions together, as they are on opposite sides of the stone, but whether we do so or not is immaterial. 'For Musiuia.' 'For the corpse.'» Haigh anser sålunda, att stenen är rest till minne av en kvinna. Detta antagande, menar han, stödes av figuren: »The rudely cut figure on the stone has been taken for that of man; but if it were so intended, surely there would be some distinctive mark, such as sword or spear. We do not know what was the costume of the female sex at the time to which these monuments belong; but the men on the bracteates seem to have trousers only, not tunics.»

Nästa gång Krogstastenen diskuteras är i Wimmers *Runeskiftens oprindelse og udvikling i Norden* (1874). Wimmer hänvisar där, för att ge stöd åt sin tolkning av Tunestenen, till två urnordiska runstenar, vilka han anser vara resta till minne av två personer. Dessa stenar äro Bergastenen (Sö 24) och Krogstastenen. Om den senare skriver Wimmer (a. a. s. 137): »jag læser her det ene ord som *stainar* (kunde det ikke let falde en runerister ind at hugge **↑** i steden for **↑**; på den anden side huggede han **↓** vendt til den modsatte side), hvilket jeg ikke opfatter som 'appellativet' 'sten', men som nomen proprium, mandsnavnet 'Sten' (hvis det var 'appellativ' måtte der nemlig gå en ejeform foran; men ordet på den anden side ender på -ingi, ikke på -ingan); og navnet på den anden side kan da være en anden mands (faders, broders) navn; dog er det efter endelsen -ingi (yngre form for -inga) måske rimeligere at opfatte det som 'patronymicon' til *stainar*.»¹

L. F. Leffler kommer i sitt arbete *Om v-omljudet* (1877) i förbigående in på Krogstainskriften och på Bugges tolkningsförslag. Leffler skriver (a. a. s. 85, not 2): »Ett synnerligen märkligt fall, då ett i en runinskrift bevaradt personnamn återfinnes i uppländska diplom, kan jag icke underlåta att här påpeka. På en uppländsk runsten vid Krogstad med inskrift affattad i de äldre runorna förekommer efter BUGGES skarpsinniga tolkning namnet **stuingi**, hvilket eljest icke kan uppvisas på germanskt språkområde. BUGGES uppfattning af nyssnämnda form som ett särskildt ord (inskriften har sammanskrifvet **mwstuingi**, af BUGGE tolkadt som **m(ai)w(i)stuingi** . . .) och som ett personnamn bekräftas på det mest slående sätt däraf, att i två uppländska pergamentsdiplom i original från 1312 personnamnen *styinge* . . . *styng* förekomma. Detta namn, okänt i hela den öfriga Norden, finna vi sålunda hafva lefvat kvar bort åt 1000 år i en och samma trakt af Sverige.»

En mer kritisk hållning gentemot Bugges (och andra tidigare) tolkningsförslag intager R.

¹ I *Die Runenschrift* (1884) återfinnes tolkningen oförändrad på s. 155 f. Överraskande nog gör Wimmer på s. 218 (noten) en bestämd invändning mot den läsning, som han på s. 155 lägger till grund för sin tolkning. Han säger sig nämligen icke kunna godtaga »Bugges lerung *mwstuiŋi* auf dem Krogstader steine und seiner auffassung dieser form als dat. sgl. mit **↑** für **↑** . . . Von der letzten rune ist nur die spitze sichtbar und dahinter eine grössere abschälung, die nach meiner meinung sowohl diese rune wie die darauf folgende vernichtet hat; ich nehme an, dass die inschrift auf dieser seite des steines ursprünglich *mwstuiŋar* gelautet hat.»

Heinzel i sitt år 1877 tryckta arbete *Über die Endsilben der altnordischen Sprache*. I förteckningen över urnordiska inskrifter (a. a. s. 478 [138]) påpekar han: »Nur **stainar** ist deutlich.» Detta ord anföres (s. 368 [28]) som exempel på substantiv med stamstavelsens vokal bevarad; ordet återges med liten begynnelsebokstav, vilket torde visa, att han, i motsats till Stephens, Bugge och Wimmer, har uppfattat **stainar** som appellativum, ej som egennamn.

Bugge var av den meningen (se ovan s. 494), att runan 8 i (l) vore en skrivning för e (M): **stuingi** i st. f. **stuinge** förklarar han som en ortografisk egenhet hos Krogstaristaren. En avvikande uppfattning i denna fråga har Adolf Noreen, vilket framgår av ett uttalande i uppsatsen *Små grammatiska och etymologiska bidrag* (i *ANF* h. 1, 1883). På tal om *i*-omljudet skriver Noreen: »Frågar man sig nu, hvarför *i* uti *dreki* verkat omljud, under det att *i* uti t. ex. *hani* icke haft denna verkan, så måste svaret blifva, att gutturalen påskyndat utvecklingen från *e* till *i**, så att det förra ordet hade *i* uti ändelser redan på omljudstiden, hvaremot det senare då ännu hette *hane*. Med detta antagande öfverensstämmer det förträffligt, att urnordiska inskrifter i allmänhet hafva dativ på *-e* hos mask. *a*-stammar, t. ex. Tunestenen *Woduride*, Järsbärgstenen *Hite*, Tjurköbrakteaten *Walhakurne* . . . , men däremot Krogstadstenen har *i* uti dat. *Stuīngi* . . . , hvarest guttural föregår ändelsen; en olikhet som ej gärna kan ha kronologiska skäl, då Krogstadstenen icke tillhör de yngsta urnordiska stenarne och särskildt väl icke är mycket, om ens något yngre än Järsbärgstenen.» Denna uppfattning — att slutljudet *i* uti *Stuingi* är ljudlagsenligt — vidhåller Noreen i sin följande år (1884) utgivna *Altisländische und altnorwegische Grammatik*. Där konstateras (§ 266, Anm. 4): »Dat. sg. hatte urnordisch die endung **-e**, nach guttural **-i**, z. b. (**wodu**)ride (Tune), **hite** (Järsbärg), (**walha**)kurne (Tjurkö), aber **stuingi** (Krogstad).» Runföljderna på Krogstadstenen återges (a. a. s. 192): **m[ai]w[e] stuingi — stainar**. Noreen tolkar och kommenterar inskriften på följande sätt: »Isl.: *Má* (dat. sg. m., hier als nom. propr.) **Styingi* (dat. sg. m. aschw. *Stying*). *Steinn* . . . 'Dem Már, dem sohne Stúe's. Steinn (ritzte die runen).» Under arbetet med andra upplagan av *Altisländische Grammatik* (1892) har Noreen ändrat mening. Han har tydligen insett, att Bugges tolkning av runföljden 1—8 var alltför djärv; han lämnar nu runföljden, som återges **mwsteijn**, otolkad och avlägsnar exemplet från Krogstainskriften på en urnordisk övergång av *e* till *i* efter guttural (se § 291, Anm. 4 och s. 260). Det enda som han i 1892 års upplaga anser vara säkert är ristarnamnet *Steinn*. I arbetets tredje upplaga (1903) har Noreen övergivit också denna tanke, och inskriften återges där utan någon som helst tolkning. Också i uppfattningen av tecknet **↗ ↘** har Noreen ändrat sig; inskriften återges: **mwseiji — seainar**. I fjärde upplagan slutligen (1923) återges inskriften **mwsteiji — stainar**. Någon tolkning lämnas icke. Noreen har sålunda återgått till att uppfatta **↗ ↘** som tecken för **t**; vidare återger han runan 7 **↗** som *j*, vilket givetvis har sin grund i runforskningsens ändrade uppfattning om *j*-runans former.¹

Noreens ovan citerade uppfattning av år 1883 och 1884, att en föregående guttural har påskyndat förändringen av *e* till *i*, anser F. Burg ha sannolikheten för sig, men han påpekar med rätta, i sitt kända arbete *Die älteren nordischen Runeninschriften* (1885), att Krogstadstenen icke kan anföras som stöd för ett sådant antagande, »da er überhaupt keine E-rune aufweist . . . Stünde statt **MW** ausgeschrieben ***MAIWE** auf dem steine, dann läge die sache anders; so aber ist auch die lesung *stüingē* vollkommen berechtigt. Lang muss der vocal in jedem falle sein, wenn **S↗AINA↘** = *stainä*↘, nom. sg. des masc. *ō*-stammes 'stein', sein soll. Wimmer fasste früher (cf. 'Navneord' pag. 46, Run. opr. 137) das patronymicum als nom. sg. eines masculinen *n*-stammes, der entweder in gar keinem syntactischen zusammenhange mit dem namen *stainä*↘ stehe oder die apposition zu ihm bilde. Diese auffassung würde — nach meiner meinung — nichts

¹ En historik över diskussionen om *j*- och *yg*-runan finnes i O. von Friesens arbete *Rö-stenen i Bohuslän* (1924), s. 117 f.

an der lesung und dem sprachlichen character des patronyms ändern . . . , doch verdient Bugges auffassung den vorzug.»

Burg föredrager sålunda den av Bugge föreslagna tolkningen men vågar föreslå en ändring i läsningen för att erhålla en bättre överensstämmelse med Etelhemspännets inskrift, i vilken »alle im wortinnern stehenden vocale nicht graphisch ausgedrückt seien» (a. a. s. 108). Burg menar, att den skadade åttonde runan kanske har varit en n-runan (†): »Wäre es . . . erlaubt zu conjicieren, so würde ich aus dem | ein † (N) machen, *m(ai)wäs stüing(ä)n stainä*Ψ lesen und Heinzels¹, was *stainä*Ψ betrifft, beistimmen; denn dass der auslautende vocal von 'M(AI)W(I)' nicht geschrieben ist, ist im vergleich zur Etelhem-inschrift . . . auffallend.»

G. Stephens fasthåller i sin år 1884 utgivna *Handbook* och i tredje bandet av *ONRM*, som trycktes samma år, sin gamla tolkning »MWSyOUIING (skref dessa runor) till SyOÆIN (Sven)». Han återger i *ONRM* 3 (s. 453) de upplysningar, som han hade erhållit av adjunkten K. A. Hagson,² bl. a. följande rörande figurens innebörd: »Very interesting and original is my learned friend's idea . . . , that *the figure is that of a man praying to the Gods*. I for my own part accept his ingenious suggestion with one limit; I would say TO GOD, rather than TO THE GODS. For, helpt by this valuable hint, I would now take the bild to represent an ORANS, the Happy Departed Soul worshipping Christ in Paradise, or in the attitude of prayer while yet on earth. Such ORANTES, carved figures in prayer, *standing* and with *outstretcht hands* as was then the custom, are not uncommon in the Catacombs and elsewhere in the oldest Christian West, and always indicate a buried Christian. I think, therefore, that this is another instance of a local Christian family in very ancient days in Scandinavia, hundreds of years before the historical Missions to the heathen North. Should I be right in this, it will be an additional proof that the date approximately suggested here cannot be much too early.³ In the West, *folded hands* afterwards became the attitude of prayer. But we cannot trace this further back than the 9th century.»

I E. Brates uppsats *Runologiska spörsmål* (1886), som inledes med en utförlig redogörelse för runan *eah* 𐌺, 𐌻, kan givetvis icke Krogstainskriften förbigås. Brate konstaterar: »Blott i en enda urnordisk inskrift finnes typen 𐌻 med säkert uppvisad betydelse, nämligen som **t** i Krogstadstenens *stuingi* och *stainä*Ψ . . . I denna inskrift är typen 𐌻 tydligen en urnordisk afart af runan 𐌺, som ej har något sammanhang med den här behandlade *eah*-runan, utan snarare genom sin tillvaro intygar obefintligheten af runan *eah* 𐌻 på Krogstadstenens tid.»⁴

År 1891 började utgivningen av *NlæR*. I det häfte av verket som trycktes två år senare framlägger Bugge, i en excurs rörande runan 𐌺 𐌻, en tolkning av Krogstainskriften, som i mycket hög grad skiljer sig från hans tidigare. Bugge skriver (a. a. s. 128): »P. A. Munch har først antaget, at den her omhandlede Rune paa denne Sten skulde læses som **t**. Dette var

¹ Se ovan s. 497, där Heinzels uppfattning anges.

² Se ovan s. 481.

³ Stephens anger tidpunkten för ristningen till »about A. D. 400—500».

⁴ Brate ansluter sig på denna punkt till Bugge (se ovan s. 493) och till Wimmer; jfr ovan s. 492, *Runeskriftens Oprindelse* (1874), s. 181 och *Die Runenschrift* (1887), s. 212. I sistnämnda arbete skriver Wimmer: »Ob nun die rune 𐌺 𐌻 ursprünglich das zeichen für einen bestimmten laut gewesen, oder, was ich für das wahrscheinlichste halte, aus andern gründen in den futhark eingesetzt ist, so kann sie im Norden nicht als lautzeichen nachgewiesen werden, was natürlich nicht im widerspruch damit steht, dass sie lange ihren alten platz im futhark (wie auf dem brakteaten von Vadstena) behalten hat und ohne zweifel als magisches zeichen gebraucht worden ist. Dass sie keine bedeutung als lautzeichen hatte, geht auch daraus hervor, dass der stein von Krogstad 𐌺 und 𐌻 (jedes einmal) in der bedeutung *t*, also als eine andere form der 𐌺-*rune*, hat.» I en not tillägger Wimmer: »Die form der *t*-*rune* auf dem Krogstadter steine ist so alleinstehend, dass ich eher geneigt bin sie einer laune des runenritzers zur last zu legen, als darin eine lokale eigentümlichkeit zu erblicken.» Som en lokal egendomlighet hade ju Bugge sökt förklara den egendomliga **t**-runan; se ovan s. 493.

meget tiltalende, da **stainar** syntes let forstaaeligt, medens **siainar** eller **seainar** her syntes meningsløst. Derfor er Munchs Læsning bleven antagen af Alle undtagen Stephens.» Bugge har emellertid nu kommit på andra tankar; läsningen **t** väcker av tre skäl »Betænkelighed: 1) **t** har ellers overalt i Indskrifter med den længere Rækkes Runer Formen \uparrow , kun tildels med den Forskjel, at Kvistene kan slutte sig til Staven lidt nedenfor Toppen. Rigtig Methode tilsiger derfor, ikke paa Krogsta-Stenen uden Nødvendighed at antage en aldeles forskjellig Form af **t**-Runen. 2) \downarrow \uparrow er overalt ellers, baade i Norden, England og . . . i Tyskland, Vokaltegn (kun med Undtagelse af, at Runen i England undertiden kan bruges som Tegn for den tonløse palatale Spirant *ch*). Rigtig Methode tilsiger derfor, ogsaa paa Krogsta-Stenen at opfatte \downarrow \uparrow som Vokaltegn (**I** eller **E**). Wimmer . . . er tilbøielig til at tro, at Brugen af \downarrow \uparrow for **t** paa Krogsta-Stenen skyldes 'et Lune af Runeristeren', hvilket dog skal vise, at Runen ellers i Norden ingen Betydning havde som Lydtegn¹. Antagelsen af et Lune synes mig at være en meget mislig Udvei. Og selv om Runeristeren ikke havde kjendt nogen positiv Betydning af \downarrow \uparrow , maatte han dog af Runefutharken vide, at det var en anden Rune end \uparrow **t**. Det fra Krogsta-Indskriften hentede Bevis for, at \uparrow \downarrow ikke havde nogen Betydning som Lydtegn, forsvinder, hvis Runen her ikke betegner **t**. 3) Ved Munchs Læsning som **t** har man ikke kunnet paavise nogen fyldestgjørende Tolkning af første Sides Indskrift; heller ikke formaar jeg ved denne Læsning nu at paavise en saadan.»

Bugge utgår nu ifrån att \downarrow \uparrow är ett vokaltecken, som i Krogstainskriften bör transskriberas som **E**, samt att figursidans ristning (runföljden 1—8) består av två ord, **mwse** och **eiñn**. Bugges nya tolkning och kommentar lyda: »**mwse** Mandsnavn i Nominativ af Stamme *Mūsan*-. Dette Mandsnavn kan, efter Meddelelse fra Lektor Lundgren, i Sverige icke sikkert paavises i senere Tid. Men O. Nielsen (Olddanske Personnavne) opfører *Muse* som dansk Personnavn (15. Aarh.) . . . ; som Tilnavn i *Jacobus Musæ* c. 1500 . . . Det samme Tilnavn har været brugt i Norge. En Birkebein c. 1240 hed *Petr musi* . . . Acc. *Kolbein muusza* . . . Aar 1306 . . . Dette Tilnavn forekommer mulig ogsaa i svenske og norske Stedsnavne . . . Afledet af samme Stamme som **mwse** er Søkongenavnet *Mýsingr*.» Bugge utgår sålunda nu ifrån, att **P**-runan i Krogsta-Indskriften är tecken för *u*. En parallell finner Bugge i Rökstenens **sagwm** och på »Ferslev-Stenen i Sjælland».² Vidare påpekar Bugge, »at Runen \downarrow **u** allerede i den længere Rækkes Skrift undertiden kan betegne Udtalens *w*», hvilket han anser vara en omständighet, som »gjør ogsaa den omvendte Brug af **P w** som Vokaltegn mindre paafaldende.»³

Runan 5 \downarrow läste Bugge tidigare som **u**; nu konstaterar han: »Til at læse \downarrow paa Krogsta-Stenen som **u** har vi ingen Ret.»⁴ Runföljden 5—8 utgör ordet **eiñn**, »graphisk forkortet for ***eiñan**». Bugge »finder heri Genetiv af et Mandsnavn, og denne Genetiv» styres av ett ord 'son', vilket »maa tænkes til. Mandsnavnet vilde i Krogsta-Indskriftens Sprogform i Nomin. hede ***Ēingē**, men i ældre Sprogform *Ēhinga*.» Detta »ord» är enligt Bugge »afledet af det Ord for 'Hest', som var Navn paa Runen \downarrow og hvis fællesgermanske Stammeform var **ēhwo-*, **ēhwa-*.»

¹ Se ovan s. 498 not 4, där Wimmers av Bugge åsyftade uttalande citeras.

² Denna inskrift är emellertid med all sannolikhet en förfälskning från 1600- eller 1700-talet; se DR 254 Herlev (sp. 306).

³ I det postumt utgivna arbetet *Der Runenstein von Rök* (1910) återkommer Bugge till denna fråga: I Rökstenens **sagwm** »bezeichnet **w** sicher einen Vokal und wahrscheinlich ein kurzes *u* . . . Die Anwendung von **w** als Bezeichnung des Vokales *u* kann jedoch nicht als eine individuelle, fehlerhafte Erfindung unseres Runenritzers betrachtet werden. Denn auf dem Steine von Krogsta, Upland, ist **mwse** geschrieben, mit **P w** als Zeichen des langen *u*-Lautes . . . Darin habe ich . . . einen Mannesnamen in Nomin. erkannt, welcher in altn. Form *Mūsi* lauten würde» (a. a. s. 176). Se även a. a. s. 186.

⁴ I en uppsats om Opedalstenen (i: *ANF* 8, 1892) nämner Bugge i förbigående, »at \downarrow forekommer paa Krogstad-Stenen . . . Denne har jeg selv seet, og jeg kan bevidne, at Tværstregen oventil ikke skraaner ned til venstre. Her har man sædvanlig læst Tegnet som **u**, ikke som **ø**. Paa dette Spørgsmaal skal jeg her ikke gaa ind.»

Om runföljden 9—15 skriver Bugge: »Indskriften paa den anden Side **seainar** deler jeg **se ainar**. **se** forstaaer jeg som Artikel 'den', saaledes som Stephens, der feilagtig transscriberer **syo**, har forstaaet Ordet . . .

ainar er = hist. nord. **æinn**; her i Betydning 'ene', der vel ikke er at forstaa som 'eneste Son', men som 'enestaaende'.» Att **ainar** har obestämd form efter artikeln är övverraskande, men Bugge finner motsvarigheter till denna syntaktiska egendomlighet »i Angelsaksisk» och »i den nordiske Lindholm-Indskrift: **sa wilagar**». Bugge fortsätter: »**se ainar** 'den enestaaende' opfatter jeg ikke som et Tilnavn, hvormed Muse almindelig betegnedes i levende Live, men som en rosende Betegnelse, hvormed den Efterlevende i Gravskriften hædrer den kjære Afdøde. Saadanne Udtryk forekommer ofte i romerske Gravskrifter: *incomparabili; viro rarissimo.*»¹

Bugges nya läsning stöter emellertid även på svårigheter av kronologisk art, vilket han icke förbisåg att nämna: »Uagtet den paa Krogsta-Stenen forekommende Form af **e**-Runen Π ellers ikke er kjendt uden fra meget gamle Indskrifter, kan Krogsta-Indskriften dog, fordi den har **w** som Vokaltegn og en Nominativ paa **-e** af en Hankjønssamme paa **-n**, sandsynlig ikke være ældre end c. 650—700.»²

ONRM 4 (1901) innehåller ingenting nytt om Krogstaristningen. Stenen är rest »to a Christian among a pagan crowd . . . It bears the figure of an ORANS, the happy departed worshipping Christ in Paradise or in the attitude of prayer while yet on earth, as was then the custom.» Också den i *ONRM* 3 framlagda tolkningen vidhålls.

Otto v. Friesen hänvisar i sitt kända arbete *Om runskriftens härkomst* (1904) på ett ställe till »Krogsta-stenens **mwse**». Av denna hänvisning att döma har han vid denna tid godtagit Bugges tolkning *NIæR* 1. Han skulle emellertid snart ändra mening.

Första gången som v. Friesen mera ingående uttalar sig om Krogstaristningen är i den andra bandet av *Uppland* (1908) offentliggjorda uppsatsen »Upplands runstenar». Denna uppsats omtrycktes några år senare i arbetet *Upplands runstenar* (1913). Möjbrostenen och Krogstastenen, påpekar v. Friesen, »äro märkliga därutinnan, att de jämte en inskrift å urnordiskt språk . . . båda bära större bildliga framställningar. Detta plägar i regeln icke vara förhållandet med de urnordiska inskrifterna . . . Krogsta-stenen visar . . . en synnerligen naivt utförd man framifrån med bälte, uppsträckta armar och vidt utspärrade fingrar. Många försök ha gjorts

¹ Bugges tolkning kritiseras av kyrkoherden i Tuna, Carl Silwer, i en uppsats i *Östhammars Tidning* 1905: »Professor Bugge i Kristiania, den förnämste kännaren af de äldre runorna, har i sitt verk, 'Norges Indskrifter' . . . äfven behandlat Krogstastenens runskrift, men på grund af de tvenne sista runornas genom aflagring bristfälliga karakter ej förmått gifva åt berörda inskrift någon begriplig mening. Emellertid synes han hafva träffat den riktiga tydningen af runorna» . . . Av inskriftens »tvenne urnordiska ord», fortsätter Silwer, är det första »ristadt på framsidan af stenen å högra sidan om bilden samt det andra på baksidan öfverst, därigenom angifvande sig såsom stående i samband med det å rätsidan tecknade ordet. Att inlåta sig på en tolkning af de mystiska orden skulle vara förmätet af oss, om vi ej tilläfventyrs kunde anses äga en större lokalkänedom af trakten än hvad man kan begära af en norrman. För vår del äro vi böjda för att sätta ordet **mwseeingi** i sammanhang med namnet på en grannby till Krogsta: *Mysinge*, hvadan inskriften i sin helhet skulle få följande enkla betydelse: *Mysinge stenar* (= grafstenar). *Mysinge* skulle då varit *gemensamt* namn för hela trakten rundt om grafplatsen, på hvilken runstenen i fråga är rest jämte en rad stenar, som påminner om en mängd sammanhopade grafvar eller rättare grafstenar . . . Krogsta, hvars namn är af lokal innebörd = krogställe, värdshusställe, [kan] mycket väl från första början hafva varit ett ställe, som hört under eller rättare upprättats af Mysingeborna eller andra i samma hundare till härberge eller hvilställe under deras vistelse vid den heliga platsen 'Mysinge stenar', om nu namnet *Mysinge* liksom *Mysslinge* skall kunna hafva något att göra med den indogermanska roten *mu* eller *my*, som vi hafva i ordet mystisk och syftar på något hemlighetsfullt, tillslutet, samt i likhet med det grekiska mysterion utmärka ett ställe för hemlig gudstjänst. Som jag ej haft tillfälle att undersöka, huruvida det i *Mysinge*, på samma sätt som i *Mysslinge* i Alunda, finnes älfkvarnar, kan jag i denna fråga ej bestämdt uttala mig, utan lämnar åt en framtida, närmare rannsaking i ämnet den afgörande domen.»

² Bugge diskuterar runformen \downarrow på flera ställen i *NIæR* 1; se t. ex. s. 132 f. och den utförliga översikten över diskussionen s. 145—148.

att tolka de båda stenarnes inskrifter, men man har tyvärr icke nått något slutgiltigt resultat. Detta är mindre att förvåna sig öfver, då det gäller Krogsta-stenen: den dilettantism, som så påtagligt röjer sig i teckningen, sträcker sig kanske också till ortografien och runformerna.»

Det är sålunda uppenbart, att v. Friesen ställer sig avvisande till alla framlagda tolkningsförslag. Själv skulle han aldrig framlägga något sådant. I *Runorna* (1933) nämnes Krogstainskriften några gånger i samband med redogörelser för de urnordiska runornas äldsta former. Av dessa uttalanden (s. 45, 68, 76) framgår, att v. Friesen uppfattar \uparrow \downarrow på Krogstastenen som av »misstag brukat för \uparrow ». — I en postumt publicerad uppsats om »Möjbro-stenen» (i: *Fornvännen* 1949) återkommer v. Friesen till Krogstainskriften i samband med att han ger en översikt av vissa norska och svenska urnordiska inskrifter. v. Friesen menar, att man på runologisk grund kan tidfästa Krogstainskriften: runformen \uparrow torde datera inskriften till 400-talet. Den tillhör »det äldre skedet . . . tiden före 500». v. Friesen fortsätter: »Möjbro- och Krogstastenarna höra nära samman genom sina bilder. Men Krogsta-stenen är tydligen genomsnittligt senare än Möjbro-stenen och föranledd af denna eller liknande stenar. Möjbro-stenen är utförd af en mästare både hvad runorna och bilden angår — Krogsta-stenen däremot af en i båda styckena föga förfaren man, hvars verk ej var egnadt att locka till efterföljd.»

Alexander Jóhannesson anför i *Grammatik der urnordischen Runeninschriften* (1923) den läsning och tolkning som Bugge hade framlagt i *NIæR* 1. I ljudläran och formläran upptagas buggeska »ord» som exempel (*mwsé, eiþi, ainar*).

En mera kritisk inställning till tolkningsförsöken intager C. J. S. Marstrander, när han i *De gotiske runeminnesmerker* (1929) första gången berör Krogstainskriften: »Innskriftene på Vimosehøvlen, Kragehul-, Stabu- og Elgsjöspydene, Krogsta, Tanum og Stenstadstenene og Fonnåsspenen gir intet helt pålitelig grunnlag for en sproglig analyse; de er alle helt eller delvis utydet.» Kritisk är också W. Krause. I *Beiträge zur Runenforschung* (1932) skriver han, i samband med en redogörelse för den magiska skyddsformeln *alu*, att denna formel kunde ersättas »durch eine entsprechende bildliche Darstellung». Som stöd för detta påstående anföres Krogstastenen: »Auf dem Runenstein von Krogsta . . . ist auf der einen Seite . . . ein sehr primitiv gezeichneter Mann mit abwehrend erhobenen Händen dargestellt. Die danebenstehende Inschrift *mwséiþ* ist durchaus nicht zu deuten. Auf der Rückseite steht nur das Wort *séainar*, das höchstwahrscheinlich für *stainar* '(Grab-)Stein' verschrieben ist. Ich möchte nun, angeregt durch eine mündliche Äusserung meines Kollegen W. Ziesemer, annehmen, dass jene Figur die Abwehr symbolisieren und dieselbe magische Wirkung ausüben soll, wie auf den Steinen von Elgesem und Årstad (?) das Wort *alu*. Die Unverletzlichkeit des Grabes soll damit gewährleistet werden.» Stephens' ovan s. 498 återgivna tanke, att Krogstastenen figur skulle föreställa en bedjande kristen, kan enligt Krause icke vara riktig på grund av ristningens ålderdomlighet: »Die *e*-Rune hat hier nämlich die altertümliche Form mit horizontalem Querstrich; die *j*-Rune ist singulär, steht aber in der Mitte zwischen den ältesten Formen und der späteren Form mit nur einem Verbindungsstrich. Der Stein dürfte daher etwa dem Ende des 6. Jahrhunderts angehören. Dass aber zu dieser Zeit Christen in Uppland gewohnt hätten, ist nicht sehr wahrscheinlich, noch weniger, dass diese Christen ganz nach heidnischer Sitte einen Runenstein auf das Grab eines ihrer Toten gesetzt hätten.» Krause sammanfattar: »Wort und Bild einer magischen Handlung können sich in den Runendenkmälern gegenseitig ergänzen oder auch eins für das andere allein stehen . . . Neben der Schimpf- und Schaden-Formel *eus* bzw. *ehē* steht die Abwehrformel *alu*, die apotropäischen Zauber bewirkt . . . Die *alu*-Formel ist über das gesammte Gebiet des alten Nordens verbreitet. Auf dem Stein von Krogsta ist diese Wortformel durch die entsprechende bildliche Darstellung der Abwehr ersetzt.» — I *Was man in Runen ritzte* (1935) intager Krause samma ståndpunkt. Han tillägger där: »Leider lässt sich die Zeit der Krogsta-Ritzung nicht bestimmen. Die Runen zeigen gemischt ganz alte und recht junge Formen.

Ich vermute, dass es sich um künstlich altertümliche Runenformen handelt, und möchte die Inschrift am ehesten der Zeit um 600 zuweisen.» Dateringen av ristningen är sålunda icke alldeles densamma som i *Beiträge* (1932). Till en avsevärt äldre tid (500-talets början) förlägger Krause ristningen i *Runeninschriften im älteren Futhark* (1937): »Unsicher ist, ob das Wort **seainar** auf der Rückseite des schwedischen Steins von Krogsta . . . eine Verschreibung für **stainar** ist. Auch die Inschrift **mwseeij**× auf der Vorderseite dieses Steines ist völlig rätselhaft. Auffällig ist, dass auch hier wieder die sonst seltene *e*-Rune Π macht einen altertümlichen Eindruck, während die Form der *j*-Rune \mathfrak{N} doch wohl eine unmittelbare Vorstufe der Form \mathfrak{H} auf dem Lanzenschaft von Kragehul und der *ár*-Rune auf dem Stein von Istaby ist, also kaum viel älter als der Beginn des 6. Jhs. sein kann. Die Figur mit den ausgebreiteten Händen soll vielleicht eine Geste der Abwehr darstellen, um den Frieden des Grabes zu schützen. Das Bildsymbol vertritt hier also die Rolle der Abwehrformel *alu*» . . .

Som ett »besvärjelseredskap» uppfattas Krogstaristningen av A. Nordén. I det avsnitt av uppsatsen *Från Kivik till Eggjum* (1934), som har underrubriken »Runristningar med gengångarbesvärjelser», framhåller Nordén, att figurens ställning »är den typiska för avvärjandet av onda inflytelser, t. ex. de från 'onda ögat'; från medelhavsländernas folk är gesten med den framsträckta handen och de fem utspärrade fingrarna välkänd . . . Jag erinrar om den likartade förklaring, som torde gälla för den bekanta hällristningsfiguren vid Flyhov i Västergötland och dess gelikar å hällristningarna samt de om vissa hällristningsfigurer erinrande bilderna å jylländska gravurnor från äldre järnåldern.» Nordén fortsätter: »Hittills har Krogstastens figur närmast uppfattats som en porträttbild av den döde¹, jämförbar med Möjebrostenens ryttarbild, med vilken den att döma av vissa gemensamma drag i teckningen väl är samtidig. Jag har dock svårt att tro, att denna tolkning är riktig. Den prägel av värdig posering, som man väntar sig av en porträttbild och som Möjebrostryttaren äger, saknar den bortmotande, skrämmande, fientligt uppträdande Krogsta-mannen alldeles. För mig framstår han som en översättning i bildform av den anonyme magiker, som vi å Nolebysten sett framträda under formen 'ek', jag, och som säger sig rista in de från Makterna komna runorna, manande den döde 'in i' högen. I andra inskrifter framträder han ej längre anonym, han är den person, vars namn eller karakteristika ofta utgör runinskriftens hela innehåll . . . Att namnmagien i dessa runristningarnas jag-formler har talrika motstycken inom de antika och orientaliska folkens trolldomskonst är känt: namnet har samma makt som personen, som bär det. I samma mån har hans bild den makten, så har Krogstaristaren tydligen (sic!) resonerat.» Nordén slutar med ett delvis överraskande konstaterande: »Inskriften, som alltid förbigås i den moderna runlitteraturen, erbjuder stora svårigheter, och någon erkänd tolkning finns ej. Bredvid mansfiguren på framsidan står en serie runor, som väl sannolikt böra förstås som ordet **mwstuingi**, vad detta nu betyder. På motsvarande ställe på baksidan står ordet **stainar**.»

Då H. Arntz år 1935 utgav *Handbuch der Runenkunde* ansluter han sig oförbehållsamt till Krauses i *Beiträge* (1932) uttalade mening; se ovan s. 501². I andra upplagan (1944), vilken som bekant över huvud taget har föga gemensamt med den första, har Arntz åtminstone delvis ändrat mening. Han skriver i kapitlet om runornas namn och deras betydelse (a. a. s. 211): »Anscheinend . . . fasste der Germane die Buchstabensform \mathfrak{X} als ein Paar gespreizter Hände auf; daraus würde sich am ehesten die Vereinfachung zu \mathfrak{Y} und \mathfrak{J} erklären. Derartige Hände sind uns auf dem Bildstein von *Anderlingen* . . . und auf der Sonnenscheibe von *Tanum* begeg-

¹ Detta konstaterande är knappast riktigt.

² Arntz skriver (a. a. s. 265): »Wie nun *eus*, *ehē* durch das Pferdebild vertreten werden kann, so darf auch *alu* durch eine entsprechende bildliche Darstellung ersetzt werden. Diese erblickt *Krause* ansprechend auf dem Stein von *Krogsta* (. . . Ende des 6. Jahrh . . .): es ist darauf ein sehr primitiv gezeichneter Mann mit abwehrend erhobenen Händen dargestellt.»

net... Mit abwehrend gespreizten Händen ist der Runenmeister noch auf dem Stein von Krogsta (Uppland, um 500...) dargestellt.»

I det populärvetenskapliga arbetet *Runenkunde* (1936) framhåller K. Reichardt, att Krogstastenen är hemlighetsfull, »nicht nur weil seine Inschrift scheinbar unüberwindliche Schwierigkeiten macht, sondern weil er die Ritzung einer männlichen Figur mit erhobenen Händen und gespreizten Fingern aufweist... Ein religiöser Sinn ist hier unverkennbar; wahrscheinlich handelt es sich um einen Abwehrzauber, den der Runenritzer durch diese Bildritzung durchführen will. Die Hindernisse, die sich dem modernen Deuter bieten, werden demnach nicht zufällig sein — der Ritzer hat die Absicht gehabt, eine Geheiminschrift herzustellen, und es ist ihm leider nur allzu gut gelungen.»

Sigurd Agrell ger i sin år 1937 publicerade uppsats *Die Runen auf dem Stein von Krogsta* en för denne forskare karakteristisk tolkning av den dunkla inskriften. Bägge sidornas ristningar äro, säger Agrell, »von Bedeutung für meine Runentheorie. Nur mit Berücksichtigung der *Uþark*-Reihe sind sie ganz verständlich.» Den skadade sista runan i runföljden 1—8 antager Agrell vara **þ**; efter denna runa supplerar han en *i*-runa. Runföljden skall sålunda ha varit **mwseeijþi**, vilken ger »eine unaussprechbare Buchstabenverbindung... Sie ist ein mehrmals erörtertes, von niemandem aber erklärtes Rätsel der runologischen Forschung gewesen. Verständlich könnte aber das Ganze dadurch werden, dass man sich bemüht, gemäss irgendwelchem kryptographischen Prinzip eine Deutung zu finden... Die eigentümliche Runenreihe von Krogsta... lässt sich auch... in etwas ganz Lesbares umsetzen.» Krogstainskriftens chiffer skall, enligt Agrell, lösas genom att flytta runorna ett steg »unmittelbar nach links in der Reihenfolge der Runenbrakteate.» Den nya kombination, som på så sätt erhålles, lyder: **egr ab ni[un]**. »Ursprünglich hat somit das Kryptogramm aus neun Zeichen bestanden. Dazu stimmt die Deutung¹: 'Schrecken (entstehe) aus (den) Neun'.» Det första »ordet» **egr** skall motsvara got. *agis* n. 'fruktan, skräck', urgerm. **agiz*; den egendomliga formen **egr** söker Agrell förklara på följande sätt: »Aus älterem urnord. *agik* kann *egr* dadurch entstanden sein, dass *a* vor nachfolgendem *i* zu *e* umgelautet worden war, wonach *ik* zu *k* synkopiert wurde. Der *i*-Umlaut von *a* muss (sic!) somit im späteren Urnordisch ziemlich früh aufgetreten sein und auch — wenigstens dialektisch — die kurzsilbigen Stämme betroffen haben, vgl. altgotl. *stefr.* = aisl. *stafr* etc.» Det andra »ordet», **ab**, bereder tolkaren färre svårigheter. Där ser Agrell »eine dem got. *ab* in *ab-u* entsprechende Variante der Präposition *af* 'von'. Diese Variante muss wie gr. *ἀπό* auf eine idg. Form mit betontem auslautendem Vokal zurückgehen.» Det tredje »chifferordet», till hälften skapat av Agrell själv, bereder honom givetvis minst besvär; **ni[un]** »ist die Form des Zahlwortes für 9, die man in einer Zeitperiode, die etwas älter als diejenige des Steines von Stenotoften ist, zu erwarten hat. Übrigens ist auch damit zu rechnen, dass sich *-n* in absolutem Auslaut länger behauptet hat als in der Stellung vor einem Konsonanten im Inneren eines Satzes». Agrell slutar sin behandling av figuridans inskrift med följande ord: »Die hier gegebene Deutung eines urspr. aus neun Buchstaben bestehenden Kryptogramms passt sehr gut mit der auf dem Steine befindlichen Bildritzung zusammen, die einen Mann mit erhobenen Händen darstellt, der entweder die Gebärde eines Adoranten ausführt oder drohend vor einer Gefahr warnt. Zahlenmystisch stimmt die aus drei Worten und neun Buchstaben bestehende Zauberformel *egr ab niun* genau zu dem, was wir gegenwärtig über die runenmagische Rolle der Zahl 9 (sowie der Zahl 3) wissen»... Också de tio fingrarna söker Agrell infoga i det talmagiska systemet: »Die zehn Finger der männlichen Figur, die so auffällig gespreizt sind, können sich auf die Zahl der Todesruna beziehen: das zehnte Zeichen in der *Uþark*-Reihe ist die *i*-Rune (aisl. *íss* etc., vgl. *kalt machen* = 'töten' in der magischen Sprache).» — Runföljden 9—15 läser Agrell som **suainar**; runan 10 uppfattar han

¹ Man bör observera, att det endast är i Agrells egen rekonstruktion som runföljden består av nio runor.

nämligen som ett »Kryptogramm, das mit zwei Nebenstrichen anfängt und links nur einen Seitenstab hat ... Wir haben es hier mit einem Kryptogramm für *u* zu tun ... Das Wort [suainar] ist offenbar der Prototypus des heutigen schwedischen Namens *Sven* (*Blot-Sven* hiess z.B. ein heidnisker König in Uppland). Dass der Ritzer nach der *s*-Rune ein Zeichen für *u* (nicht *w*) verwendet hat, kann durch die damalige Aussprache bedingt sein.» Av Agrells undersökning framgår, att Krogstainskriften icke kan tolkas med hjälp av hans *uþark*-teori.

Ett öppet sinne för de olika tolkningsmöjligheter som Krogstafiguren erbjuder visar B. Bergman. »Det har framhållits», skriver han i *Uppländsk run- och bildstensristning* (1948), »att bilden skulle ha besvärjande betydelse, skyddande graven mot förstörelse ... Detta är möjligt, men det kan också lika gärna vara en bild av den döde eller kanske av någon gudom. En kristen påverkan skulle eventuellt kunna tänkas.»

Ett uppmärksammat tolkningsförsök har gjorts av C. J. S. Marstrander i *De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet* 1 (1952). Han återger inskriften på följande sätt: »A: mws¹lei²h ... B: s³ainar. Marstrander påpekar bl. a., att alla runformerna äro väl kända utom runan 7 h, vars form är enastående. »Men runen er tydelig en utvikling av *j* runen 5 over et mellomstadium h. Den minner fremfor alt om Kragehulspydets h, men står med sine to skråstreker på et eldre typologisk trinn.» Av denna grund kan inskriften »ikke plaseres blant de eldste innskrifter i det eldre alfabet.» Det till synes anmärkningsvärda förhållandet, att en jämförelsevis ung *j*-runa förekommer vid sidan av de gamla runformerna Π och femledat *s* har, enligt Marstrander, en parallell i Opedalinskriften, »som side om side med Π og 4- og 5-delt *s* og en *ing*-rune også viser en rune \times som ellers ikke forekommer i noen kjent innskrift og derfor vanskelig kan være en gammel rune.» Resultatet av granskningen av runformerna blir, att hos dem finnes intet, »som tyder på at innskriften er arkaiserende og i virkeligheten fra en langt senere tid enn det alfabet den er skrevet i.»

Om runföljden 1–8 (A) framhåller Marstrander, att den består av »7 runer, alle forskjellige, + spor av en 8. rune, og linjen har da etter all sannsynlighet rommet iallfall 8 forskjellige runer. Lest i skriftretningen med sin normale lydverdi gir disse 7 runer ingen mulig eller sannsynlig lydforbindelse. Dette kan tyde på at A enten er redigert i lønnskrift eller danner en magisk rekke på 8 runer. For det siste taler kanskje den omstendighet at linjens runer alle er forskjellige¹, — skjönt avgjørende er dette argument ikke: Rävvals hariwulfs gir jo et kjent mansnavn på 9 forskjellige runer.»

Runföljden 9–15 (B) skall enligt Marstrander utan tvivel transkriberas *stainar*. Detta kan icke »gjengi mansnavnet *Steinarr* (av **staina-warijar*, -*harijar*)², og da et isolert appellativ *stainar* 'sten' ingen mening gir, formoder jeg at B skal leses i fortsettelse av A og at Krogstadinnskriften hører til typen hariwulfs *stainar* (Rävval), *hnabdas hlaiwa* (Bø). A rommer i så fall et mansnavn i genitiv i kryptiske runer.» Vilket detta mansnamn har varit veta vi icke³. Marstrander konstaterar för sin del: »Prinsippet for lønnskriften har det ikke lykkes meg å finne.»

Den så livligt diskuterade runan \uparrow »leses av alle *t*, men riktignok på gale premisser. For Krogstads \downarrow er hverken feilskrift for \uparrow eller en variant av \uparrow eller en yngre form av Fonnås \uparrow ... Det er en helt regulær lønruna i et kjent kryptisk system»: i » \downarrow gir nedre kvist ætten, øvre kvist nummer innen ætten eller omvendt. I lønnskrift bytter som regel Freys og Tys ætt plass, således at \downarrow står for *t*, ikke for *f*.» Samma lønruna förekommer också i runföljden B,

¹ Marstrander menar sålunda, att runan 8 icke har varit *i*, eftersom denna runa redan förekommer i runföljden (6 *i*). Runspåren tala emellertid för en läsning *i*.

² Huruvida det kan återge ett mansnamn *Steinn*, såsom Wimmer menar (se ovan s. 492), uttalar sig däremot icke Marstrander om.

³ »Innskriften kan for alt vi vet lese hariwulafas *stainar*» anser Marstrander. Något bättre vore givetvis att gissa på ett namn med 8 runor t. ex. *haukoþur* (gen. *haukoþór*).

vilket enligt Marstrander »er et point i favor av vår oppfatning av at den helt uforståelige A-linjen er redigert i et kryptisk system».

Marstrander avslutar redogørelsen for sin tolkning med att understryka, att den »bygger på det sikre grunnlag som runeformene gir.» Han har klart for sig, »at innskriften viser flere overensstemmelser med Rökinnskriften: Vil man i A få frem en fonetisk mulig lydforbindelse, må Þ (som Bugge gjør) leses *u*, en lydverdi som ellers bare er påvist i passusen *sagwmgmeni* (i eldre runer) på Rökstenen.¹ Videre nytter Rök . . . en lønnskrift som bygger på runen \downarrow ganske som B og sikkert også A i Krogstadinnskriften. Endelig stemmer bruken av en isolert lønrunne i B med Rök.»²

Krogstastenens figur har på senere tid behandlet av W. Holmqvist, som søker placera den i dess konsthistoriska sammanhang. I uppsatsen *Ryttaren från Mjöbro* (1952) skriver Holmqvist: »Inom den kristligt färgade kontinentalgermanska konsten voro inte endast ryttaerbilder . . . vanliga. Där förekommo under 500- och 600-talen även en mängd andra kristna motiv, bland dem oranter, antingen stående med höjda armar eller som ryttare. Nu inträffar det märkliga, att vi just i Uppland ha en sådan stående orant, därtill ristad på en runsten med urnordisk inskrift och av detta skäl ofta sammanställd med Mjöbrostenen . . . Inskrift och teknik ge också starka skäl

¹ Om man, som Marstrander gör, räknar med att A-sidans inskrift består av »kryptiske runer», torde det vara onödigt att söka »få frem en fonetisk mulig lydforbindelse».

² Marstrander fortsätter med en redogørelse for en tolkning, vars möjlighet han hade övervägt, innan han själv hade undersökt Krogstaristningen. Eftersom han ännu 1952 anser den värd att publicera, skall hans tolkning återges här: »*mýss té(e) ár | spáe náR*». Detta översattes 'mus varsle året. Den döde spå!' Man ansluter sig oreserverat till Marstrander, då han skriver, att »mange vil vel ganske tørt si at oversettelsen alene er tilstrekkelig bevis for at tolkningen er forfeilet.» Marstrandens kommentar till sin tolkning börjar med en hänvisning till »at sjelen i folketroen tenkes å forlate og vende tilbake til graven i en mus' skikkelse og at slett opptreden og atferd i menneskenes verden varsler død og trengsel, liv, lykke, godt og dårlig år for de levende. 'Musene varsler vinterværet, årsgrøden, dødsfall' (Storaker, Naturrigene i den norske folketro, jf. Norsk Folkeminnesaml. IX 1925, s. 73). Det var en alminnelig tro at var det mye mus i kornlåven om vinteren, ble det god åring neste år (ib. 156). Har musene kort hale, betyr det uår, lang hale god åring. I Lesja forteller gamle folk at 'viss det vart reint snautt for mus, skul' dæ bli svart år' (Norsk Folkem. saml. 29, 1933, s. 118). Haugbuen skal altså varsle året og gjennom musene gi sin spådom til kjenne (tjá) for menneskene. Den dødes synskrets er ubundet av tid og sted, av graven og nutiden, han skuer også inn i fremtiden — derfor søker de levende så ofte hans råd. Til bruken av *tjá* jf. Västgötalagen IV 15. 12 (om den döde kong Erik): *nu hwilæz ben hans i wpsalum oc hawir þær teeth oc oppenbaræt margh faghær iærtिंगni mæð gudz nadhum.*» Marstrander slutar med att framhålla två svagheter i sin tolkning: »Men \downarrow har bare én nedre kvist og kan derfor ikke leses *b*, *p* (og *stæe náR* gir ingen god mening). Dessuten er en slik sterkt arkaiserende innskrift uten sidestykke i runematerialet.»

För fullständighetens skull skola här några helt diletantiska tolkningar nämnas. R. C. Rasmussen (1877) läser: **slainar edsluingi**. Han anser sålunda, att innskriften börjar med runföljden 9–15; han läser \downarrow \downarrow som *l*, \uparrow som *e*, \downarrow som *p* o. s. v. och uppdelar innskriften på följande sätt: **sla in ar ed sluingi**. Det sista av dessa egenartade »ord» uppfattar Rasmussen som *slunginn* 'snedig', 'listig' och presterar tolkningen: »Slaa i Aar. Vær snedig». — En om möjligt ännu djärvare tolkning åstadkommer Ossian Ericson i *Några äldre runinskrifter* (1923). Ericson skriver: »Vem figuren på stenen föreställer, är ingen hemlighet. Bilden vill framställa den korsfäste Frälsaren. Man har också länge anat detta, men innskriften har hittills icke fått någon begriplig tolkning. En sak förtjänar särskild uppmärksamhet. Figuren är ej sammanhängande, utan den övre delen av bålen är vid midjan eller veka livet avskild från underpartiet. Detta kan ej förklaras därmed, att ristaren först blott tecknade bysten av mansfiguren och sedan vid fullteckningen av bilden *oavsiktligt* uraktlät att sammanbinda de båda partierna till ett helt, ty en sådan framställning är ju fullständigt naturvidrig. Det måste alltså ligga något under denna uraktlåtenhet — och vi skola strax få förklaringen . . . Inskriften lyder i sin helhet: *mwseuinqi seainar*. Runorna på fränsidan av stenen ge vid omställning: *Nasarei*. — Genom metates av de fyra mittrunorna på framsidan erhålles: *Iesu*. På ömse sidor därom stå symmetriskt grupperade två runor, som vid läsning från slutet tillsammans bilda: *ingwm*, d.ä. *ingwɥ = inguen*. Inskriften, som är ett chiffer, löses sålunda: *Inguen Iesu Nasarei, Jesus' av Nasaret (genomstungna) sida*. — Vad ljus över griften! — Och dock, hur ofattbart! En runsten på latin mitt i Sverige, i Uppland, dit Anskar först 400 eller 300 år senare anlände för att predika evangelium!»

I ett år 1954 publicerat arbete, *Runminnesmärken från äldre tid*, har Ericson ändrat mening. Nu läser han (s)igniuus **nasarei**, »dvs. **Signus Iesu Nasarei**, 'Jesus' av Nasaret bild el. tecken'»

Fig. 436. Bronsbeslag från Marchélepot. Efter C. Boulanger, *Le cimetière de Marchélepot* (Paris 1909), pl. 34.

Fig. 437. Bronsbeslag från Marchélepot. Efter C. Boulanger, *Le cimetière de Marchélepot* (Paris 1909), pl. 29.

för att de båda ristningarna borde vara i stort sett samtida. Men hur tafatt och hjälplös förefaller inte Krogstastens stående orant vid sidan av den eleganta Möjbroryttaren. Här, om någonsin, får man klart för sig, hur litet de stilistiska värderingsgrunderna betyda i detta sammanhang. Detta hindrar emellertid inte, att man i den kontinentalgermanska konsten kan finna mängder av exempel, där oranten är minst lika primitivt tecknad, och Krogstaoranten utgör sålunda på intet vis något undantag».

Det hittills senaste tolkningsförslaget har framlagts av Hans-Friedrich Rosenfeld i en uppsats *Der Runenstein von Krogsta und das nord- und westgermanische Demonstrativpronomen „dieser“* (1955). I motsats till tidigare forskare anser Rosenfeld, att Krogstainskriften är »höchst einfach und sicher deutbar». Han tillägger: Inskriften »führt uns hinein in einen äusserst wichtigen Augenblick der urnordischen, ja der nord- und westgermanischen Sprachgeschichte, und wir können aus ihr mehr lernen als aus vielen anderen Runeninschriften zusammengekommen.»

Vad figuren beträffar framhåller Rosenfeld bl. a. följande: »Wir brauchen die Bedeutung dieser gespreizt erhobenen Hände nicht bloss zu vermuten oder zu erraten. Noch bis in die jüngste Vergangenheit erhob der Bauer der Lübtheener Gegend in Südost-Mecklenburg, wenn er in einer Nacht der Zwölften aus seinem Hause trat und die Wolken am Himmel dahinjagen sah, stillschweigend die Arme und wandte die Handflächen mit den gespreizten Fingern den

Fig. 438. Figur på en nyfunnen runhäll vid Fällbro, Täby sn. Ristningen är från 1000-talet.

finsteren Mächten zu, die dort oben ihr Wesen trieben, um sein Haus vor Unheil zu bewahren. Und viele Denkmäler überbrücken die Zeitspanne zwischen dem heutigen Vorkommen und der Zeit des Runensteins von Krogsta. So findet sich die gespreizte Hand als Dämonenabwehrzeichen an dem romanischen Unterteil des Kirchturmes von Lützerode bei Jena und der Mann mit den erhobenen und abwehrend gespreizten Händen im Fachwerk eines Hauses des 16./17. Jahrhunderts in Bauerbach, Kr. Marburg. Und wenn sich genau dieselbe Gestalt bereits auf einer spätbronzezeitlichen Urne in Öster-Hjerring in Dänemark findet, so dürfen wir diese Gebärde mit ihrem symbolischen Gehalt wohl bis in die späte Bronzezeit zurückdatieren. Ja, die von ALMGREN als der 'Gott mit den grossen Händen' bezeichnete Gestalt auf den bronzezeitlichen Felszeichnungen Schwedens, die stets die eine, oft aber genau wie auf unserem Bilde beide Hände mit gespreizten Fingern erhoben hält, hat gewiss letztlich die gleiche Aufgabe magischer Abwehr aller feindlichen Gewalten.»

Därefter övergår Rosenfeld till tolkning av inskriften. Dess första runa *m*, som står framför *w* vid sidan av figuren, uppfattas som »Begriffsrune», med betydelsen 'man' eller 'människa': »Es ist kein Zweifel, die Bedeutung dieses *m* in unserer Inschrift ist 'Mann' oder 'Mensch'. Und da die Gestalt durch ihr verlängertes Kinn offenbar als bärtig gekennzeichnet sein soll, so meint das Zeichen gewiss 'Mann' . . . Also von diesem Manne handelt die Inschrift, und dieser Mann ist nicht der Tote, sondern der Vertreter eines Zauberkundigen, der die Macht hat, den Frieden des Toten zu verteidigen.»

Med denna uppfattning av inskriftens första runa löser sig enligt Rosenfeld »das Geheimnis der Inschrift ohne Schwierigkeit. Wie die Inschrift von Björketorp beginnt sie auf der Rückseite mit einem Hinweis auf die Vorderseite. Jeder, der sich von der Rückseite dem Steine nähert, soll aufmerksam gemacht werden auf Bild und Inschrift der anderen Seite. Aber dieser Hinweis gibt noch nicht wie in Björketorp einen Inhalt an, sondern es sollen nur alle, insbesondere die bösen Geister wissen, dass auf der anderen Seite einer da ist. Die Rückseite lautet darum 'dieser' bzw. 'jener'; das Wort steht, wie wir sehen werden, zwischen beiden Begriffen in der Mitte. Wir müssten es inhaltsgemäss am besten wiedergeben mit 'Der hier auf der anderen Seite', was sich bei uns aber dann nicht mehr adjektivisch an das nächste anschliessen kann. Es ist dieses *seáinar*

wie bei uns die weisende Hand, die die Richtung zeigt und zugleich 'Achtung!' ruft, nur dass das *séainar* eindeutig auf ein männliches Wesen hinweist.» Innan Rosenfeld ur språklig synpunkt förklarar pronomenet *séainar* på stenens »baksida», återvänder han till figursidans inskrift.

Även runan 2 *w* uppfattar Rosenfeld som en »Begriffsruna». På grund av att runan står »unmittelbar neben den magisch abwehrenden Händen hat sie gewiss jeder richtig als eine Verbform von 'wehren' verstanden», påstår Rosenfeld. »Das *w* bedeutet also 'wehren' in dem alten, uns vor allem noch in 'sich wehren' geläufigen Sinn 'verteidigen, schützen'. Dafür kennt das Altnordische neben der lautlichen Entsprechung unseres 'wehren' auch noch zwei verwandte, diese Bedeutung besonders kennzeichnende jüngere Verben *verna* und *vernda*, aber wir werden wohl in dieser magischen Sphäre gerade an das alte, wenn auch vieldeutigere, unserem 'wehren' genau gleiche an. *verja* als das Urtümlichere und dem Empfinden jener Zeit Näherliegende denken müssen.»

Enligt Rosenfeld har sålunda Krogstainskriften följande lydelse och betydelse: »*séainar m(annr) w(arjiþ) séeija* 'dieser Mann verteidigt (schützt) sie', d. h. 'die Tote'.» Efter denna tolkning anser sig Rosenfeld kunna konstatera: »Die Inschrift besagt also ohne jede Änderung oder gewaltsame Interpretation genau dasselbe, was uns das Bild des Mannes laut und vernehmlich über alle Jahrhunderte hinweg entgegenruft. Es ist das Grab einer Frau, dem ein Mann zum Hüter gegen Grabfrevler und böse Dämonen gesetzt ist. Den Sinn dieses Bildes hatte man ähnlich vermutet. Kann die Inschrift besser dazu passen?»

Rosenfeld framhåller, att de båda pronomenformerna *séainar* och *séeija* behöva en förklaring. Den förstnämnda är sammansatt av *sé* och *ainar*; »*ainar* zeigt uns die Entwicklung des germanischen Demonstrativpronomens **jainaz* = got. *jains* 'jener' in der Lautform, die bisher oft erschlossen, aber noch nicht nachgewiesen ist, nämlich mit dem lautgesetzlichen Verlust des anlautenden *j-* im Nordischen. Die alte 'Jahr'-Rune hat zwar in unserer Inschrift noch die Bedeutung des *j-*, aber bereits eine Form, wie sie der etwa 100 Jahre jüngere Stein von Istaby in der Bedeutung *A* zeigt . . . Unsere Inschrift, die auf Grund ihrer Runenformen auf den Anfang des 6. Jh. datiert wird, zeigt uns also zunächst, dass **jainaz* zu dieser Zeit als *ainar* erscheint.» För att hindra sammanblandning med räkneordet *ainar* tillfogas, menar Rosenfeld, ytterligare ett pronomen, nämligen *sé*. Detta urnordiska dubbelpronomen ändrar sig senare: »Später, als dieses *sé* für andere Zwecke mit Beslag belegt wurde, hat es zu dem Anlaut von *hēr* 'hier' gegriffen und *ainar* in **hainar* umgestaltet» . . . En parallell till »die syntaktische Fügung *séainar*» finner Rosenfeld i »der im historischen Altnordischen noch verhältnismässig häufigen Verbindung von *sa* und *enn* in Gruppen wie *sa enn goðe maðr* (in der Lautform der Sprache unserer Inschrift *sa ainar goda mannr*) 'der gute Mann'.»

Den andra 'pronomengruppen', *sé eija*, ger oss, enligt Rosenfeld, två upplysningar: »Erstlich finden wir hier eindeutig den Akk. Sing. Fem. des Personalpronomens got. *is*, nhd. *er*. Die Existenz des Pronomens **is* im Nordischen war bisher umstritten.» Rosenfeld anser, att Krogstainskriften lämnar ett fullt klart exempel på detta pronomen »in genau der Lautform, die wir zu erwarten haben . . . Dieses *eija* hatte sich ebenfalls zur Stütze und zur näheren Bestimmung ein *sé* zu Hilfe genommen. Wie unsere Inschrift zeigt, ist dieses unflektiert im Nom. Mask. und im Akk. Fem. in gleicher Lautform verwandt worden.» I en detaljerad utredning, som det skulle föra alltför långt att återge, söker den senaste tolkaren etymologiskt förklara sina två pronomenformer. Den intresserade hänvisas till Rosenfelds egen undersökning (a. a. s. 176 f.) och till hans uppsats *Ingwäonisch he, hi und das Personalpronomen im Germanischen* (i: »Forschungen und Fortschritte», Bd 29:5, 1955).

Den jämförelsevis utförliga översikt, som här har getts av de många försöken att tolka Krogstainskriften, torde ha ådagalagt, att ristningen fortfarande är insvept i ett stort sett

ogenomträngligt dunkel. Detta beklagliga förhållande ändras icke därav, att en och annan tolkare anser sig ha löst problemet.

Redan Pehr Tham på Dagsnäs uppfattade runföljden 9–15 som ordet **stainar**. Så har runföljden tolkats av Bugge, Wimmer, A. Noreen, Heinzl, Burg, Krause, Nordén och Marstrander. Det är emellertid att märka, att Bugge och efter honom Noreen senare ändrade mening, och att Wimmer icke uppfattade ordet som appellativum utan som mansnamnet 'Sten'.

Det förefaller, trots de invändningar som kunna göras, rimligast att läsa **stainar** och att uppfatta detta som ett substantiv i nom. sg. — 'sten'. Anledningen till att man vill föredraga denna tolkning är emellertid endast den, att man därmed har möjlighet att infoga Krogstainskriften i ett icke alldeles okänt sammanhang, i en för oss åtminstone något bekant urnordisk inskriftsmiljö. Med en sådan tolkning av den avslutande runföljden kan man nämligen finna några paralleller i urnordiska inskrifter. Vi skulle då här ha ytterligare ett exempel på den primitiva inskriftstypen med ett namn i genitiv följt av substantivet 'sten'. Typen är ju känd från Norge och Sverige under urnordisk tid och från Danmark under tidig vikingatid. Förutsättningen för att räkna Krogstainskriften till denna typ av inskrifter är emellertid, att figursidans inskrift innehåller ett namn i genitiv, och att detta har varit namnet på den döde. (Att 'sten' ej placeras i omedelbar anslutning till det förutsatta namnet utan upptill på en angränsande sida av stenen förklaras av att figursidans ristningsyta icke gav plats för ytterligare sju runor.) Högst betänkligt är det emellertid under sådana omständigheter, att innebörden i runföljden 1–8 **mws|ei|ji** trots flerfaldiga försök icke har avslöjats. De tolkningar som hittills ha sett dagen måste tyvärr alla sägas vara förfelade. Om man förutsätter, att ett personnamn skall dölja sig i runföljden, tvingas man att räkna med antingen att ristaren icke har kunnat tillräckligt mycket för att rista namnet på den döde rätt, eller att han avsiktligt har dolt innebörden, dvs. har använt lönnskrift. Det förefaller som om v. Friesen har tänkt sig den första möjligheten: »Den diletantism, som så påtagligt röjer sig i teckningen, sträcker sig kanske också till ortografien och runformerna.» Därför är det, enligt v. Friesen, icke särskilt förvånande, att tolkningsförsöken icke ha lett till »något slutgiltigt resultat.» Det torde emellertid vara förenat med en viss svårighet att förklara inskriftens dunkel genom att hänvisa till ristarens diletantiska ortografi. Egendomligt måste det nämligen i så fall sägas vara, att hans bristfälliga stavning i så hög grad skulle komma att prägla runföljden 1–8 medan runföljden 9–15 i stort sett förefaller att vara rätt ristad. Misslyckades ristaren så fullständigt i sin strävan att skapa ett begripligt ord på den ena sidan av stenen, borde han icke ha lyckats så pass bra på den andra, även om han, när han ristade ordet 'sten', kunde ha haft förebilder att gå efter. I det sammanhanget bör det understrykas, att båda runföljderna utan tvivel äro ristade av samme man; dessutom bör det framhållas, att åsikten att figuren är diletantiskt ristad icke är riktig. Figuren är primitiv, icke diletantisk.

Under sådana omständigheter torde den andra möjligheten trots allt vara att föredraga, nämligen att runföljden 1–8 består av en lönnskrift. I det fallet kunde man nämligen tänka sig, att ristaren har inskränkt sig till att rista den dödes namn i lönnskrift, medan det ofarliga substantivet 'sten' ristades på vanligt sätt. Men så länge som man icke har funnit principen för den kryptiska inskriften, måste tankegången betecknas som en gissning. Det kan icke förnekas, att Krogstainskriftens gåta är olöst, kanske olöslig.

Frågan om från vilken tid ristningen härrör har besvarats på olika sätt. Stephens: 400–500, Bugge: 650–700, Wimmer: 500–600, A. Noreen (1923): omkring 500, v. Friesen: 400-talet, Alexander Jóhannesson: omkring 600, Krause: omkring 600; Marstrander: »Krogstadinnskriften kan . . . icke plaseres blant de eldste innskrifter i det eldre alfabet.»

Då det gäller att tidfästa ristningen lämnar oss figuren bistånd. Dess primitiva typ, dess

naivitet, har framhållits, liksom likheten med hällristningarnas figurer¹. Denna allmänna och icke särskilt slående likhet med bronsålderns figurframställningar kan ju icke ge någon ledning till en närmare tidfästning. De forskare (Krause och andra), som uppfatta Krogstastenens figur som ett skydd för graven — »eine bildliche Darstellung der Abwehr»² — ha icke framdragit några stilistiska paralleller till figurframställningen. Likväl förefaller en jämförelse med likartade figurer inom den kontinentalgermanska konsten värd att göra.

Redan några av Krogstaristningens äldre uttolkare, t. ex. K. A. Hagson och Stephens, tänkte sig, att figuren skulle föreställa en bedjande man, en »orant». Sådana stående oranter förekomma »inom den kristligt färgade kontinentalgermanska konsten . . . under 500–600-talen», påpekar W. Holmqvist i sin ovan s. 505 f. citerade uppsats. Om man skulle våga en datering av Krogstaristningen på denna grund, måste man uttrycka sig med stor försiktighet. Man får inskränka sig till att säga, att det förefaller som om ristningen knappast kan vara äldre än från 500-talets mitt; en sådan tidfästning omöjliggöres icke av runformerna.

Det är sålunda mycket litet som vi veta om Krogstaristningen, trots den möda som har offrats på dess tolkning. Anledningen till att mödan icke mycket har ökat vår kunskap, är naturligtvis i grund och botten den, att vår kännedom om den miljö, i vilken monumentet har skapats, är så utomordentligt bristfällig. Man tvingas nog att konstatera, att Krogstastenens gåta kommer att förbli olöst till den dag, då genom nya fynd tidens dunkel har blivit mera genomträngligt. Det förefaller emellertid föga troligt, att dylika fynd komma att göras. Däremot är det högst sannolikt, att spekulationerna om Krogstastenen komma att fortsätta.

Långörn, Tuna sn.

Se Långörn, Alunda sn.

1126. Alunda kyrka.

Pl. 114.

Litteratur: B 571, L 278. J. Bureus, F a 6 s. 2, s. 45 n:r 26 (Bureus' egen uppteckning), s. 190 n:r 127 (Rhezelius), F a 5 n:r 6; J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 205 (tryckt i UFT h. 32, 1915, s. 65); Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 112; UFT h. 1 (1871), s. 12; C. Silver, Alunda bebyggelsehistoria

¹ Sålunda skriver t. ex. Wimmer (i *Die Runenschrift*, s. 171): »Auch zu bildlichen darstellungen, die auf vielen runendenkmälern aus der jüngeren eisenzeit eine so grosse rolle spielen, finden sich die ersten ansätze auf denkmälern mit älteren runen. Wenn ich von den merkwürdigen künstlerischen darstellungen auf dem goldenen horne absehe sowie von den brakteaten . . ., so spielen jedoch bildliche darstellungen auf den älteren runendenkmälern eine höchst untergeordnete rolle. Von diesen haben nämlich nur die beiden uppländischen steine von Krogstad und Möjebro ein paar einfache darstellungen, der erstere die eines mannes mit aufgehobenen händen, der zweite die eines mannes zu pferde. Gewiss lassen sich ähnliche derartige umrisse auch auf einzelnen runensteinen aus der jüngeren eisenzeit nachweisen; aber die 'bilder' der steine von Krogstad und Möjebro führen doch meine gedanken weit eher zu den felsensritzungen ('hällristningar') der broncezeit als zu den oft mit grosser kunstfertigkeit und tüchtigkeit ausgeführten bildlichen darstellungen, die auf vielen runensteinen aus der jüngeren eisenzeit vorkommen». (Hur Wimmer inför Möjbroryttaren kan komma att tänka på hällristningarnas starkt stiliserade djurbilder är svårt att förstå. Däremot är sammanställningen av den primitiva Krogstastfiguren med bronsålderns figurframställning i viss mån berättigad, även om huvudet, armarna och händerna ingalunda ha några för hällristningarna karakteristiska drag. Likheten med hällristningarna betonas också för starkt av Rosenfeld; se ovan s. 507.)

² Om Krauses uppfattning se ovan s. 501 f. Samma uppfattning av figurens innebörd har Karl Helm, som i ett av sina senaste arbeten har uttalat sig i frågan. I *Altgermanische Religionsgeschichte* 2: 2 (1953) skriver Helm: »Dass zum Zweck eines Zaubers ein magisches Sinnzeichen ganz für sich allein auf einem Gegenstand angebracht wurde, ist im westgermanischen Gebiet kaum mit Sicherheit bezeugt.» På ett av pilskäften från Nydam finnes, fortsätter Helm, ett tecken, »das der späteren Abwehr rune Y nahe steht». Detta tecken »pflegt man als ein dieser Rune vorausgehendes magisches Symbol zu betrachten und leitet es von einer die Arme hoch zur Abwehr erhebenden menschlichen Figur ab, wie sie auf dem Stein von Krogsta dargestellt ist».